

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И СПОРТА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ У СРБИЈИ

Србијанка Турајлић
РЕФОРМА

Маргарета Андрејић, Лела Рудић,
Љиљана Тодоровић

ПРЕДНАЦРТ ЗАКОНА

Превод текстова
Мирко Ожеговић

Издавач

Алтернативна академска образовна мрежа

Јове Илића 165, Београд

www.aaen.edu.yu

aaen@aaen.edu.yu

За издавача

Србијанка Турајлић

Уредник

Аљоша Мимица

Дизајн корица

Милица Милојевић

Припрема за шtamпy

Д©СИЈЕ®

Тираж

1000

Шtamпa

Д©СИЈЕ®

ISBN 86-84151-07-0

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И
СПОРТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ
У СРБИЈИ

Србијанка Турајлић
РЕФОРМА

Маргарета Андрејић,
Лела Рудић, Љиљана Тодоровић
ПРЕДНАЦРТ ЗАКОНА

Превод текстова
Мирко Ожеговић

Београд, 2004.

Садржај

Реч министра	7
Предговор	18

I РЕФОРМА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ

Стицање искуства – Од Унифорума, преко ААОМ-а до Министарства	25
Упознавање са системом – Активности Сектора за високо образовање Министарства просвете и спорта у периоду од 2001. до 2004. године	44
У потрази за консензусом – Концепција реформе високог образовања у Србији	78
Недовршен посао – Образложење Преднацрта закона о високом образовању ...	84
Куда и како даље? – Ка Европи или ка сопственој самодовољности?	149
Епилог – Да ли су професори универзитета бољи министри?	173

II ПРЕДНАЦРТ ЗАКОНА О ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Основне одредбе	181
Институције у систему високог образовања ...	184
Студије и студијски програми	195
Делатност високог образовања	200
Научоистраживачки и уметнички рад	213
Органи високошколске установе	214

Финансирање самосталних високошколских установа чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина	219
Особље високошколске установе	223
Права и обавезе запослених	231
Режим студија	233
Студенти	235
Евиденција и јавне исправе	246
Признавање и вредновање	250
Управни надзор	252
Казнене одредбе	253
Поверавање послова државне управе аутономној покрајини	254
Прелазне и завршне одредбе	254

III ПРИЛОЗИ

<i>Magna Charta Universitatum</i>	267
Упоредни преглед: Болоњска конвенција – Прашки коминике – Берлински коминике . . .	273

РЕЧ МИНИСТРА

Иако је помало необично за увод у једну књигу која има озбиљних претензија све ћу почети и окончати коменатром једног новинског чланка.

Шеснаестог јануара 2004. године у дневном листу Глас јавности појавио се извештај са седнице Наставно-научног већа Универзитета у Београду која је одржана дан раније, а бавила се питањем доношења новог Закона о универзитету, на којем инсистира Министарство просвете и спорта Владе Републике Србије. По тексту извештаја, у чију веродостојност не сумњам, аплауз присутних изазвала је дискусија редовног професора једног од факултета у саставу Универзитета, чија суштина почива у констатацији да не треба прихватити (1) „*манијакални шемџо Министарства*“ (мисли се на Министарство просвете и спорта). И даље цитирам: (2) „*Ми нисмо дужни да наглавачке уђемо у реформу, за њо имамо времена до 2010. Ми желимо промене, али нећемо самоубилачки улећати у промене које ће нас ујројасити*“, поготово што се (3) „*у Министарству труде да нас изједначе са осталима* мисли се, са другим универзитетима у Србији Г. К.), „*иа и са онима који имају само неколико скамија и просјорија*“.

Заслужују ли поменута седница и одговарајући новински извештај да се нађу у тексту који има трајније амбиције, јер га неће појести мрак ноћи између 16. и 17. јануара, што је судбина већине новинских чланака? Мислим да заслужују, јер у себи садрже неколико имплицитних судова који већ три године одређују однос између (бар)

једног од српских универзитета, с једне стране, те Владе Србије и њеног Министарства просвете, с друге, а које ја али и ми из Министарства остављамо времену које долази на процену. При томе, треба рећи да је у питању однос према најстаријем и највећем српском универзитету, те је, стога, сличним бојама обележен читав простор високог образовања, као нека инфекција која прети епидемијом, а за коју немају лека, изгледа, ни други универзитети, а ни држава.

Ад (1) Медени месец

Као полазна основа и историјска потка нека ми један помало дужи цитат:

„Сва друштва имају проблем усклађивања стварног живота и правног света. Идеално би било да увек једно одговара другом, али се у реалности то ретко догађа, па или право иде испред живота, или је ситуација обрнута...

Погледамо ли тим оком однос живота на универзитетима, с једне стране, и његове правне регулативе, с друге, у току последњих осамнаест месеци, дакле после 5. октобра 2000. године, видећемо да је живот на универзитетима ишао испред правне регулативе. Ово важи под условом да се сагласимо да је Закон о универзитетима из 1998. године био лоше решење.

Наиме, већ у периоду прелазне владе постигнут је договор између Министарства високог и вишег образовања, касније Министарства просвете и спорта, и универзитета да се заправо примењује Закон о универзитетима из 1992.године, а да се он заодене у рухо позитивног права, тј.

Закона из 1998. Тако су сви избори на универзитетима враћени у процедуру коју предвиђа Закон из 1992. године, са нормалном, уобичајеном улогом наставно-научних већа и других стручних тела факултета. На исти је начин обављен и избор већине декана и њихових екипа, те факултетских одбора. Тако су се, кроз поступање у пракси, међусобно уравнотежили живот, потребе универзитета и опште расположење јавности с једним застарелим, лоше скројеним, идеолошким законским рухом. Нико одговоран и озбиљан на универзитетима не приговара Министарству за арбитрност, па на универзитетима влада већинско расположење да је, кроз праксу, враћена аутономија универзитетима, упркос формалном важењу Закона из 1998. године. Тиме смо дошли у фазу фактичког баланса, упркос законском дебалансу једног анахроног законског решења, с модернијим захтевима света. Наравно да овај фактички баланс мора наћи и свој законски израз. Он је, данас, пред вама“.

Овим речима, које сам изговорио средином 2002. године у Скупштини Србије приликом усвајања Закона о универзитетима, из данашње перспективе окончан је медени месец у односима Министарства и универзитета, окончао се период љубави, сарадње и разумевања. Враћајући се правно у 1992. годину (јер је тада усвојени закон био „римејк“ Закона из 1992), универзитети су се вратили у жељено време, добили су аутономију таман онакву какву су желели. Добили су је, упозоравам, из једног једноставног разлога: њихове жеље коинцидирале су са ставом тадашње скупштинске већине, Демократске опозиције Србије, која је чврсто стала на становиште одбране достојанства

и аутономије високог образовања. Њихова жеља, сама за себе, не би ништа учинила, јер није била довољна, без обзира на интелектуалне висине са којих се изливала. Толико о томе, да историја не заборави, или погрешно запамти.

Парадоксално је, али се и сам слажем, да је реверзибилност времена, која је тада уведена у животе универзитета, била исправна одлука. Историјски-развојно посматрано, Закон из 1992, на који смо се 2002. године вратили, био је бољи од свог наследника, који га је 1998. године дерогирао. Међутим, проблем односа са универзитетима је отворен јер је Министарство сматрало „римејк“ успутном станицом, на којој би се наш воз зауставио само да испусти вишак путника, евентуално и особље које је у њему, а без карте, чега на универзитету има (сећа ли се још ико транзиторних одредаба које су остале мртво слово на папиру, у стилу „папир трпи све“?), док су га људи са универзитета, данас се показује, сматрали жељеним крајњим одредиштем, својим топлим аутономним склоништем од ветрова промена. Од тог им је момента држава била потребна (интелектуално и морално је увредљиво, али је таман тако!) колико крава музара – да им сервира млеко у виду скромних припадљности, а не као неко с ким се дели посао и одговорност, те коме се понекад полагају и рачуни, макар због оснивачких права и власничког статуса, те у пријатељском маниру. Или, да кажем исто на понешто интелектуално прихватљивији начин, како бих се додворио неким осетљивим ушима: држава им је била потребна као куратор, да би им плаћао, *curatorio nomine*, цехове које су сами правили.

Истовремено, иако у свом саставу има и математику, као струку која се изучава на посебном факултету, универзитет је погрешно рачунао простор и време, јер када се задатак исправно постави а просту математику знам за универзитете се између ове 2004. и 2010. (година у којој се имамо ускладити са Болоњском декларацијом) не налазили шест, већ осамнаест година времена и, на жалост, простора. Јер, већ је речено, 2002. године универзитет се правно вратио у 1992. Манијакални темпо на којем се данас приговара Министарству, заправо је израз наше забринутости за дванаест година проведених у месту, за више од деценије стагнације. И темпо није манијакалан, ма колико песничка слобода и евентуални нервни склоп редовног професора који је то изговорио биле олакшавајуће околности и релативизатори, већ мало бржи ход човека који је свестан да за шест година мора прећи раздаљину просторно креирану за осамнаест година нормалног хода.

(У последње време два се атрибута приписују Министарству просвете и спорта, у форми најчешћих критика – брзина и модернизам. Хвала свима и на једном и на другом!).

Ад (2) Мимикрија

Констатација да универзитет „није дужан да наглавачке уђе у реформу“ и замишљени аплауз који ју је пратио, обележавају крај ере мимикрије, што је добро, али је поразно за вишегодишњу делатност најмање два субјекта: универзитета самог и Министарства просвете и спорта.

Прво, сматрам да ход наглавачке, који се у цитату помиње, претпоставља неке акробатске вештине које универзитети немају, а како сам крајње рационалан, као и моји сарадници, никада не бих приморавао на такав ход ненавиклу особу, јер би њена неспретност водила губитку времена, које нам је, и без тога, танак ресурс. Због тога израз „наглавачке“ више сматрам песничком фигуром носиоца поруке, но његовим описом начина хода на који Министарство (у улози, ваљда, истовираног, снагом деформисаног, до главе ошишаног дресера дивљих звери) некога приморава (ваљда, малу мацу звану универзитет). И због тога, на питање да ли се под термином „наглавачке“ подразумева наopak, погрешан поступак уласка на рукама, с краја уместо с почетка, или опет (и поново) само брзина кретања, судим да је у питању ово друго.

А сада нешто о нашој мимикрији и наивности.

Један мој стари пријатељ причао ми је како је, негде шездесетих година, водио своју баку (тада времешну жену) на изборе, које она никада није пропуштала, и како је она увек седала за гласачко место, узимала оловку и гласала кружићем начињеним у ваздуху изнад имена кандидата, а да, у ствари, није заокруживала његово име. Тим начином гласања она се, у очима власти, представљала као лојални грађанин у једнопартијском систему, грађанин који испуњава своје дужности, истовремено задржавајући, у својим очима, ореол противника, незадовољног једнопартијским, комунистичким системом, који није гласао ни за кога, дакле био је против. Можда је прецењен страх за сопствену судбину оправдање за такво поступање

наше баке према споља, али моје је питање шта са унутрашњом страном приче?

Бака је, ипак, била коректна, своју тајну није ширила шаком и капом, то је била права тајна ње и њеног унука. Њој самој било је довољно да зна свој суд, није га делила с другима јер за то није било време, јер је била превећ стара итд, итд. Речју, није била револуционар, дисидент по тадашњем речнику. Искрено сам пун разумевања, јер бакино понашање, ма колико било погрешно са аспекта модерног политичког живота, није носило никакву последицу: изборе је и са њом и без ње добијао спорни кандидат. Њена мимикрија била је утешна за њу, а никоме није штетила.

Осим мимикрија које немају озбиљних последица, има и мимикрија за чије постојање немам разумевања. Није, наине, свеједно да ли природа од лептира прави нешто што наликује оси како би га заштитила од налета других инсеката (позитивно), или ви од комарца правите магарца. Ово друго природа неће ни покушати, јер јој нико жив не би поверовао, али људи хоће, за шта је најбољи доказ постојање цитиране народне изреке (веровали ви мени или не, ја искрено мислим да је народ увек у праву!). Наша наивност, до нивоа инфатилности, састоји се у самом покушају да једну појаву прикажемо у другачијем светлу, како бисмо убедили некога који од нас нешто тражи, захтева с правом или с позиције фактичке власи, да смо другачији од нас самих, те претпостављам прихватљивији. А за то, опет, народ има изреку другачије садржине.

Вратимо се, сада, нашем професору и аплаузу. Изговорена професорова реченица да универзи-

тет „није дужан да наглавачке уђе у реформу“ подразумева време прошло и садашње, у које, значи, нисмо ушли, али и време будуће, у које, значи, нећемо ући – макар не наглавачке.

Везано за време прошло и садашње, заиста је стављена тачка на мимикрију, јер сем спорадичних покушаја појединих факултета нисам осетио реформска таласања на универзитету као целини. А сви наши покушаји да ствари убрзамо завршавали су се приговором да је аутономија ускраћена, као да је ово Министарство то које покушава да је угрози, а не оно које ју је вратило универзитетима. Драгог професора из новинског извештаја обавештавам да је констатовао оно што и врапци знају, а што досад нисам изговорио због доброг кућног васпитања – ја знам, а и одувек сам знао, да сте нас лагали причајући о труду који улажете у промене. Тај комарац се, госпође и господо драга, не да претворити ни у једну другу животињу, најмање пак у лепу. Комарац то остаје. На жалост и они могу бити опасни – када се роје.

ОвOME бих додао још нешто: да сте пошли у промене онда када смо вас ми молили, или вам сугерисали, али на жалост, никада вам и наредили, а то значи одмах по доношењу Закона, избегли бисте ход наглавачке и уживали у словеначком луксузу постепених промена (Често нам се приговара – видите како то Словенија ради постепено. Наш одговор се исцрпљује у питању: да ли знате када је она започела са променама?). Овако више не знам, јер одлагање почетка радова, уз, истовремено, чврсто постављене рокове његовог окончања, скраћује време њиховог извођења. И то је проста математика, не захтева универзитетско образовање. А у њој вам преостаје једна од

три ствари, алтернативно: или ће се испунити нечије жеље па ће Европа, која је рокове поставила, пропасти до 2010. године, или ми у њој нећемо бити, или ће нам се прасе (тада на једини могућ начин) наглавачке угојити пред сам Божић те 2010. Па нека бира ко шта воли!

На крају овог одељка нека ми буде дозвољено да, без пењања на брдо, или Олимп, кажем нешто и о будућности.

Да ли ће убудуће Универзитет бити дужан да било шта чини, може бити ствар законске норме којом се дужност уноси у његов живот, моралних очекивања заједнице која су, понекад, јака бар толико колико и дужност наметнута правом, или вољног уласка у дужничко-поверилачки однос економске природе сваког лица, чиме дужност, такође, настаје. Осим овог последњег случаја, који је по природи технички и тривијалан, и прва се два случаја могу догодити универзитетима.

(а) Универзитет, дефинитивно, није земљорадничка задруга. Због тог изговореног поређења и става један је човек, с правом, навучао одијум универзитета на себе. Али, универзитет није ни држава, ни политичка партија. Ово изговарам не у намери да навучем нови одијум, већ у намери да му помогнем: тешко је живети са комплексом, па био он више или ниже вредности. Преузимајући на себе обавезу да неће (убудуће) ући у брзу реформу, универзитет себе, унапред, декларише као противника сваке оне државе чија скупштина донесе закон којим га на реформу упути. А може се десити да нека будућа скупштина смогне довољно политичке снаге да га у том правцу гурне, чак га и не консултујући. Сматрајући да је изнуђивање погрешан начин вођења љубави, уздржавали смо

се насилних излива емоција према било коме. И још више, човек се може гурнути и у неком другом правцу, јер, немојте заборавити – хронолошки, после 1992, наступа 1998, а тек потом 2002. година.

(б) Најзад, много је теже и универзитету и сваком појединцу да се супротстави очекивањима друштва која немају основа у правном систему, већ своје постајање дугују неком другом систему вредности. Ако су та очекивања – очекивања младих зарад њиховог бољитка, захтев је тешко одбити. Због тога је опасно унапред се декларисати, или пак тврдите, по оној вашој старој да на младима свет заостаје, да ћете се супротставити и њима да бисте сачували себе? Великодушно господо, ни трага ни егоцентичности, ни егоизму.

Ад (3) Сви смо ми исти

Имам двоје деце, нити сам то икада крио, нити тражио још. Захвалан сам и задовољан појединац.

Овим желим рећи да ми је далеко како од памети, тако и од природе, да институције, макар по опису посла био дужан да се о њима старам, до нивоа исхране, сматрам својом децом. Тиме сам себи избио један ваљан аргумент из руке. Поштованом професору не могу рећи децо, сви сте ви за мене исти, и тиме му, на најбољи начин, на нивоу истине, затворити уста. Што можда не би ни било лоше, јер бих га спречио да даље вређа друге, гађајући их њиховим, понегде и понекад, скромним скамијама и просторијама.

Драги професоре, како сте Ви део београдског Универзитета, не могу Вас на жалост слагати

да Вас волим исто као друге, волим Вас више. Тиме се не поносим, али то морам признати. И, на жалост, не могу а да не мрзим себе што сам у Крагујевцу, на једном скупу, изговорио чувено обећање да се Министарство неће бавити оцеубиством, желећи тиме да кажем да нећемо у доношењу Закона ићи против воље београдског Универзитета, јер сви су други универзитети негова деца, што историјски и није толико спорно. Међутим, ако су они наша деца (да Вас подсетим, и ја сам „део“ београдског Универзитета!), онда смо ми њихови родитељи што, уопште, није тешко схватљиво и без универзитетског знања. Управо због те ноторности морам Вас, професоре редовни, ставити у једну хипотетичну трагичну ситуацију, са жељом да се она мени, Вама нити другима икада догоди.

Замислите да сам ја главна личност романа која има трагичну ролу – морам се одредити хоће ли с чамца, а због његове преоптерећености, скочити сам (у интелектуалном напону, богат, леп, онакав какав сам!), или ћу на то приморати своје дете (које се тек развија). На питање нећу одговорити јер сам га се сам први сетио. Интересује ме Ваш одговор, смогните снаге па га изговорите, да га сви чују још једаред¹.

Гашо Кнежевић

---

1 Моја другарица и сарадница Србијанка Турајлић има обичај да каже – најбољи си када си љут. Да сам љут, тачно је, нисам најбољи, знам.

ПРЕДГОВОР

Трогодишње активности Министарства просвете и спорта Републике Србије у области реформе високог образовања резултовале су израдом Преднацрта закона о високом образовању. Иако се Преднацрт заснива на Концепцији високог образовања коју је израдила Радна група у којој су били представници свих универзитета, а једногласно је усвојена на седници Републичког савета чији су чланови ректори и проректори свих универзитета у Србији, сам Преднацрт није до краја усаглашен са универзитетима. Започете дискусије прекинуте су, након расписивања избора, када је постало очигледно да не постоји могућност да у овом сазиву Влада утврди предлог закона и предложи га Скупштини на усвајање.

Имајући у виду да је у погледу текста Преднацрта ипак постигнут висок степен сагласности са већином универзитета у Србији, и верујући да он у пуној мери одговара захтевима Болоњског процеса сматрали смо да је неопходно да он буде и јавно презентираан. Са друге стране, чинило се да је природно да се серија публикација Министарства просвете и спорта из домена високог образовања заокружи издавањем публикације која је посвећена Преднацрту закона о високом образовању.

У припреми саме публикације закључила сам да би само представљање Преднацрта закона и образложење решења која се у њему нуде било неутемељено ако се потреба за реформом система

не сагледа и не представи у ширем контексту збивања у високом образовању у последњој деценији прошлог века, а посебно у трогодишњем периоду рада Министарства просвете и спорта у садашњем сазиву.

У том смислу покушала сам да размишљања и рад на реформи прикажем хронолошки. Полазећи од УНИФОРУМА као првог места окупљања дела академске јавности који је увиђао потребу за реформом и имао времена и воље да том проблему посвети дужну пажњу, преко АООМ-а који је искорачио ка европском простору високог образовања и истовремено неке елементе реформе применио директно у настави, у излагању се природно долази до активности Министарства просвете и спорта којима је посвећен и највећи део ове публикације, да би се коначно указало и на могуће правце даљег рада.

Чудном игром случаја припала ми је част и задовољство да се нађем на челу ААОМ-а и Сектора за високо образовање Министарства просвете и спорта, две институције које су у различитим периодима играле кључну улогу у настојању да се осмисли реформа система високог образовања. Отуда је било готово неизбежно да неки делови ове хронологије буду обојени и личним утисцима. На том плану осећам потребу да се посебно захвалим колегиницама Сташи Бабић из ААОМ-а и Маргарети Андрејић из Министарства без чије помоћи и подршке би ти утисци, сасвим сигурно, били далеко мање пријатни, а и остварени резултати, извесно је, другачији.

У драгој успомени остаће и многобројни разговори и дружења са студентима којима је ова реформа и намењена.

Коначно, извесно је да је свака активност и у невладиним организацијама и у Министарству подразумевала колективан рад. Унифорум не би ни постојао без ентузијазма и невероватне енергије професора Љубише Рајића. ААОМ се не би развио у значајну институцију алтернативног образовања, нити би постао носилац *Unesco-Chair for University Management* без свесрдног ангажовања колегиница и колега Сташе Бабић, Даше Духачек, Рефика Шећибовића, Федора Зданског, Загорке Голубовић, Милана Курепе, Чедомира Чупића, Десанке Радуновић, Зорана Милутиновића, Милице Делевић-Ђилас, Николе Туцића, Младена Лазића, Зорке Вукумировић, Сретена Вујовића, Вере Васиљевић, Аљоше Мимице, Радмиле Васић, Милене Драгићевић-Шешић, Мирјане и Ратка Дракулића, Александре Манчић и многих других. Атмосфери у ААОМ-у свакако су допринели и бројни млади сарадници који су често и под веома неповољним околностима, све послове обављали савесно и са великим ентузијазмом. Без Сите, Иване, Биљане, Сање, Уроша, Бојана, Зорана, Душана, Невене, Данијеле, Дине, Срђана... прича о ААОМ-у била би сасвим сигурно другачија. Надаље, ни посао у Министарству не би могао бити обављен без сарадње читавог Сектора за високо образовање, којим су непосредно успешно руководиле колегинице Олга Станковић и Олга Јовановић, као и многих других колегиница и колега, како из самог Министарства, тако и са универзитета и виших школа у Србији и из различитих студентских организација. Потребно је да се истакне да је од изузетног значаја било поверење и подршка коју нам је Министар професор Гашо Кнежевић пружио током рада.

Иако је, дакле, све што је урађено резултат колективног рада, само се по себи разуме да је одговорност за начин на који су све активности овде презентирани у потпуности лична. Остаје нада да ће ова хронологија бити довољно информативна, па чак и инспиративна за наставак реформских активности које ће нас коначно увести у европски простор високог образовања.

У другом делу публикације представљен је Преднацрт закона о високом образовању. Сам текст Преднацрта уобличио је колегинице из Одељења за нормативно-правне послове Министарства просвете и спорта. Иако је највећи број решења изнетих у Преднацрту преузет из Концепције, одговорност за сам садржај Преднацрта, по природи посла, носи помоћник министра за високо образовање.

У прилогу публикације дати су и сви релевантни документи везани за Болоњски процес. Посебно интересантан је упоредни преглед решења садржаних у Болоњској декларацији, Прашком и Берлинском коминикеу кроз који се може пратити како се развијала идеја о стварању европског простора високог образовања.

Као и до сада, технички део посла везан за припрему и издавање ове публикације преузео је *Unesco-Chair for University Management* који је додељен Алтернативној академској образовној мрежи у Београду. Финансијску подршку пружио је *Фонд за ојворено друштво* из Београда.

Србијанка Турајлић

I

Србијанка Турајлић

РЕФОРМА ВИСОКОГ
ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ

СТИЦАЊЕ ИСКУСТВА

Од Унифорума, преко ААОМ-а до Министарства

Разумевање потребе за реформом

Све до краја осамдесетих година Универзитет у Београду представљао је прост збир факултета и института. Остављени сами себи, факултети су се развијали стихијски, са мање или више успеха, док се улога Универзитета сводила превасходно на административни надзор. Овакво стање било је посебно изражено у погледу наставе. Начелне одлуке о томе како треба да изгледају наставни планови доношене су изван Универзитета. Факултети су на основу тих одлука формирали наставне планове и програме, док се целокупна улога Универзитета сводила на чисто административно проверавање испуњености постављених ограничења. Тако смо у току тридесетак година имали читав низ експеримената, почев од двостепене наставе, преко забране постојања изборних предмета, до образовних профила, итд. Интересантно је напоменути да су сва ова решења увек наметана споља и да, упркос свести да ће њима бити упропашћено неколико генерација, Универзитет никада није реговао. Истини за вољу, ни факултети се нису истицали неким оштријим реакцијама. Преовладало је мишљење да је сваки отпор узалудан и унапред осуђен на пропаст, те да нема смисла да се на то троши енергија. Уместо тога, поједини факултети су били заокупљени смишљањем ком-

пликованих варијанти у којима би задати услови наизглед били испуњени, а наставни планови бар донекле личили на оно што у датом тренутку одговара модерним, светским плановима. Био је то период у коме су све активности везане за наставне планове означаване као „минимизација штете“.

Крајем осамдесетих година, на факултетима почиње да се осећа све јасније изражено незадовољство стањем на Универзитету. Поред наставних планова, ту је и проблем уписне и кадровске политике. Одлука да се факултети финасирају по броју студената доводи природно до енормног повећања броја студената, а то нужно значи и до смањеног квалитета наставе. Студенти губе сваку шансу за било који облик интерактивне наставе, све мање имају прилике да комуницирају са својим професорима, постају пуки објекти наставе. Појављује се све више и проблем интердисциплинарности. Читав низ области које се у свету изучавају захтева тесну сарадњу стручњака веома различитих профила. На Универзитету се колеге међусобно готово и не познају, а о сарадњи једва да се може и говорити. Сваки факултет је чврсто везан за једну групу дисциплина и уопште се не види начин на који би се студентима омогућило да проучавају било шта што се налази изван тога. По упису на факултет, студент почиње да се креће једном дугачком једносмерном улицом и види само оне радње које се у њој налазе. Проблем, међутим, настаје оног тренутка када се увиди да се роба која је њему неопходна налази у некој суседној улици. Свима је јасно да је потребно што пре изградити попречне пролазе, али нема никога ко би са позиције Универзитета сагледао целину

и предложио решења. Чини се да је једино место на коме се поједини наставници различитих факултета окупљају и упознају Универзитетски комитет СКЈ, али тамо се, изгледа, расправља о неким другим стварима.

Захваљујући пре свега сарадњи са индустријом и великим системима, технички факултети Универзитета у Београду, у том периоду, достижу висок степен економске независности, коју по природи ствари прати и потреба за озбиљнијом реформом и усаглашавањем са променана у настави које се одигравају у свету. Свесни да су појединачно исувише слаби, они формирају Заједницу техничких факултета у оквиру које се разматрају наставни планови и програми, кадровска и уписна политика и друга питања. Вероватно најзначајнији заједнички подухват је организација јединственог пријемног испита за све факултете, чланове заједнице. Преко четири хиљаде кандидата тако добија прилику да се равноправно надмеће за место на неком од техничких факултета, да слободно састави списак жеља у складу са сопственим афинитетима, да преко екрана директно прати цео ток уписа и да коначно буде сигурно да ће, уколико пређе праг знања, бити примљено на неки од тих факултета.

Увиђајући потпуну неактивност Универзитета у Београду, као целине, Заједница техничких факултета предлаже стварање више универзитета које би чинили међусобно струковно повезани факултети. Суочено са овом иницијативом, до тада пасивно руководство Универзитета коначно одлучује да се озбиљније позабави тим проблемом и 1988. године оснива Центар за развој и истраживање универзитета који добија задатак да ана-

лизира стање на Универзитету и предложи правце могућих реформи. Овим отпочиње процес активне интеграције факултета. У оквиру неколико пројеката који се раде у Центру по први пут се срећу наставници различитих факултета како би разменили искуства у погледу услова и начина рада, стања опреме, библиотека и сл. Као резултат ових истраживања дошло се до закључка да је неопходно да се приступи промени Закона о универзитету, чиме би се створила основа за озбиљније реформе.

Током школске 1991/92. године Универзитет је био ангажован на изради предлога новог Закона, и у томе су учествовали сви факултети. Упоредо са израдом предлога Закона, растао је осећај заједништва на Универзитету, а са њиме и природна потреба да Универзитет као једна од најзначајнијих институција друштва узме учешћа у настојањима да се власти укаже на озбиљност ситуације у земљи. У том смислу Универзитет у Београду ступио је у протест јуна 1992. године, захтевајући обуставу рата, оставку председника државе и промену политике земље. Као непосредни резултат прерастања Универзитета у установу која је спремна да критички реагује и на друштвено-политичка збивања, власт одлучује да одбаци понуђени предлог Закона, наметне другачија законска решења којима се пасивизира Универзитет и укида Центар за истраживање и развој универзитета². Центар не само да је укинут, него су и

---

2 Можда и није чудно да је власт одлучила да казни Универзитет због протеста, као што је можда и разумљиво да Универзитет тада није добио значајнију подршку друштвене заједнице, али је свакако изненађујућа реакција међународне заједнице. За време трајања протеста

његове просторије закључане, тако да је директору Центра, професору Ивану Ивићу, онемогућен приступ обимној документацији која је прикупљена током четири године рада. По доношењу Закона у августу 1992. године, те после смене ректора и студента проректора, Универзитет се поново враћа у стање летаргије.

Зарад истине о стању на Универзитету потребно је да се истакне да је власт те '92. године сматрала да је за потпуну контролу Универзитета довољно да у Савету универзитета има половину својих чланова. Убеђење да ће се међу наставницима Универзитета који чине другу половину чланова Савета увек наћи понеко ко ће подржати став власти показало се, нажалост, као потпуно исправно. На тај начин је Универзитет у Београду добио свог првог ректора – принудног управника, који ће на његовом челу остати дугих пет година.

Унифорум

У жељи да се Универзитет тргне из пасивности и оживи рад на реформи или бар припреми терен за неко будуће време, професор Љубиша Рајић оснива неформалну групу УНИФОРУМ, која окупља наставнике различитих факултета расположене да размишљају о проблемима наставе, кадровске политике, публикација, финансирања и

Универзитет је искључен са Инернета, избачен из свих TEMPUS пројеката, и међународни часописи су почели да одбијају да публикују наше радове. Тако смо сазнали да се и научни резултати могу ставити под санкције и да академске слободе не обухватају солидарност унутар академске заједнице, ако би та солидарност захтевала супротстављање званичној политици појединих држава.

других питања од значаја за рад Универзитета. Колеге окупљене око УНИФОРУМ-а биле су свесне да не могу да утичу на тренутно стање на факултетима, који су били остављени сами себи и потпуно заокупљени изналажењем начина да преживе под санкцијама. Упркос томе, сама чињеница да је власт одлучила да активности на Универзитету умртви и потпуно га тиме искључи из светских збивања, указивала је на потребу постојања неког језгра које би пратило реформске тенденције у свету и припремало се за будућу реформу Универзитета.

Разговори у УНИФОРУМ-у показали су да један од озбиљних проблема представља и чињеница да високо образовање у нашој земљи није посматрано као област која заслужује да буде истраживана за себе. Тиме се можда може објаснити и непостојање било какве конзистентне политике виоког образовања. Менаџмент је сам по себи веома дуго био забрањена реч, а уписна политика или политика финансирања мењале су се нагло без неког видљивог разлога или објашњења. Ситуација постаје додатно компликована увођењем самоуправљања, које је захтевало да академска заједница узме активну улогу у развоју институције. У одсуству професионалног знања из области високог образовања, наставници самоуправљачи су могли једино да се ослоне на интуицију и на учење на сопственим грешкама. Огроман број веома ужарених дискусија вођених у УНИФОРУМ-у заснивао се на супротстављању сопствених искустава у раду са студентима и на често опречним концептима које је неко од нас, као гостујући професор, видео негде у свету. Суочени са овим

проблемом почели смо озбиљније да проучавамо различите моделе система високог образовања.

Иако формиран са другачијом идејом, УНИ-ФОРУМ је одиграо изузетно значајну улогу при покретању грађанског и студентског протеста крајем новембра 1996. године. Будући да руководство Универзитета није реаговало на студентске захтеве, и да разједињени факултети нису имали међусобну комуникацију, професори окупљени око УНИ-ФОРУМА, као једина постојећа групација на Универзитету, формирали су Одбор за одбрану демократије на Универзитету, који је организовао и координирао протест на Универзитету, постепено увео све факултете у протест и подстакао факултетске управе да преузму вођење протеста. Одбор је имао посебно значајну улогу и у погледу окупљања професора и развијања свести да је неопходно да се формира једно ново, чвршће сталешко удружење које би се, независно од актуелне власти, или чак упркос актуелној власти, бавило свим питањима од значаја за развој Универзитета.

У пролеће 1997. године основано је Удружење професора и истраживача (УПИ), које је добило снажну подршку од стране факултета и Универзитета у целини. Значај овог удружења био је утолико већи што су по окончању протеста управе појединих факултета, у очекивању репресије власти, одлучиле да се сасвим пасивизирају. Током школске 1997/98. године бригу о Универзитету преузели су УПИ и Одбор за одбрану демократије, при чему је договорено да се УПИ бави превасходно сталешким проблемима и питањима везаним за Универзитет, док је Одбору поверена улога праћења и реаговања на актуелна друштвено-политичка збивања. У том тренутку изгледало

је да ће ове две организације бити у стању да одбране Универзитет од притиска власти, припреме неопходне реформе и поново успоставе везу са универзитетским установама у свету. Под окриљем УПИ-ја формирана је радна група са задатком да припреми предлог новог Закона о универзитету. Основни принципи Закона, базирани на Болоњској *Magna Charta Universitatum* из 1988. године, усвојени су на Скупштини професора и истраживача коју је УПИ организовао у пролеће 1997. године. Радна група је припремила нацрт Закона који је, после јавне дискусије, прихваћен уз извесне допуне од стране академске заједнице, али никада није ушао у скупштинску процедуру.

Средином 1997. године, са формирањем новог сазива Савета универзитета, показало се да је властима све теже да управљају Универзитетом преко „своје“ половине чланова. Дух бунтовништа, настао вероватно из чистог очаја због постојећег стања у земљи, све чешће је доводио до прекида седница Савета и паралисања његовог рада. Уверен у снагу свог новоуспостављеног заједништва и уљуљкан успесима протеста, Универзитет је био затечен доношењем новог Закона о универзитету маја 1998. године. Могуће је да се сам чин доношења овог закона може схватити и као својеврсно признање тадашњим делегатима Универзитета у Савету универзитета. Степен њихове непослушности натерао је власт да потпуно укине сваки привид аутономије или договарања са академском заједницом, и да у свим органима управљања преузме потпуну контролу. Тако су, те 1998. године, универзитети и факултети у Србији као ректоре и декане добили комесаре постављене од стране Владе.

Алтернативна академска образовна мрежа

Већ и летимичним читањем Закона о универзитету из 1998. године постало је недвосмислено јасно да је његов основни циљ стављање универзитета под пуну државно-политичку контролу, тако да се свака идеја, мишљење или став којим би се изражавала и најмања критика наше стварности могла најоштрије да казни и сасече у корену. А млади људи, ако им се случајно не допада да живе у тим условима, могу да бирају од Канаде преко Јужне Африке до Аустралије – ова власт ће бити више него срећна да им помогне да оду. Оно што, међутим, збуњује и што ће сасвим сигурно бити предмет бројних анализа, јесте изузетно млак одговор академске јавности на овај акт насиља над универзитетом. Питање зашто је огромна већина професора универзитета одлучила да, уз евентуално благо негодовање, пристане на то насиље остаје за сада без социјално-психолошког одговора.

Са пуном свешћу да у датим условима не постоји могућност да се било којим обликом борбе у оквиру универзитета сачува независно високо образовање и критичко мишљење, група професора и истраживача окупљених око УПИ-ја почела је да размишља о стварању неке нове, другачије академске институције. У том трагању значајну улогу одиграле су колеге из неколико невладиних организација попут Београдске отворене школе и Центра за женске студије које су имале искуство у организовању алтернативне наставе на академском нивоу. Уз њихову помоћ, у лето 1998. године формирана је Алтернативна

академска образовна мрежа (ААОМ) и регистрована као невладина и непрофитна организација. Мрежа је осмишљена као асоцијација низа организација које се баве образовањем на академском нивоу, као и групе професора и истраживача са универзитета.

У земљи у којој власт систематски обезвређује институцију по институцију, чинило нам се да је једини могући одговор био отпочињање њихове поновне изградње. Овим се заправо желело да се порука пошаље на две стране. С једне стране, желели смо да властима ставимо до знања да, колико год покушавали, ипак не могу све да униште, и да смо ми и даље овде присутни и спремни да поново градимо. С друге стране, млада генерација, подигнута у атмосфери рата и санкција, имала је пред собом пример људи који су остали у земљи и који се труде да им створе колико год је то могуће нормално окружење у коме они могу да наставе последипломске студије, у коме ће бити стимулисани да слободно мисле и да буду у контакту са савременим програмима и методама едукације. Чинило нам се да је то био вероватно једини начин да се младој генерацији понуди мотив за останак у земљи после дипломирања, као и да се она припреми за период транзиције који нам је сасвим извесно предстојао. Интерес који су млади показали за програме Мреже, као и притисци и оптужбе од стране власти, сведоче о томе да су обе поруке биле адекватно примљене.

Нема никакве сумње да је Мрежа у првом тренутку имала основну идеју да пружи академски азил професорима, и то како онима који су остали без посла, тако и онима који, иако и даље запос-

лени на универзитету, у датим условима нису могли слободно да прате и обрађују актуелне друштвене теме. Међутим, већ са првим конкурсом за упис студената завршних година факултета на експерименталне, једносеместралне програме, постало је јасно да потреба за академским азилом није изражена само код професора. На конкурс за наставу из пет области, расписан у децембру 1998. године, јавило се око 350 кандидата, три пута више него што је било места. Овако велики број пријављених је посебно значајан ако се узме у обзир чињеница да ААОМ није био званична образовна установа, да она студентима није давала никакав сертификат или диплому и да је знање заправо једина ствар коју су студенти могли да понесу са собом након завршених курсева.

У интервјуима који су у току конкурса вођени са кандидатима преовладавао је став да они желе да студирају у Мрежи зато што у току редовних студија нису успели да пронађу свој будући позив. Они се при томе нису осећали оспособљеним за праћење савремене друштвене проблематике, попут стварања грађанског друштва, тржишне економије и политичке демократије. Ако се узме у обзир да су то били одлични студенти са изузетно високим просечним оценама, онда је јасно да се Мрежа нашла пред веома озбиљним изазовом. Њен основни задатак био је да окупљеним младим људима понуди допунско и алтернативно академско образовање које не могу да добију на универзитету.

За разлику од младих који су у Мрежу долазили без зазора и размишљања о могућим последицама, поједини професори су показали нешто више опреза. У време своје највеће активности

Мрежа је окупљала око три стотине професора и истраживача. Највећи број професора Универзитета у Београду није показао интерес за активности Мреже, док је један број имао жељу да ради, али је свој рад условљавао захтевом да се њихов ангажман држи у тајности и нигде не објављује. Сâмо се по себи разуме да Мрежа, као образовна установа, такав став професора није могла да прихвати.

Полазећи од чињенице да је развој савременог света у великој мери променио потребе студената, и то како у погледу наставних садржаја, тако и у погледу метода едукације, ААОМ се определио за интердисциплинарни приступ и коришћење савремених метода наставе. Избегавајући круту поделу на дисциплине, па чак и на друштвене и природне науке, у Мрежи су разматрани друштвени феномени који су подједнако атрактивни за све академске профиле. То је довело до тога да поједине курсеве слушају студенти са различитих факултета. Предавање „мешовитој“ групи у којој студенти имају веома различита предзнања представљало је својеврстан изазов и за професоре. Студентима се у оквиру сваког курса нудила заокружена целина у којој више наставника различитих специјалности осветљавају поједине делове са аспекта своје струке.

У жељи да осавремени процес учења, поред класичних, *ex cathedra* предавања, ААОМ студентима нуди и флексибилније и отвореније форме учења, попут панел дискусија, дебата, радионица, семинара и менторског рада. У истом циљу формиран је и Отворени академски форум, који се тематски бави проблемима цивилног друштва,

транзиције, глобализације, аутономије у образовању, слободе штампе итд.

ААОМ је био свестан да је, поред извођења наставе, у обавези да учини и нешто више за целу академску заједницу, и то превасходно у смислу изградње наставне инфраструктуре. Имајући у виду да је власт ставила под пуну контролу коришћење сервиса Интернета на факултетима, први задатак био је да се омогући бесплатно коришћења ових сервиса. Остваривањем директне, попречне везе према провајдеру³, и студенти и наставници добили су могућност брзог и једноставног приступа, и то како информацијама везаним за област коју проучавају, тако и свим другим изворима разноврсних података. Поред тога, у сарадњи са Студентском унијом Србије, формирана је и рачунарска учионица која је коришћена за извођење наставе у оквиру програма Мреже, али и за допунске курсеве из области коришћења рачунара. Истовремено, рачунари су на располагању и свим студентима који желе да експериментирају са новим технологијама и испитују различите опције и тако стекну нова знања на неформалан начин. Мрежа је такође почела са формирањем библиотеке, набављајући одговарајуће нове часописе и књиге.

Један од задатака Мреже био је и усавршавање младих предавача. Овај проблем био је утолико израженији што у последњих десет година млади људи, који су по дипломирању одлучили да се посвете истраживању, углавном нису били у прилици да одлазе на научне скупове у свету, нити на

---

3 Пуну помоћ у реализацији интернета ААОМ-у је пружио YUBC (www.yubc.net).

студијске боравке на другим универзитетима. Само се по себи разуме да савремена школа не може да постоји изоловано од свих светских токова. Отуда је ААОМ интензивирао контакте са низом универзитета у свету и уз помоћ различитих фондација успевао да обезбеди стипендије за усавршавање у иностранству. Поред подизања квалитета наставе, веровало се да ове активности можда могу представљати подстицај младима да остану у земљи.

Реформа високог образовања у Европи

Током дугих десет година, универзитети у Србији налазили су се на чудноватом путовању уназад. Од равноправног партнера у светској универзитетској заједници они су, осиромашени под санкцијама, почели да губе контакт са светом, а на извештан начин и са догађајима у самој земљи. Осим повремених излета у реалност, попут протеста из 1991, 1992. и 1996. године, када је академска заједница показивала да је свесна чињенице да је за ову земљу од превасходног значаја да се променом власти зауставе ратови и страдања, сав остали период факултети су провели затворени у себе, у настојању да преживе у условима све слабије опремљених библиотека и лабораторија и све осиромашенијих професора и студената. Чак и у оним периодима када је постојала могућност да се провири преко ограда и погледа куда се то креће Европа, чини се да за то није било ни воље ни занимања. Коначно, после наметнутог Закона из 1998. године, универзитети у Србији су суспендо-

вани из чланства Европске ректорске конференције (CRE – *Conférence de Recteurs Européenne*).

У јесен 1999. године, након избацавања са Универзитета у Београду, у настојању да откријем како бисмо могли добити подршку за рад Алтернативне академске образовне мреже, нашла сам се у Софији на конференцији која је носила назив „Сарадња у образовању за мир, стабилност и демократију – конференција експерата у оквиру проширеног Грац процеса – Пакт стабилности за југоисточну Европу – Радни сто 1“. Упркос напорима да откријем шта се крије иза тог назива, упркос проверавању значења сваке поједине речи, седела сам тамо потпуно збуњена, завидећи и помало се плашећи колега који су очигледно припадали том мистичном свету „просвећених“. Размењивали су са великим разумевањем неке чудне речи попут „Болоњска декларација“, „ECTS“, „*Diploma Supplement*“, „троструко L“. Полако сам схватала да су они удубљени у расправу о реформи својих високошколских система који треба да конвергирају ка јединственом европском образовном простору. Ја сам за то време расправљала сама са собом да ли да затражим неко објашњење и тиме покажем сво своје незнање, или да само седим, слушавам и повремено значајно климам главом.

У жељи да сачувам своје достојанство, моја прва природна реакција била је да цео тај скуп означим као стварање нове „образовне“ бирократије која покушава да, коришћењем тих мистичних речи, покаже свој значај у процесу реформе. На крају је моја урођена радозналост, или неспособност да дуго ћутим, ипак превагнула. Обазриво сам се укључила у дискусију, покушавајући ту на лицу места да откријем о чему се ради. Нисам баш

била претерано успешна у томе и стигла сам до тачке када је свима морало бити јасно да сам у целој ствари потпуни лаик. Уместо подсмеха, добрих истог тренутка читав низ корисних објашњења.

Наједном сам схватила да су се у току последње деценије у којој смо ми били искључени из Европе, у европском образовном поростору догодиле драматичне промене.

За време док смо били забављени сами собом, сређујући старе нерашчишћене рачуне, уображавајући да их једном заувек можемо рашчитити уз помоћ оружја, Европа се бавила промишљањем свог образовног система. Пошло се од констатације да се *„вишталности и ефикасности сваке цивилизације може мерити степеном привлачности који њена култура има у односу на друге земље“*. Кад сам то чула, готово да сам премрла од страха. Ако је то тачно, онда је наша цивилизација, затворена обручем санкција, вероватно већ и престала да постоји. Штавише, осуђени на изолацију, избачени из свих европских академских активности, ми смо вероватно и изгубили сваку шансу да је поново оживимо. Да ли је могуће да ћемо од сада па довека ми бити привлачни само за CNN и њему сличне медије?

У циљу поновног успостављања везе са светом, ААОМ је пошао од образложења одлуке о суспензији универзитета из Србије, у коме се наглашава да овом мером CRE жели да „замрзне“ институционалну сарадњу, а не да прекине нормалне академске контакте између професора и студената из Србије и осталих земаља Европе. Подстакнут оваквим ставом, ААОМ је ступио у контакт са представницима CRE тражећи мо-

гућност да се бар један део наше академске заједнице укључи у европске процесе у области високог образовања из којих је већ веома дуго одсутан. Након представљања основних циљева ААОМ-а, његове организације и садржаја рада, СРЕ и Комитет за високо образовање при Савету Европе прихватили су сарадњу са ААОМ-ом и омогућили његовим представницима да узму учешће у раду низа конференција и семинара на којима су се разматрала питање реформе високог школства у Европи. Тако смо имали прилику да сагледамо правце у којима се крећу промишљања о европском систему високог образовања.

Основни принципи на којима се заснива реформа високог образовања у Европи садржани су у Болоњској декларацији коју су 19. јуна 1999. године усвојили министри образовања 29 европских земаља. Потписивањем декларације земље Европе су преузеле обавезу да измене законе о универзитету и научном раду и усагласе их са усвојеним принципима.

У циљу даље разраде идеја Болоњске декларације, Савет Европе је отпочео низ пројеката у којима активно учествују универзитетске установе из свих земаља потписница декларације:

1. Учење током читавог живота као основа кохезије и социјалне једнакости.
2. Методи и инструменти за признавање квалификација и потстицање мобилности, развој ENIC мреже.
3. Универзитети као инкубатори цивилног друштва.
4. Социјалне науке и изазови транзиције.

5. Европске студије за демократско друштво.

6. Програм легислативних реформи.

Стекавши статус посматрача, ААОМ је формирао неколико радних група које су активно учествовале у даљој разради ових пројеката и истовремено припремале њихову примену у земљи.

У очекивању (или креирању) услова за реформу

Створена као својеврстан одговор на Закон о универзитету, Мрежа је под притиском захтева студената све више прерасла у праву образовну институцију, одлучну да заштити и унапреди квалитет академског образовања у нашој земљи. Независно од система власти и будућих промена закона о универзитету, веровали смо да ће ААОМ наставити са радом. Захваљујући малим групама студената, интердисциплинарном програму и разноврсним методама наставе, чинило се да Мрежа увек може бити бар један корак испред државних универзитета, који су традиционално ригидни и спори у променама.

У закључцима са једног од састанака у АООМ-у записано је и следеће:

„Нема никакве сумње да ће наш систем универзитетског образовања кад-тад морати да се укључи у европске реформске процесе. Утолико је значајније да већ сада почнемо да активно пратимо развој свих пројеката и припремамо се за тренутак када ће ова земља схватити да није довољно да само географски припада Европи. Остаје нам, наравно, да жалимо што

нас је политика која је овде вођена током последње деценије спречила да у креирању саме реформе активно учествујемо. Уместо да смо били међу креаторима Болоњске декларације, бићемо последња земља у Европи која ће је ипак прихватити“.

Наш крајњи циљ био је, свакако, да се прихватањем Болоњске декларације и доношењем Закона о универзитету и научном раду који би били усклађени са њом, поново укључимо у европски простор високог образовања. Веровали смо да нам искуство стечено у Мрежи може помоћи у планирању и спровођењу реформе система високог образовања. Преостало нам је само да се изборимо за стварање реформски оријентисаног Министарства просвете у коме би наше идеје могле да буду спроведене у дело. Тешко је рећи да ли смо веровали да ће нам се ускоро пружити прилика да покушамо и да остваримо тај циљ.

УПОЗНАВАЊЕ СА СИСТЕМОМ Активности Сектора за високо образовање Министарства просвете и спорта у периоду од 2001. до 2004. године

Почетни оптимизам

Чињеница да је наша земља била под санкцијама током деведесетих спречила нас је да прихватимо Лисабонску конвенцију о признавању квалификација у Европи и да приступимо Болоњском процесу стварања европског простора високог образовања. Изолација универзитета у Србији условила је, с једне стране, недостатак информација о овим процесима, а с друге стране и одсуство комуникације са релевантним европским институцијама које су носиоци овог процеса. Отуда се као природни почетак процеса реформи у Србији наметнуло организовање конференције на којој би се академској јавности у Србији представиле идеје реформе, као и све европске институције високог образовања које ће постати наши партнери у том процесу реформе. У припреми за ову конференцију штампана је књига *Европски универзитет 2010?*⁴ у којој је дат преглед активности на пољу

---

4 С. Турајлић, З. Милутиновић, С. Бабић, *Европски универзитет 2010?*, ААОМ, Београд, 2001 (www.aoen.edu.yu, www.mps.sr.gov.yu).

реформе високог образовања у Европи у току деведесетих година прошлог века, као и интегрални текст Болоњске декларације и Лисабонске конвенције.

Марта 2001. године Министарство просвете и спорта у сарадњи са Саветом Европе, Европска ректорска конференција и ААОМ организовали су конференцију „Високо образовање у Србији на путу ка Европи“. Конференцији је присуствовало преко 700 наставника и сарадника универзитета и виших школа из Србије. Током дводневне дискусије, по ангажовању и интересовању учесника, стекао се утисак да је академска јавност Србије, свесна озбиљних последица изолације, у потпуности спремна да отпочне процес реформе.

У исто време и Србија и Црна Гора подносе захтев за приступ Билоњском процесу и за потписивање Лисабонске конвенције. Док је захтев за потписивање Лисабонске конвенције и формално одобрен јуна 2001⁵, дотле је у Болоњском процесу добијен само статус посматрача, уз објашњење да обе републике морају поднети заједнички захтев и сачекати следећу конференцију министара да би се тај захтев размотрио. Иако је посматрачки статус већ омогућавао не само праћење, већ и активно укључивање у читав низ активности везаних за Болоњски процес, остаје ипак утисак да је са мало више искуства у међународним процедурама и сам процес приступања могао бити окончан већ маја 2001. године⁶.

---

5 Савезна скупштина Заједнице Србије и Црне Горе ратификовала је Лисабонску конвенцију септембра 2003. године.

6 Србија је званично примљена у Болоњски процес на Конференцији министара образовања одржаној у Берлину, 18. септембра 2003. године.

Коначно, септембра 2001. године, пре званичног пријема наше земље у Савет Европе, Србија и Црна Гора добијају позив да званично учествују у годишњем заседању Комитета за високо образовање Савета Европе. На састанку на којем су две претходне године били представници ААОМ-а у својству посматрача, учествују по први пут званични представници државе. Тиме је, заправо, за само шест месеци од формирања Министарства, окончан процес нашег укључивања у рад европских институција високог образовања и у процес реформи.

У складу са свим наведеним активностима, током пролећа 2001. године дефинисана је мисија Министарства просвете и спорта у домену система високог образовања: *Усјосјављање модерног система високог образовања у складу са Болонским процесом.*

У оквиру овако постављене мисије, а на основу стеченог искуства о стању система високог образовања у земљи и процесу реформе у Европи, главни циљеви прецизирани су на следећи начин:

- повећање ефикасности система високог образовања тако да се значајно повећа број дипломираних студената, као и да се смањи реална дужина студирања;
- увођење тростепеног система студија, са Европским системом преноса бодова (ЕСПБ) као мером радног оптерећења студената;
- хармонизација система високог образовања са европским тенденцијама, посебно у области осигурања квалитета, и то увођењем механизма вредновања који ће осигурати

висок ниво квалитета, наставе и научноистраживачког и уметничког рада, као и укупног исхода образовног процеса;

- успостављање релевантности студијских програма, имајући у виду националне потребе, као и захтеве тржишта;
- стварање услова за развијање мултидисциплинарних и интердисциплинарних студијских програма примерених новим професијама које настају у условима савременог технолошког развоја;
- пружање подршке развоју струковних студија које обезбеђују вештине и способности прилагођене захтевима тржишта;
- укључивање студената као партнера у процесу високог образовања;
- промовисање мобилности студената и наставника.

Очекивало се да би, на ширем плану, испуњење наведених циљева имало за последицу:

- допринос демократском развоју земље;
- подршку процесу транзиције, нарочито у погледу економског опоравка;
- промовисање вредности европске интеграције.

Ради достизања постављених циљева планиране су бројне активности које могу бити груписане у три категорије:

1. анализа европског система високог образовања са посебним нагласком на промене које су се одиграле за време деведесетих, док је Србија била под санкцијама;

2. анализа постојећег стања система високог образовања у Србији;
3. анализа Сектора за високо и више образовање – структуре, функција и задатака, људских и финансијских ресурса – као и система управљања високим образовањем на националном нивоу.

Ове активности довеле су до израде стратегије за реформу система високог образовања у Србији која је представљена јануара 2002. године на конференцији „Од визије до конкретних корака“ и објављена у Белој књизи о реформи образовања у Републици Србији⁷ Уз ову стратегију дат је и преглед стања постојећег система високог образовања.

У току рада на стратегији постало је јасно да изванредан број питања везан за акредитацију, евалуацију, систем студија, итд. заслужује да му се посвети посебна пажња, па су формиране радне групе задужене да изврше анализу постојеће праксе и да о томе информишу академску јавност.

Истовремено је припреман нацрт новог Закона о универзитету. Иако је било потпуно јасно да, пре него што се изради концепција реформе високог образовања, неће бити могуће ни да се донесе одговарајући Закон, одлучено је да се ради на једном међурешењу којим ће универзитетима бити враћена аутономија, укинута Законом из 1998. године. Израда овог Закона била је обавеза

---

⁷ *Квалификационо образовање за све – Пути ка развијеном друштву, реформска стратегија и акциони план*, Министарство просвете и спорта, Београд, 2002. (www.mps.sr.gov.yu).

Министарства према академској заједници Србије, али и према европским институцијама које су, верујући у реформски процес, укинуле суспензију универзитетима у Србији.

Упознавање са резултатима реформе високог образовања у Европи

У току академске 2001/2002. године организовани су бројни семинари и конференције уз помоћ Савета Европе, Европке асоцијације универзитета (EUA), Немачке ректорске конференције (HRK), Немачке академске мреже (ДААД), Немачке агенције за техничку сарадњу (GTZ), Конрад Аденауер фондације и других. Већина конференција била је посвећена општим темама високог образовања, а само је неколико било усредсређено на посебне проблеме, као што су више школе, приватизација, признавање диплома, Европски систем преноса бодова и Допуна дипломе. Поред тога, Министарство просвете и спорта је организовало више дискусија и радионица на универзитетима у Србији.

На основу читавог низа семинара, као и из упоредног прегледа законских решења појединих европских држава, може се закључити да су основне одлике реформисаних система високог образовања у Европи:

- Флексибилност студијских програма са нагласком на интердисциплинарности и мултидисциплинарности (мали број стручних назива, са „додатком дипломе“ који прецизира студијски програм);

- Велика организациона аутономија установа, јак надзор кроз акредитацију и евалуацију;
- Деоба компетенција:

Држава – оснива, спаја, затвара, лиценцира и акредитује установе; расподељује финансијска средства, брине о интересу студента; обавља надзор над радом установе, промовише контролу квалитета, стара се о признавању квалификација, подржава мобилност.

Усџанова – запошљава наставнике, уписује студенте, одлучује о студијским и истраживачким програмима, додељује дипломе и степене образовања, остварује комерцијалне активности, сарађује са другим високошколским установама.

- Велики број програма струковних студија, јачање високих струковних школа (око 60% послова које европска привреда има у области информационах и комуникационих технологија захтева диплому струковних студија – www.career-space.com).

Може се закључити да је српској академској јавности представљена већина релевантних докумената који се односе на стварање Европског простора високог образовања (ЕНЕА – *European Higher Education Area*) и да је пружена прилика да се они детаљно продискутују. Постоји начелно слагање да Србија треба да се прикључи европском простору. Међутим, остаје тек да се види до којег су степена поједине институције, односно појединци у академској заједници, спремни да дају свој допринос овом процесу.

Анализа система вишег и високог образовања у Србији

Више и високо образовање у Србији регулишу два посебна закона. Годинама су ова два закона регулисала све аспекте институционалног живота. Чак и када су створени услови за оснивање приватних установа (средином деведесетих), иста правила су се односила и на њих. На тај начин је у целој земљи хомогенизована управљачка структура на универзитетима и факултетима, правила студирања и структура академских звања, наставно особље и њихова академска звања, правила за стицање виших звања и напредовање, као и права и обавезе студената. Парадоксално је да се високошколске установе сматрају аутономним зато што саме спроводе сопствене одлуке, при чему се губи из вида да се то ради унутар строго одређених оквира. Једина разлика између државних и приватних институција јесте у начину финансирања и у погледу власништва.

Прве анализе ефикасности постојећег система високог образовања показале су да од укупног броја уписаних студената око две трећине никада не заврши студије. Једна трећина која успе да дипломира студира у просеку два пута дуже него што је то програмом предвиђено. Неefикасност система илустрована је у табели у којој се може уочити разлика између укупног броја уписаних студената и студената који су по први пут уписали неку годину, што значи да похађају наставу и активно студирају. Разлику између ова два броја чине студенти који су понављали годину.

Академска година 2002/2003

Универзитет	Укупан број уписаних студената			Број први пут уписаних студената			активни/ уписани
	укупно	буџет	самофин.	укупно	буџет	самофин.	
Београд	86,755	53,151	33,604	51,179	40,881	10,298	59%
Уметност-Београд	2,185	2,070	115	2,092	1,987	105	96%
Нови Сад	36,431	24,852	11,579	29,393	20,276	9,117	81%
Крагујевац	13,632	8,188	5,444	9,457	6,409	3,048	69%
Ниш	25,399	16,609	8,790	13,605	10,700	2,905	54%
Косовска Митровица	5,086	4,030	1,056	3,087	2,223	864	61%
Укупно	169,488	108,900	60,588	108,813	82,476	26,337	64%

Поред тога, показало се да расподелу студената диктира превасходно просторни капацитет појединих факултета. При томе је неравномерно улагање у развој појединих факултета довело до значајних разлика у капацитету. Примера ради, на Универзитету у Београду површина по једном студенту креће се од $0,7 \text{ m}^2$ до 37 m^2 . Имајући у виду да су факултети потпуно независни, а да се потребе за појединим струкама мењају, јасно је да се у оваквој издељености једног универзитета не види начин да се број уписаних студената прилагоди ни њиховим жељама, а ни потребама тржишта.

У жељи да се што објективније сагледа стање у високом образовању извршено је и вредновање свих универзитета у Србији од стране Европске асоцијације универзитета (EUA – *European University Association*). Потребно је да се истакне да EUA изводи програм евалуације установа већ дужи низ година и да је кроз њега прошао значајан број универзитета у Европи.

Конечно, серијом семинара, и Студентска унија Србије⁸ се активно укључила у анализу стања

8 Основана 1998, удруживањем Студентских унија факултета, Студентска унија Србије (СУС) је одмах добила

на универзитету. Ови семинари су окупили велики број студената из целе Србије. Чини се да је штета што и већи број наставника није сматрао да у њима треба да узме учешће. На тај начин изостао је могући конструктиван дијалог између учесника у процесу високог образовања.

Извршена анализа заснива се, према томе, на следећим изворима:

- Анализа Министарства просвете и спорта, јули 2001. године, дискусија на конференцијама јануара 2002.⁹ и септембра 2002;¹⁰
- „Универзитет какав желимо“, серија семинара Студентске уније Србије, децембар 2001. године, мај 2002, децембар 2002. године;¹¹
- Анализа виших школа у Србији, извештај радне групе Заједнице виших школа и МПС, мај 2002;
- Евалуација универзитета Србије¹² – самоевалуација (фебруар 2002), спољна евалуа-

---

статус посматрача у Европској асоцијацији студенета (ESIB), а почетком 2000. године постала и прва организација у области високог образовања која је званично примљена у неку европску организацију. О ангажману СУС-а на пољу реформе у Европи сведочи и чињеница да од тада СУС, готово по правилу, у извршном одбору ESIB-а који броји десетак чланова има свог представника, као и да је чланица СУС-а Мартина Вукасовић током 2002. године била председавајућа ESIB-а.

9 Конференција Реформа образовања у Србији – Од визије до конкретних корака, МПС, јануар 2002, www.mps.sr.gov.yu.

10 Конференција Реформа образовања у Србији – Први кораци и предстојећи изазови, МПС, септембар 2002, www.mps.sr.gov.yu.

11 Радни материјали за конференције и извештаји могу се наћи на адреси www.sus.org.yu.

12 Радни материјали за конференцију и извештаји могу се наћи на адреси www.mps.sr.gov.yu.

ција (јул 2002), резиме евалуације универзитета у Србији, (новембар 2002), презентован на Конференцији Заједнице универзита Србије.

Прегледом свих извештаја уочавају се кључне слабости постојећег система високог образовања, које се могу сумирати на следећи начин.

1. *Слаб универзитетски – јаки факултетски* који постају високоспецијализовани универзитети (имају независан развој, развијају све пратеће наставне дисциплине, развијају све службе), што има за последицу:

- мултипликовање наставних кадрова, али и инфраструктуре (лабораторије, библиотеке, итд.);
- мултипликовање служби и услуга (рачуноводство, студентска служба, општи послови);
- неадекватну расподелу простора и друге наставне инфраструктуре;
- велику несразмеру између надлежности ректора и декана (ректор нема никакве извршне надлежности, чак ни надлежности у погледу праћења и обезбеђивања квалитета);
- тешкоће у организовању мултидисциплинарних и интердисциплинарних студијских програма.

Оцена страних експерата који су учествовали у спољној евалуацији је да овакав универзитет нема ни могућност да развије стратешки план и испуни своју мисију.

2. *Систем одлучивања и руковођења;*

- кључне одлуке доноси наставно-научно веће, тако да се одговорност дели на ко-

лектив и не постоји јасан ланац одлучивања и одговорности;

- неразјашњен однос између почасне-академске функције челних људи и менаџмента;
- нејасна права и могући утицај оснивача.

3. Академски сисџем

- застарели програми и наставне методе;
- уско оријентисани монодисциплинарни програми непримерени захтевима савременог тржишта, неадекватна мрежа високошколских установа;
- тежиште на теоријском знању, низак ниво практичних знања и вештине;
- дуге, скупе и тешке основне студије, мада у основи квалитетне – „Најбољи сџуденџи на свејтском нивоу, средњи исџод европског џросека“, мишљење је спољних евалуатора;
- изузетно мали број дипломираних студената (око 30% од броја уписаних);
- просечна дужина студија – више од 50% већа од номиналне;
- немогућност стицања било какве дипломе за оне који су положили велик број испита, а нису окончали студије;
- лоше организоване последипломске студије;
- непостојање система контроле квалитета, непостојање акредитације студијских програма и установа;
- слаба организација студија и непримерено велики број испитних рокова;

- локална академска структура сама себе репродукује и тиме се неконтролисано увећава (*експлозија осредњосићи*);
  - онемогућавање сваког утицаја студената на наставни процес – улога студентских организација сведена је на лобирање при пробијању услова и повећање испитних рокова, што доприноси даљој ерозији квалитета.
4. *Транспарентности (корупција)*
- студенти се жале на разне облике корупције, коју установе нису у стању да детектују и сходно томе предузму кораке ка њеном сузбијању. (Једна од препорука ЕУА је укидање усмених испита, чиме се повећава транспарентност и отклањају могући извори корупције.)
5. *Финансирање*
- неадекватно утврђени извори и начин финансирања трошкова наставе;
  - нејасна уписна политика диктирана моделом финансирања и расположивим простором (недостатак стратегије уписа);
  - непостојање финансијских стимуланса за иновације и реформу система.
6. *Више школе*
- двогодишње студије се не уклапају у систем европског високог образовања;
  - изузетно лоша репутација (понегде и оправдана) стечена током последњих 10 година;
  - потпуна разједињеност виших школа (непостојање макар и симболичког обједи-

њавања које даје универзитет) и неадекватна мрежа школа;

- застарели и неадекватни студијски програми у великом броју виших школа.

Закон о универзитету 2002.¹³

Упркос чињеници да је основни циљ Закона био да се универзитету врати аутономија, овај Закон, заједно са Уредбом о финансирању универзитетских активности, пружа могућности за:

- две врсте додипломских звања (3 односно 6 година);
- аутономију у дефинисању наставних програма и предмета (одобрених на нивоу универзитета);
- увођење Европског система преноса бодова (неспецификовано у детаљима, необавезно);
- аутономију управљања и руковођења (17% чланова Савета именује Влада);
- финансијску аутономију (до извесног степена):
  - укупни износ за плате, при чему расподелу самостално утврђују факултети;
  - укупни износ за текуће трошкове и инвестиције до процента у коме држава партиципира у обртним средствима факултета;
  - својину над средствима која потичу из прихода факултета;

---

13 *Закон о универзитету*, Службени гласник Републике Србије, број 21/2002.

- учешће студената:
  - студенти делегирају 17% чланова Савета факултета и универзитета;
  - Студентски парламент (неспецификован у детаљима);
  - мишљење студената при напредовању и реизбору наставника.

Закон о универзитету такође има одредбу о оснивању Републичког савета за развој универзитета у чији састав улазе ректори и проректори свих универзитета у Србији, као и десет чланова које именује Влада. У надлежности Савета су стратешка питања која се односе на процес високог образовања. У том смислу, замишљено је да Савет утврђује стратегију и надгледа процес реформе. Другим речима, он делује као покретач реформе високог образовања, организујући одговарајуће радне групе које ће истражити могуће моделе реформе и доприносећи својим ауторитетом усвајању коначних одлука.

Поставља се питање у којој мери овај Закон, сам по себи, омогућава реформу система у складу са Болоњским процесом, и да ли је потребно да се релативно брзо донесе нови закон.

На ово питање у извесној мери дају одговоре статут факултета и универзитета, који су донесени током лета 2002. године. Неке високошколске установе су кроз статут разрадиле све реформске елементе за које Закон пружа било какву могућност и поставиле оквир за њихову имплементацију. Друге установе имале су конзервативнији приступ, ослањајући се углавном на постојећу праксу. На тај начин статут су јасно показали разлике које постоје међу високошколским

установама, и то како у погледу њиховог тренутног стања, тако и у погледу разумевања потребе за реформом и спремности да се она спроведе. Међутим, чак и тамо где постоји спремност за реформу, наилази се на читав низ ограничавајућих фактора, као што су¹⁴:

- немогућност усаглашавања система студија са тростепеном структуром, због нејасног статуса прве дипломе, која одговара дипломи више школе;
- систем студирања са преношењем испита је у директној супротности са захтевима за континуирано учење и акумулацију бодова;
- пренормирана организација и управљање установама, што онемогућава слободно развијање сваке установе у складу са њеним потребама и могућностима;
- пренормиран поступак унапређивања наставника, без јасне могућности за учешће студентске евалуације квалитета наставног процеса;
- потпуно недефинисан поступак акредитације и контроле квалитета постојећих установа;
- нерегуларност оснивања одељења ван средишта установе, као и учења на даљину;
- нејасан, па чак и контрадикторан поступак оснивања приватних установа.

Коначно, мада универзитети могу достићи изванстан ниво реформе у оквиру постојећег Закона

---

14 Л. Новак, *Еволуција ка реформисаном Универзитету*, конференција Реформа образовања у Србији – Први кораци и предстојећи изазови, МПС, септембар 2002.

о универзитету, више школе раде по закону из 1992. године,¹⁵ који апсолутно не омогућава њихову реформу. Да би се избегло доношење посебног закона у оквиру којег би ове школе могле прерасти у високе струковне школе, далеко је рационалније поставити оквир за комплетан систем високог образовања кроз нови Закон о високом образовању.

Финансирање

Нема никакве сумње да је финансијска ситуација у високом образовању веома тешка и да је, упркос изјавама да оно мора да представља приоритет, у протекле три године високо образовање ипак делило судбину друштва у целини. Томе су свакако допринели и наслеђени дугови за комуналне услуге и инвестиције који су износили 160.863.193 динара, што је представљало 62% износа предвиђеног буџетом за материјалне трошкове у 2001. години.

Средства из државног буџета намењена образовању у 2002. години су на нивоу од 3.4% бруто домаћег производа. У поређењу са другим земљама, овај проценат није сам по себи мали. Проблем је превасходно у ниском бруто домаћем производу, који доводи до тога да је и сваки његов проценат у апсолутном износу мали.

Расподела буџетских средстава у последње две године приказана је у следећој табели. С обзиром на то да су истраживачке активности финансиране преко Министарства за науку и технологију,

---

15 *Закон о вишој школи*, Службени гласник Републике Србије, бр. 50/92, 39/93, 24/96.

сума која је додељена овом Министарству је такође укључена. Треба, међутим, приметити да се из ових средстава финансирају сви истраживачи, независно од тога да ли су запослени на универзитету или у научном институту. Тачна расподела између група замагљена је и чињеницом да иста особа може учествовати у пројектима које води било која од научноистраживачких установа. Упркос чињеници да се може уочити изванстан пораст учешћа високог образовања у буџету, укупна додељена сума далеко је од довољне.

	2003. година		2002. година-ребаланс		ИНДЕКС 2003/2002
	износ	% учешћа у буџету РС	износ	% учешћа у буџету РС	
Буџет Републике Србије	261,501,819,000	–	217,379,629,540, 120.3		
МПС - Сектор за студентски стандард	2,207,200,000	0.844%	1,646,715,000	0.758%	134.0%
МПС - Сектор за више и високо образовање	6,581,794,000	2.517%	4,837,550,000	2.225%	136.1%
Министарство за науку технологију и развој	3,740,831,000	1.431%	2,602,414,000	1.197%	143.7%
укупно:	12,529,825,000	4.791%	9,086,679,000	4.180%	137.9%

Упоредо са радом на Закону о универзитету дошло је и до преиспитивања Уредбе о нормативима и стандардима услова рада универзитета и факултета за делатности које се финансирају из буџета¹⁶. У сарадњи са универзитетима у Србији, учињен је покушај да се изменом уредбе поправи

16 *Уредба о нормативима и стандардима услова рада универзитетима и факултетима за делатности које се финансирају из буџета*, Службени гласник Републике Србије, број 15/2002.

положај наставника и бар у некој мери приближи условима за обављање тако значајне делатности. Иако се не може рећи да је уредба и сада сасвим задовољавајућа, она ипак установама оставља пуну финансијску самосталност и омогућава да се јасно сагледа у којој мери држава испуњава обавезе према високом образовању.

Интересантно је, међутим, да се у примени Уредбе не види до краја решеност установа да прихвате понуђену аутономију. Наиме, Уредба одређује само укупни, теоријски број наставника и сарадника који су потребни за реализацију студијског програма. Тај теоријски број се заправо и плаћа, а факултетима је препуштено да сами одреде укупни износ надокнада за запослене. У пракси је стварни број запослених на неким факултетима значајно изнад, а на неким испод наведеног броја. Мањи број наставника имају, по правилу, они факултети код којих износ примања у значајној мери зависи од оптерећења у настави. Упркос тим чињеницама, према добијеним подацима не види се да је иједан факултет одлучио да преиспита начин формирања надокнаде, нити да су факултети са значајно већим бројем наставника направили стратегију која би водила ка повећању броја студената или другачијој политици запошљавања. На највећем броју тих факултета све се своди на механичку деобу примљеног износа на укупан број наставника, који тако добијају значајно мање надокнаде од оних које су предвиђене за ту врсту делатности.

Материјални трошкови одређени Уредбом исплаћују се факултетима само до процента учешћа државе у укупном приходу факултета. Разлог за ово опредељење лежи у чињеници да факултети

сами треба да сносе трошкове настале услед активности које се обављају ван наставе или истраживања која су у вези са унапређивањем наставе. Учешће државе у тим трошковима по појединим универзитетима приказано је у следећој табели. При томе треба напоменути да унутар једног универзитета проценти такође значајно варирају. На Универзитету у Београду они се крећу од 29% до 83%. Ако се овај податак има на уму, онда је тешко очекивати да универзитет може да обједини интересе свих запослених и обави интегративну функцију.

Универзитет	Београд	Уметност Београд	Нови Сад	Крагујевац	Ниш	Косовска Митровица
буџет/приход	49%	83%	72%	61%	58%	92%

Упркос бројним тешкоћама, чињеница је да је за протекле три године цена коју држава плаћа по једном буџетском студенту повећана са 584 евра на 1.120 евра, као и да није било кашњења у исплаћивању тих износа. Коначно, изванредан напредак остварен је и у покривености трошкова пословања, трошкова наставе, као и трошкова за редовно инвестиционо одржавање. Док је у 2002. години недостајало 28% средстава за покриће ових трошкова, дотле су у 2003. сви трошкови били покривени.

Прикупљање и дистрибуција информација

Припремајући се за реформу система високог образовања уочен је изванредан број питања у којима не постоји одговарајуће знање и искуство. Отуда је одлучено да се за нека од ових питања припреми преглед постојеће праксе и да се он пред-

стави у форми публикације која би могла да се користи као основни материјал у току јавних расправа у академској јавности.

Избор активности био је условљен различитим факторима.

Прво, да би се поставила основа за будућу оцену постојећих високошколских установа, неопходно је да се успостави јасна процедура и установама остави неко време за реорганизацију у циљу задовољења прописаних критеријума. Зато су акредитација и евалуација изабране као полазне тачке. Утврђена методологија је такође значајна при оснивању приватних институција, посебно ако се има у виду да се Министарству подноси веома велики број молби за оснивање нових факултета.

Друго, реформа студијских програма коју су планирали неки факултети треба да укључи Европски систем преноса бодова. Зато је важно да земља прихвати стандарде у овој области.

Конечно, постојећа пракса нострификације диплома је у потпуној супротности са Лисабонском конвенцијом. Наиме, признавање диплома је у садашњој пракси потпуно препуштено факултетима који у највећој мери покривају област за коју је диплома издата. Уобичајена пракса ослања се углавном на поређење и бројање предмета и година студија, а без удубљивања у суштинске разлике. Зато се често дешава да дипломе издате од истог страног универзитета буду признате на једном, а одбијене на другом факултету у Србији.

Полазећи од ових ставова припремљено је и издато пет публикација.

- *Акредитација*

Направљен је преглед агенција за акредитацију и методологије примењене у већини европских

земаља, САД, Канади и Јужној Африци. Уз овај преглед дат је предлог за оснивање Акредитационе агенције у Србији. Преглед са предлогом у виду приручника је штампан и дистрибуиран октобра 2002.¹⁷

Јануара 2003. Републички савет за развој универзитета је именовано Комисију за акредитацију, која ради на формулисању акредитационе процедуре. Поред тога, у овом тренутку Комисија има саветодавну улогу при оснивању нових факултета. Пуни рад Комисије на процесу акредитације моћи ће да се оствари тек када се за то поставе оквири у новом Закону о високом образовању.

- *Евројски сисџем ѡреноса бодова и Додатак дипломи*

Приручник о Европском систему преноса бодова и Додатку дипломи¹⁸ је штампан и дистрибуиран децембра 2002. године. Поред начелног приказа бодовног система дат је и низ примера, као и преглед стања његовог увођења у Европи.

- *Евалуација*

У циљу промоције учешћа студената у евалуацији наставе, група студената скандинавистике Филолошког факултета Универзитета у Београду, под руководством професора Љубише Рајића, превела је Приручник за студентску евалуацију наставе.¹⁹

---

17 Р. Николић, В. Малбаша, *Акредитација у високом школству Републике Србије*, ААОМ, Београд 2002. (www.aen.edu.yu и www.mps.sr.gov.yu).

18 Р. Маринковић-Недучин, П. Лажетић, *Евројски Сисџем ѡреноса бодова у високом школству – Водич кроз ECTS*, ААОМ, Београд 2002. (www.aen.edu.yu и www.mps.sr.gov.yu).

19 Г. Хандал, *Студентска евалуација наставе – Приручник за наставнике и студените високошколских усђанова*, ААОМ, Београд 2003.

Поред тога, у Приручнику се у кратким цртама описује и пројекат евалуације наставних активности и програма који је реализован на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

- *Признавање квалификација*

У процесу формирања европског тржишта рада, појам нострификације дипломе све више губи смисао и бива замењен појмом признавања квалификација. Овом проблему, као и примени Лисабонске конвенције на његово решавање, посвећена је публикација о нострификацији и еквиваленцији диплома.²⁰

Поред тога, током последњих година европске земље се сусрећу и са једним новим феноменом „транснационалног образовања“, чији је резултат да се у једној земљи формирају стручњаци који студирају по студијским програмима других земаља, који најчешће нису акредитовани у земљи извођења. У жељи да се и у овој области, колико је то могуће, дође до усаглашених ставова, земље потписнице Лисабонске конвенције усвојиле су „Кодекс добре праксе“ који који је дат у прилогу ове публикације.

- *Реформа насџаве шехнике*

Полазећи од чињенице да се уочава извесно опадање интересовања студената за студије технике, као и да ове студије, због интензивног развоја технологије, заслужују да се њиховој реформи посвети посебна пажња, припремљен је преглед

---

20 О. Јовановић, Д. Стојиљковић, *Нострификација и еквиваленција диплома – љолазне основе и мођућа решења*, ААОМ, Београд 2003. (www.aen.edu.yu i www.mps.sr.gov.yu).

реформе студија технике на једном броју водећих универзитета у Европи.²¹

Поред активности које је организовало Министарство просвете и спорта, један број Темпус пројеката, као и регионалних пројеката посвећен је реформи универзитета. Ови пројекти такође представљају вредан извор сазнања у припреми предстојеће реформе.

Посебно интересантан био је пројекат „Регионална универзитетска мрежа у управљању и менаџменту у високом образовању у Албанији, Босни и Херцеговини, Хрватској, Македонији и Савезној Републици Југославији“ који је координирао UNESCO-CEPES. Пројекат је обухватио исцрпну анализу стања система високог образовања у земљама учесницима пројекта, након чега је пажња усредсређена на питања везана за стратешко планирање, менаџмент и управљање, финансијско управљање установом и везе установа са јавном управом и локалном самоуправом, као и контролу квалитета и развој студијских програма²². Универзитети у Новом Саду и Нишу одабрани су да као пилот институције из Републике Србије учествују у пројекту, док је Министарство просвете и спорта имало улогу координатора овог пројекта за Србију.

Све активности реализовале су радне групе у које су били укључени представници академске

---

21 В. Анђус, *Образовање инжењера по Болоњском моделу*, ААОМ, Београд, 2003. (www.aacn.edu.yu и www.mps.sr.gov.yu).

22 У току рада на пројекту припремљена је серија публикација које дају преглед стања у региону, и преглед европске праксе у области стратешког планирања, финансирања и контроле квалитета. Публикације се могу наћи на адреси www.cepes.ro.

заједнице и Министарства просвете и спорта. Тако је кроз процес реформе високог образовања паралелно вршена реедукација државних службеника Министарства и њихово прилагођавање пословима који их чекају у реформисаном систему.

Сектор за високо и више образовање – стратегија континуитета

Владе, а са тиме и министри се мењају, док запослени у Министарству настављају да обављају свој посао. Независно од чињенице коју политику високог образовања намерава да спроводи једна влада, неминовно се поставља питање на коју и какву стручну подршку она може да рачуна и која врста континуитета, посебно у сарадњи са европским институцијама високог образовања, може да се оствари. Зачуђујуће је да се овом питању у бројним разговорима о реформи система у земљама у транзицији не посвећује никаква пажња.

Заштечено сћање

Упркос чињеници да је Сектор за високо образовање годинама био формално задужен за укупну националну политику и управљање у области високог образовања, он никада није био развијен тако да може да испуни ове задатке. Може се чак рећи да се од њега никада није ни очекивало да се озбиљно њима бави.

Национална политика за високо образовање увек је третирана као привилегија владајуће партије и била је употребљавана и злоупотребљавана у складу са текућим политичким циљевима. С обзиром на то да ни контрола квалитета, као ни

било који други значајни аспект система високог образовања никада нису били озбиљно разматрани, Сектор није имао политику запошљавања која би захтевала стручњаке у овим областима. Само игром случаја могло се десити да се у Министарству нађе неко ко има високу професионалну радозналост, јасан став по појединим питањима и жељу да буде информисан о развоју система у другим земљама.

Поред тога, међународна сарадња је била реализована кроз специјализоване агенције ван Министарства. Отуда постојеће особље никада није имало прилику да се упозна са различитим образовним системима нити да сарађује са особљем министарстава просвете других земаља.

Једини скуп активности, развијен до максимума, односио се на бирократски, административни надзор над радом државних високошколских установа. Последично, већина особља има опште правно образовање и добро је упозната са свим законским прописима. Упркос томе, коначна одлука ретко је зависила од стварног налаза, већ пре од унапред утврђене политичке одлуке која је требало да буде покривена формалним надзором. Отуда особље није било мотивисано за озбиљно вршење овог задатка. Ситуација је била додатно погоршана slabим платама у државној служби, посебно током деведесетих.

Слична ситуација била је у оквиру групе која је била задужена за финансијска питања. Од њих се није очекивало да развијају било какву стварну политику финансирања, већ су деловали искључиво као трансмисиони канал између Министарства финансија и високошколских институција. С обзиром на то да су финансијска средства

била оскудна, они су одлучивали о томе које ће институције бити фаворизоване на рачун других, што их је учинило осетљивим на све могуће врсте притисака.

Коначно, упркос чињеници да су информационо-комуникационе технологије почеле да се развијају почетком деведесетих, оне нису биле на располагању Министарству просвете. Персонални рачунари су били малобројни и ретко су коришћени чак и за најједноставније канцеларијске активности. Интернет и његови сервиси били су непознати и већина комуникација обављала се лично. Отуда је особље трошило пуно времена на састанке са различитим странкама, које су сматрале да је неопходно да лично присуствују скоро сваком послу.

Реедукација и реорџанизација

Интензивно усавршавање особља природно се наметало као први корак у припремама за реформу. Међутим, с обзиром на то да је земља излазила из дугог периода потпуне изолације, било је неопходно извршење бројних задатака који нису могли чекати реорганизацију Сектора. Овај проблем могао је бити решен на два начина:

- Ангажовњем страних и домаћих експерата за реформске задатке и организовањем обуке за постојеће особље;
- Пружањем сталне помоћи постојећем особљу, уз реедукацију у току рада.

Први приступ, за који се чинило да више обећава, био је фаворизован од стране већине потенцијалних донатора, али – узимајући у обзир

још увек скромне плате у сектору државне службе – носио је ризик губитка потребне мотивације. Особље би могло имати осећај да је остало неукључено у интересантније и захтевније активности. Поред тога, тешко је очекивати усавршавање од слабо плаћених државних службеника док око њих раде екстремно добро плаћени експерти. Коначно, питање је и шта остаје у самом Сектору када из њега изађу експерти. Отуда је усвојен други приступ, уз прихватање ризика да неки задаци можда буду мало одложени и вероватно не сви извршени на најбољи могући начин.

За комплетно особље Сектора организоване су одговарајуће обуке за примену рачунара, као и курсеви енглеског језика. Инсталирана је локална рачунарска мрежа и омогућено прикупљање информација преко интернета. За сада су реализовани само комуникација преко електронске поште, као и дистрибуција општих информација преко веб сајта Министарства.

Захваљујући пројекту „Управљање универзитетом“ који је реализовао UNESCO-CEPES, један број запослених добио је прилику не само да се упозна са појединим аспектима система високог образовања, већ и да у оквиру студијских боравака у пракси види како се они реализују.

Право на потписивање Лисабонске конвенције укључивало је и захтев за формирање ENIC центра који би се укључио у Европску мрежу информационих центара који се баве разменом информација о системима високог образовања. У том циљу је још средином 2001. године организована студијска посета ENIC центру у Аустрији и оснивање ENIC центра у Министарству. Применом информационо-комуникационе технологије и

почетком информационе размене унутар мреже, овај Центар је постао средиште око којег ће се даље развијати међународна сарадња у области високог образовања и градити модерна државна управа задужена за високо образовање. Поред ENIC мреже, запослени су укључени у рад Комитета за високо образовање Савета Европе, Јадранско-Јонску иницијативу, као и групу за праћење Болоњског процеса.

Организациона структура Сектора за високо и више образовање прилагођена је планираним реформским активностима. У основи, Сектор је подељен на одељења која се баве Болоњским процесом, акредитацијом и пословима надзора. Само се по себи разуме да, у читавом низу активности, сва три одељења тесно сарађују међусобно, као и са групом за нормативну делатност.

Финансијске активности су измештене из Сектора за високо и више образовање и концентрисане у Сектору за финансије. Ово решење ће омогућити боље планирање и управљање финансијским ресурсима додељеним комплетном систему образовања.

У сарадњи са Министарством за науку и технологију Црне Горе покренута је иницијатива код Министарства иностраних послова Државне заједнице Србије и Црне Горе за приступање Програму СЕЕРУС²³ (*Central European Exchange Programme for University Studies*). За потребе овог програма којим се реализује размена истраживача између универзитета у земљама централне и југоисточне Европе, у предлогу буџета за 2004. годину била су предвиђена средства за 100 истраживач/месеци.

---

23 Информације о овом програму могу се наћи на адреси www.adic.at/ceepus/

Када приступање Програму буде формализовано, Министарство ће пружити потребну логистичку подршку у његовој реализацији.

Коначно, након приступања Болоњском процесу, Министарство је било у обавези да формира Групу за праћење спровођења Болоњског процеса у Србији. Окосницу ове групе чине запослени у Министарству, који су у пуној мери оспособљени да координирају и спроводе започете реформе у домену високог образовања.

Суочавање са реалношћу

Имајући у виду да је академска јавност у пракси спознала негативне последице изолације, било је потпуно очекивано да ће она у великој већини подржати захтев за укључивањем у европски простор високог образовања. Уистину, подршка није изостала. Први проблеми су, међутим, настали када је та декларативна подршка требало да буде операционализована. Чини се као да постоји све-присутна амбиваленција између свести да би нешто требало да се промени, и чврстог убеђења да традиција мора да буде сачувана.

Својеврстан парадокс представља и чињеница да је постојећи систем високог образовања један од ретких преосталих извора поноса у земљи. Ово осећање произлази из резултата које наши бивши студенти постижу у свету. При томе цена коју за то плаћамо у смислу великог броја одустајања од студија и изузетно продуженог периода студирања никада није озбиљно разматрана. У извесном смислу, ова ситуација би се могла упоредити са процесом у индустрији у којем се посече цела шума

да би се направила само једна савршена стилска столица. Независно од тога, сваки покушај да се озбиљније реформише систем високог образовања у делу академске јавности дочекује се као покушај да се поткопа још једна од малобројних преосталих традиционалних вредности.

Суштина је заправо другачија. Реформа нема за циљ да смањи квалитет најбољих дипломираних стручњака, већ само да омогући да и они млади људи који имају мање амбиција, или мање способности, стекну одговарајући ниво високог образовања и нађу своје место у друштву.

Збуњујућа је и чињеница да је добар део академске јавности одбио да посвети дужну пажњу извештајима о евалуацији установа, или их је чак у потпуности одбацио. Занимљиво је да се, при томе, нико није упустио у полемику са евалуаторима и покушао да кроз аргументовану дискусију промени неке оцене. Овако, оцене су остале јавно публиковане, а већина је одлучила да их не уважава.

Имајући све ово у виду, фактори успеха и ризика у процесу реформе високог образовања могли би се сажети на следећи начин.

Предности

- Одлука владе Србије да приступи Болоњском процесу и да пружи подршку систему високог образовања у учествовању у Болоњском процесу.
- Прихватање Болоњског процеса од стране Асоцијације универзитета у Србији.
- Учешће универзитета у бројним регионалним пројектима, као и у Темпус пројектима

који су повезани са реформом високог образовања.

- Спознаја виших школа да као двогодишње школе, оријентисане на традиционалне дисциплине и са изузетно ниским угледом у јавности, не могу опстати у систему високог образовања.
- Постојање извесног броја невладиних организација које су активно учествовале у високом образовању у последњој деценији, истовремено пратећи реформске процесе у Европи, спремних да се прихвате сличних подухвата у нашој земљи.
- Јака свест студената о неопходности спровођења реформи и њихова воља да реформе активно помажу и у њима учествују. Будући да они нису учествовали у стварању постојећег система високог образовања, не осећају ни посебну емотивну потребу за његовим очувањем.

Ојасносѝи

- Универзитетски систем у Србији је веома традиционално структурисан, чврсто укљупљен, са преовлађујућим ставом да га само недостатак финансијских средстава дели од перфекције.
- Министарство, као потписник Болоњског процеса, задужено за његово спровођење, инстинктивно се доживљава као опасност по аутономију универзитета. Упркос разумљивом страху од спољних утицаја које би држава (која је у прошлости увек била си-

ноним за владајућу партију) могла имати на универзитет, стоји и чињеница да је у тежњи за апсолутном аутономијом потпуно изгубљен осећај одговорности. Непостојање самоевалуације или других метода компаративне евалуације онемогућава реално сагледавање сопствене позиције у академском свету.

- Недостатак искуства у активном учествовању у реформама, с обзиром на то да су у последњих педесет година оне увек биле споља наметане од стране владајућих кругова.
- Страх од успостављања другачијег система вредности, а без могућности да се предвиди сопствено место у њему.
- Чињеница да се резултати реформи испољавају тек након дужег временског периода може утицати на изостанак компетитивности међу институцијама на пољу реформе.

Слабости

- Недостатак финансијских средстава за реализацију процеса реформе, за подршку развоју нових наставних програма и примену нових наставних метода. Буџетска средства су недовољна, а од већине потенцијалних донатора до сада је добијена само експертска и консултантска, али не и значајнија финансијска подршка.
- Заостала привреда која је у фази трансформације са још увек недефинисаном полити-

ком укупног развоја, па у складу са тим и непостојећом проценом будућих потреба тржишта рада.

- Контрадикторни захтеви у погледу потребног броја студената узроковани с једне стране недостатком потенцијалних радних места, а с друге потребом да се повећа изузетно низак проценат популације са високим образовањем.
- Дуготрајан феномен одлива мозгова, чија је последица губљење целе једне генерације – конкретно, оне која би могла да индукује промене.
- Непостојање експерата у различитим областима високог образовања које не може бити надомештено све док не буду успостављене одговарајуће студије из тих области у високом образовању.
- Недостатак финансијских средстава за пуну примену информационо-комуникационих технологија и промовисање доживотног учења као подршке друштву заснованом на знању.

У ПОТРАЗИ ЗА КОНСЕНЗУСОМ

Концепција реформе високог образовања у Србији

Суочено са извесним неразумевањем у погледу садржаја потребних реформи, па и неслагањем око начина њиховог извођења, Министарство је одлучило да отпочне директне разговоре са свим заинтересованим учесницима процеса високог образовања.

Можда би се могло поставити питање зашто Министарство или Влада, ако су већ сигурни у неопходност реформи, нису доношењем Закона о високом образовању наметнули почетак реформи. Два су основна разлога која се противе таквом поступку. Пре свега, од људи који су добар део свог радног века провели на универзитету у покушајима да се универзитет одбрани од притиска власти, тешко се могло очекивати да сада, када су се нашли на позицији власти, примене тај исти притисак. Поред тога, чак и да је неко хтео да примени притисак, питање је шта би се тиме постигло. Наиме, тридесет и више година рада на универзитету убедило нас је да нема тог закона који би могао натерати академску заједницу да га у потпуности примени. Годинама је такво понашање било означаavano као „минимизација штете“. Другим речима, извесно је да је за исход реформе необично важно да је академска заједница разуме и прихвати.

Могућ је, наравно, и други угао гледања са истим крајњим исходом. Реформски процес је увек дуготрајан, а његови ефекти се никад не виде у кратком временском периоду. Питање је, дакле, који мотив треба да има Влада да би одлучила да антагонизира већину академске заједнице због нечега чији се резултати сасвим сигурно неће видети до следећих избора. Стабилна, одговорна влада, која је решила неке друге горуће проблеме и која је сигурна да располаже механизмима (финансијским или неким другим) за наметање спровођења Закона, можда би се и одлучила на такав корак. У неким земљама, попут Аустрије, то се управо и догодило. Међутим, у земљама у транзицији високо образовање, сем можда декларативно, није тако високо на лествици приоритета. Отуда је одговорност академске заједнице можда и већа. Препуштена себи, академска заједница држи у рукама сву моћ, али и сву одговорност за будућност високог образовања.

Имајући у виду све набројане разлоге, чини се да је покушај успостављања консензуса унутар академске заједнице у погледу потреба за реформом био једини могући приступ. Полазећи од ових ставова, Министарство је предложило Републичком савету за развој универзитета да формира радну групу која би израдила Концепцију реформе високог образовања. Основна идеја била је да у радној групи буду заступљени представници свих учесника у процесу високог образовања, тако да се у току израде концепције обезбеди стална повратна спрега са академском заједницом Србије.

Републички савет је, почетком 2003. године, формирао Радну групу у коју су ушли, поред представника Министарства, по један представник

свих наших универзитета, изузев Универзитета у Београду који је због своје величине и значаја добио два представника. Више школе су такође биле заступљене са два представника. Одсуство представника студената је, вероватно и с правом, изазвало њихово негодовање. Извесно је, међутим да у том тренутку није било баш сасвим јасно ко су аутентични представници студената у Србији. Поред тога, чинило се да би укључивање представника Студентске уније Србије, који су се у претходном периоду највише ангажовали на питањима реформе, било можда стручно оправдано, али би отворило питање фаворизовања једне студентске организације у односу на остале.

Као уводни материјал за отпочињање рада Радне групе, Министарство је припремило почетни нацрт концепције. Направљен као интерни радни материјал који треба да отвори сва релевантна питања, назначи могуће одговоре, преиспита их у оквиру Радне групе, представи их, након усаглашавања, Републичком савету, и затим понуди на јавну дискусију, нацрт концепције је стигао до дневне штампе и пре него што га је Радна група честито прочитала. Тако је отворена двомесечна јавна полемика око ставова које још нико није званично ни заузео.

Тешко је рећи шта је био прави мотив да се на самом почетку процеса прављења концепције унесу дисонантни тонови. Сасвим је могуће да је постојало дубоко неслагање са почетним предлогом, али је нејасно како би се он уопште могао променити сем у оквиру једне репрезентативне радне групе на којој би се о свим аспектима озбиљно разговарало. До разговора је, на крају, наравно и дошло, али не пре него што су на члан-

ство у Радној групи поднете неке оставке и што је она допуњена тако да је добила три представника студената и укупно шест представника Универзитета у Београду. Директне последице те чудно започете полемике свеле су се на то да је рад на изради концепције почео са три месеца за кашњења.

У целини би се могло рећи да је, после почетних неспоразума, Радна група радила у толерантној атмосфери креативног дијалога. Највећи број ставова о концепцији високог образовања је усаглашен, док су нека питања довела до алтернативних предлога који често и нису били у потпуности супротстављени, тако да је било могуће наћи и компромисно решење.

При прављењу Концепције реформе високог образовања водило се рачуна о обавезама које проистичу из приступања наше земље Болоњском процесу као и потписивања Лисабонске конвенције. Поред тога, анализирани су и закони о високом образовању у европским земљама, као и њихова реформска искуства. Коначно, узете су у обзир и препоруке Комитета за високо образовање Савета Европе, Европске асоцијације универзитета, Европске асоцијације студената и других европских институција које су активно укључене у креирање европског простора високог образовања.

Основна идеја Концепције почива на уоченим слабостима садашњег система високог образовања, као и на стању постојећих високошколских установа и њиховој спремности за промене. Наиме, Концепција је морала да узме у обзир чињеницу да се ради о реформи постојећег система високог образовања, а не о изградњи новог. То надаље значи да би наметнути реформски захтеви

могли погодовати неким установама и истовремено имати негативан утицај на неке друге. С друге стране, не види се разлог зашто би реформу требало примерити најмање спремним и на тај начин кочити нечији развој.

Коначно, чак и када би се све високошколске установе налазиле на истој почетној позицији, ни онда се не би видео разлог зашто би се Законом свима наметала иста решења. Досадашња пракса по којој је закон одређивао све детаље, почев од структуре органа управљања, преко начина финансирања, правила студирања, структуре наставног кадра и правила за стицање звања, до права и обавеза студената, није остављала простор за аутономно развијање установа.

Полазећи од изложених чињеница, основно опредељење при формирању предлога Концепције било је да се поставе само оквири који би, с једне стране, одредили крајњи циљ и дефинисали механизме којима се он остварује, али би, с друге стране, оставили слободу свакој институцији да дубину и темпо реформских захвата примери својим могућностима. На тај начин се посебно подржава аутономија сваке установе, али се истовремено наглашава и њена одговорност у погледу будућег развоја.

Усаглашен предлог Концепције презентован је Републичком савету за развој универзитета почетком јула 2003. године. Треба напоменути да су представници Универзитета у Београду на последњем састанку Радне групе изразили извесну сумњу у погледу рокова за заокруживање Концепције. Тек након објашњења да су на Републичком савету договорени рокови за израду Концепције,

они су прихватили да се разматра њена завршна верзија.

На седници одржаној 15. јула 2003. године Републички савет за развој универзитета, чији су чланови ректори и проректори свих девет универзитета у Србији и десет представника Владе Србије, једногласно је прихватио предложену Концепцију реформе високог образовања. Том приликом је договорено да на основу Концепције Министарство просвете и спорта припреми Преднацрт закона о високом образовању, да се Преднацрт упути на јавну дискусију на све универзитете и више школе и да се тек након тога сва спорна питања размотре и усагласе на Републичком савету. Тако формиран Нацрт закона био би упућен Влади.

Било би то први пут у новијој историји високог образовања у Србији да је предлог Закона о високом образовању добијен у пуној сарадњи академске јавности и државних органа.

НЕДОВРШЕН ПОСАО Образложење Преднацрта закона о високом образовању

Као што је већ истакнуто, писању Преднацрта закона претходила је израда Концепције реформе система високог образовања, у чијем формирању су узели учешћа представници свих универзитета Србије, виших школа и студената. Упркос чињеници да је Концепција једногласно прихваћена од стране Републичког савета, и да су Преднацртом закона договорена решења само обликована у законску форму, током јавне дискусије неки универзитети поново су отворили низ питања обухваћених Концепцијом.

У настојању да се постигне што је могуће шири консензус унутар академске заједнице, Министарство просвете и спорта прихватило је нови циклус разговора са представницима универзитета. Коначном верзијом Преднацрта прихваћене су све примедбе и предлози који нису битно нарушавали основне циљеве реформе. Но, и поред тога, нема никакве сумње да ће поједина решења која су у потпуној супротности са постојећом праксом изазвати изванредан отпор код дела академске заједнице Србије. Отуда се чини да има смисла да се поједине одредбе Преднацрта још једанпут образложе и да се изнесу аргументи у прилог усвојених решења.

I Основне одредбе

У овом поглављу дефинишу се циљеви и принципи високог образовања, право на високо образовање, академске слободе и аутономија. Високо образовање дефинише се као делатност од посебног интереса за *Републику* и саставни је део међународног, а посебно европског образовног, научног и уметничког простора

У оквиру циљева високог образовања укључено је и *образовање ѿоком чийшавоџ живоѿиѿа*. Овај концепт образовања по први пут се помиње на Светској конференцији UNESCO-а „Високо образовање за XXI век“, одржаној 1998. године.²⁴ Упркос низу пројеката и расправа још увек није јасно која врста диплома ће пратити овај облик образовања. Отуда је опредељење да се Преднацртом само отвори могућност таквом облику образовања, а да се он евентуално касније догради када буду усвојена конкретна решења.

Поред уобичајених принципа високог образовања, у Закону се по први пут посебно истиче обезбеђивање услова за лица са посебним потребама, као и за подстицање социјално угрожених група. На тај начин се ствара обавеза самих установа, као и читавог друштва да, у складу са могућностима, пронађу најповољнија решења којима се помаже школовање ових лица.

Високо образовање се третира као јавно добро које би требало да финансира држава у границама расположивог буџета. Студенти се припре-

---

24 Материјали са ове конференције и рекапитуалције која је учињена пет година касније могу се наћи на адреси www.unesco.org/education/wche.

мају да наступе на тржишту као високо квалификовани појединци.

У погледу академских слобода и аутономије, прихваћене су све одредбе обухваћене Болоњском конвенцијом из 1988. године (*Magna Charta Universitatum*).

II Институције у систему високог образовања

Национални савет и Министарство

Управљање системом високог образовања на националном нивоу треба да комбинује механизме политичке власти и професионалне академске механизме. У друштвима са развијеном демократијом посао управљања је поверен надлежном министарству у којем постоје високо професионализоване службе које се баве посебним аспектима система високог образовања. Задатак ових служби је да припреме преглед могућих решења појединих сегмената, као што су принципи финансирања или уписне политике, са анализом одговарајућих последица њихове примене, док ће влада, посредством ресорног министра, одабрати она решења која у највећој мери одговарају жељеној политици високог образовања. При свему томе, влада ће доносити одлуке искључиво у оквирима у којима се не нарушава аутономија установа, нити се крше основни принципи високог образовања.

У нашој земљи, током последњих 60 година пракса је била потпуно другачија. Одлуке су доношене у оквиру партије на власти, и то најчешће

са жељом да се постигну одређени политички циљеви који су веома ретко били у вези са квалитетом система високог образовања. Отуда је аутономија универзитета увек била, с правом, сматрана штитом од политичког уплитања државе, односно владајуће партије, у високо образовање. У складу са тиме отвара се проблем разграничења права и обавеза државе при надзору над системом високог образовања и аутономије универзитета, као предуслова ефикасаног академског система у савременом друштву. Проблем постаје још сложенији ако се узме у обзир и потреба да се уведу механизми за успостављање система одговорности високошколске установе који је потпуно разорен у периоду самоуправљања.

Не спорећи чињеницу да би јачање апарата јавне управе могло да буде ефикасно у сузбијању самоуправне традиције у високом школству, заузето је становиште да би такав приступ представљао изванредан ризик за развој система високог образовања. Наиме, иако нема разлога за сумњу да ће у нашој земљи бити настављен развој демократских вредности, ипак се мора уважити чињеница да негативно искуство из претходног периода ствара оправдану резерву у академској заједници. Другим речима, неопходно је да прође изванредан период времена у којем би се јавна управа професионализовала, Влада научила да, поред политичких, поштује и принципе појединих професија, а академска заједница ослободила подозрења, пре него што се успостави нормалан поредак ствари. У том периоду Министарству би били поверени механизми политичке власти, док би механизми професионалних, академских одлука били поверени Националном савету за високо образовање.

Национални савет за високо образовање је установљен као стручно и саветодавно тело које се брине за развој и квалитет система високог образовања. Ово свакако подразумева да су чланови Савета личности високог моралног интегритета, које нису претерано оптерећене другим обавезама и које желе да своје искуство уложе у развој високог образовања. Отуда је предвиђено да се Савет формира на основу јавног позива, као и да изабрана лица не могу имати друге функције које би могле да проузрокују недовољну активност или конфликт интереса.

Поред праћења развоја система и предлагања политике високог образовања, Савету је поверено и утврђивање критеријума и стандарда за оцену квалитета, за акредитацију студијских програма и установа, као и за избор наставника.

У првој верзији Преднацрта закона било је замишљено да чланови Националног савета буду лица компетентна за питања из области високог образовања. Будући да високошколске установе као носиоци високог образовања треба да имају кључну улогу у разматрању академских питања, било је предвиђено да чланове Националног савета предлажу конференције високошколских установа. Држава, односно Влада, која је одговорна за целокупан систем образовања, требало је да именује чланове Савета. Идеја је била да се на овај начин могу ефикасно разрешавати евентуални конфликти између високошколских установа и државне политике.

У коначној верзији Преднацрта, на предлог Универзитета у Београду, Савет се појављује у нешто измењеном облику. Пре свега, његови чланови су признати експерти у појединим областима,

а не нужно у области високог образовања. Затим, поред конференција високошколских установа, одређен број предлаже и Влада, док именовање врши Скупштина. На тај начин Савет добија већу самосталност и неће бити професионално саветодавно тело Министарства, односно Владе. Могуће је да је ово боље решење, под условом да именовани чланови прихвате да се за неко време посвете изучавању проблематике високог образовања, на уштрб научноистраживачког рада у својим областима. Уколико се то не догоди, логистичку подршку ће морати да обезбеди Министарство, које ће у крајњој линији ионако морати да јача и професионализује своје службе.

Студентске организације су изразиле своје незадовољство што међу члановима Савета нема и представника студената, па је као компромисно решење прихваћено да се студентима обезбеди статус посматрача. Исти статус је, у циљу ефикасније координације, предвиђен и за представнике министарства надлежног за послове високог образовања, односно научноистраживачког рада.

По природи ствари, Министарство је спона између академске заједнице коју представља Национални савет и државних органа који креирају и спроводе политику високог образовања. Министарству је поверено да стручно мишљење Националног савета по појединим питањима усагласи са текућом политиком и могућностима државе.

У свему осталом Министарство се појављује у функцији надзора над спровођењем усвојене политике високог образовања и законитошћу рада установа. Министарству су поверени послови планирања политике високог образовања (на предлог Националног савета), планирање политике уписа,

планирање и расподела буџетских ресурса, издавање дозвола за рад, управни надзор, признавања квалификација и укључивања система високог образовања у Европски простор високог образовања.

Комисија за акредитацију

Комисија за акредитацију је независно тело које је одговорно за садржај и квалитет студијских програма. Комисију именује Национални савет.

Комисија ради самостално и о свом раду подноси извештај Националном савету. Мишљења о квалитету понуђених студијских програма комисија добија од независних рецензента. Рецензенти се бирају на основу јавног позива из реда домаћих и међународних стручњака. Извештај рецензента је доступан јавности, али се рецензентима гарантује анонимност.

Конференције

У циљу координирања рада сродних високошколских установа, утврђивања заједничке политике и остваривања заједничких интереса, оснивају се Конференција универзитета, Конференција академија струковних студија и Студентска конференција. У складу са тим оне се појављују као партнери Националном савету и Министарству у разматрању појединих питања.

Имајући у виду да се постојећи универзитети значајно разликују по величини, предвиђено је да број представника појединих универзитета зависи од броја наставника. Будући да се не очекује да се одлуке у Конференцији доносе надгласавањем,

ово решење можда и није неопходно. Ипак, треба напоменути да слично решење постоји и у неким другим универзитетским конференцијама у Европи.

У првој верзији Преднацрта било је предвиђено и формирање Одбора за етику који би био задужен за очување и унапређење етичких начела и вредности у високом образовању. Опредељење за формирање овог одбора било је условљено чињеницом да етичка начела у високом образовању нису до сада формално постављена, што значи и да не постоји начин да неко формално одговара за кршење етичког кодекса. Овај предлог је категорички одбијен од стране Универзитета у Београду, тако да је коначном верзијом Преднацрта препуштено универзитетима да формирају своје етичке одборе чије ставове усаглашава Универзитетска конференција.

Законом је предвиђено и да Студентска конференција преузима права, обавезе и имовину студентских организација које послују средствима у друштвеној својини. На овај начин се жели решити проблем имовине која је некада додељена Савезу студената као јединој студентској организацији, а који данас постоји као једна од многих равноправних студентских организација.

Закон се не бави посебно постојећим студентским организацијама. Наиме, заузет је став да ове организације представљају својеврсне невладине организације које имају своје циљеве око којих окупљају одређени број студената, те да нема потребе да се њихов статус регулише овим, или било којим посебним законом.

III Студије и студијски програми

Током друге половине прошлог века оснивање државних универзитета и виших школа било је вођено углавном политичким разлозима. Постојећи универзитети нису били питани за мишљење, а чак и кад су се неке академске групе оглашавале, није било никога вољног да их чује. Једном основане, високошколске установе никада нису биле подвргнуте правој академској евалуацији. Једина врста надзора, дефинисана законом, састојала се у провери да ли се прописана бирократска процедура стриктно спроводи. Само се по себи разуме да овај приступ није ни могао да доведе до успостављања ни најрудиментарнијег облика контроле квалитета.

Постојеће државне високошколске установе, иако формално сличне, значајно се разликују у интерној организацији и оствареним резултатима. Одлучујући самостално о сопственим задацима и циљевима, дефинишући самостално наставне програме у складу са својом перцепцијом потреба државе, узимајући у обзир и програме сличних установа у свету, такмичећи се, додуше неформално, са другим установама у земљи у погледу резултата студената, броја објављених радова, истраживачких активности, итд., неке високошколске установе успеле су да постигну светски признате резултате. За ово је морала бити плаћена двострука цена. С једне стране, универзитетске студије су постале изузетно тешке, док је, с друге стране, акценат био стављен на истраживања, чиме су запостављене наставне активности и потребе студената.

У недостатку бољих средстава за евалуацију установа, успех бивших студената на реномираним светским универзитетима постао је једини критеријум који се примењивао. Постављајући ово као циљ, свака установа је започела ревизију својих наставних програма, додајући нове и нове предмете, све док на нивоу додипломских студија није готово у потпуности укључено и оно што се на већини установа у свету изучава на последипломским студијама. Остављени без могућности избора, студенти су покушавали да са овим захтевима изађу на крај. Обећање високо вредноване дипломе чинило је да се у просеку седам до осам година боре за стицање дипломе првог степена. Они којима је то пошло за руком заиста јесу бриљирали, али преко 60% уписаних студената никада није стекло никакву диплому, иако су завршили две или три године студија и положили велики број испита. Такви студенти се често нису могли уписати чак ни у више школе, које имају потпуно различите програме. Природно, пролазност на вишим школама је много већа. Упркос чињеници да неке од њих пружају сасвим пристојна практична знања и вештине, оне се још увек сматрају другоразредним институцијама високог образовања.

Екстерни извештаји о институцијама набрајају следеће главне слабости постојећег академског система.

- Застарели и репетитивни наставни програми, застарела методологија наставе, застарела и међународно нерелевантна литература.
- Високо структурирани монодисциплинарни програми који не могу да одговоре на

потребе тржишта. Акцент је стављен на теорију, док су практичне вештине и знања занемарени.

- Дуге и прилично тешке додипломске студије, велики проценат одустајања од студија, предугачко реално трајање студирања, непостојање бочних излаза.
- Превелик број сати предавања без простора за алтернативу традиционалној *ex cathedra* настави.
- Велики број испита.
- Слабо организоване последипломске студије.
- Непостојање система за контролу квалитета и акредитације програма и институција.

Полазећи од уочених проблема, Преднацртом закона су врсте и обим студија усаглашени са Болоњским процесом и низом препорука различитих професионалних удружења и конзорцијума у Европи који се током последњих година баве усклађивањем студијских програма са потребама привреде.

По врсти, односно садржају програма, студије се деле на академске и струковне. Академски програм усмерен је превасходно ка развоју и примени научних, стручних и уметничких достигнућа, док је струковни програм усмерен ка примени знања и вештина.

По нивоу, студије се деле на додипломске и последипломске. Последипломске студије имају два степена: магистарске студије и специјалистичке студије, као нижи степен последипломских студија, те докторске студије као виши степен последипломских студија.

Академске студије могу бити додипломске, магистарске и докторске, док струковне студије могу бити додипломске и специјалистичке.

Академски додипломски наставни програм замишљен је као спој фундаменталног теоријског и стручног образовања. Ова врста програма треба да оспособи студента за рад на пословима који захтевају више професионалног знања. Поред тога, ови програми су намењени и онима који размишљају о научноистраживачкој каријери или каријери у систему високог образовања. Студентима треба да буде омогућено да, поред основне групе предмета, слободно бирају и предмете из других дисциплина, формирајући тако своје сопствено професионално усмерење.

Програм *струковних студија* треба да комбинује усвајање основних теоријских знања са стицањем практичних знања, вештина и специјалности. Студијски програми би требало да буду флексибилни, како би студентима омогућили да сами изаберу области професионалног усмерења.

Уска академска или струковна оријентација остављена је за ниво последипломских студија.

Студијским програмом додипломских студија може се предвидети израда дипломског рада, док су специјалистички, односно магистарски рад и докторска теза обавезни завршни делови последипломских студија. Општим актима самосталних високошколских установа препуштено им је да прецизније дефинишу начин и поступак израде завршних радова.

Студијски програми се остварују из пет научних поља: природно-математичке науке, друштвено-хуманистичке науке, медицинске нау-

ке, техничко-технолошке науке и уметност. Одговарајуће научне, односно уметничке области из појединих поља утврђује Национални савет за високо образовање.

Обим студија одређен је збиром ЕСПБ бодова које носе поједини предмети. Тиме се обезбеђује да се за све дипломе истог нивоа захтева приближно исти ниво уложеног времена за савлађивање програма.

У складу са решењима из других европских земаља, остављена је могућност за формирање интегралног студијског програма из медицинских наука који води директно до дипломе магистра.

Преднацртом је омогућено извођење студијског програма за стицање заједничке дипломе. Овај тип програма, који организује и изводи више високошколских установа, намењен је превасходно хармонизацији европског високог школства и остваривању захтева који постављају поједине професије.

IV Делатност високог образовања

Високошколске установе

Преднацртом закона предвиђено је оснивање и постојање четири врсте самосталних високошколских установа: *универзитетна, академија струковних студија, високих школа и високих школа струковних студија*. Установе се разликују по разноврсности студијских програма које нуде и по способности за обављање научноистраживачког, односно уметничког рада, што условљава

дозволу за обављање студијских програма одређене врсте и нивоа.

Универзитет и академија струковних студија могу основати и у свом саставу имати различите високошколске јединице као облике унутрашње организације. Поштујући досадашњу праксу, Преднацрт закона оставља могућност да универзитет у свом саставу има факултет и уметничку академију као високошколске установе.

Унутрашња организација самосталне високошколске установе уређује се статутом. То значи да сама установа утврђује колико и каквих високошколских јединица ће имати. При томе се актом о оснивању утврђује статус високошколске јединице у погледу права иступања у правном промету и пословању, располагања материјалним ресурсима, управљања и одлучивања, укључујући и евентуални статус правног лица. То заправо значи да се и она високошколска јединица која не добије статус правног лица (када читав низ права аутоматски следи из тог статуса) може имати висок степен самосталности, ако се тако одлучи при њеном оснивању.

Од свих самосталних високошколских установа предвиђених Преднацртом, у садашњем систему постоји универзитет, као и факултет ван састава универзитета, који заправо одговара високој школи. Високе струковне школе, као и академија струковних студија, тек треба да се оформе. Отуда је природно да се највећи број питања отвара у вези са трансформацијом постојећих универзитета.

Дефинисање високошколских установа је свакако најконтроверзнији део закона. Наиме, висо-

ко образовање у Европи познаје само универзитет или академију струковних студија као интегрисану високошколску установу у оквиру које постоје факултети, департмани или одсеци као организационе јединице у којима се обавља научноистраживачки рад. Студенти се уписују на универзитет, наставници се запошљавају на универзитету, студијски програми се такође изводе на универзитету. Изузетак од овог правила представљају Универзитет у Лондону који је слаба асоцијација у основи независних високошколских установа основаних током последњих пет стотина година. Већина ових установа је широког профила и покрива неколико научних поља. Од пре три године све установе су добиле право да самостално издају дипломе, али га до сада ниједна није искористила. Поред тога, и Универзитети у Кембриџу и Оксфорду састоје се од самосталних колеџа, који се не могу поредити са факултетима. Недавно је и Универзитет у Оксфорду одлучио да се интегрише у једну целину.

Насупрот европској пракси, у нашој земљи универзитети постоје као релативно слабе асоцијације факултета. Универзитет је дезинтегрисан законом из 1954. године, којим су основани факултети као самостални правни субјекти. Чињеница је да је ово разбијање универзитета било изведено по класичној максими „подели па владај“ и да је током протеклих година веома често коришћено у те сврхе. Током година, постојала је прећутна сагласност да сваки факултет треба да се бави само својом струком, те да се не меша у образовну, или генерално у било какву политику. Универзитет је тако постао само асоцијација лавово повезаних, високо аутономних факултета.

Заправо, скоро да сваки факултет представља један високо специјализовани универзитет (независан институционални развој, развој дисциплина потребних за подршку главном програму, изградња сопствене административне инфраструктуре, итд.). Ово је имало за последицу:

- непотребно мултипликовање трошкова у многим пољима (настава, администрација, услуге)
- неадекватна искоришћеност постојеће опреме
- неравнотежу између ауторитета ректора (углавном почасног) и декана (извршног)
- тешкоће у организовању мултидисциплинарних и интердисциплинарних програма.

Упркос разлозима за њихов настанак, па и последица које из тога произлазе, самостални факултети су током педесет година постојања постали део наше традиције, које највећи део академске заједнице није спреман да се одрекне.

Бројни су разлози који говоре у прилог јачању интегрисаног универзитета. На првом месту, ту је стварање модерне високошколске установе која би одговарала сличним установама у свету. Томе свакако доприноси и чињеница да је технолошки развој у великој мери променио традиционалне професије, а самим тим и образовни профили које школују традиционални факултети престали су да одговарају потребама тржишта. О томе сведочи и чињеница да се данас на многим нашим факултетима изводе веома слични мултидисциплинарни програми, што доводи до нерационалног коришћења и људских и материјалних ресурса. Коначно, низ образовних профила који постоје у

Европи код нас није успостављен, јер ни један од постојећих факултета самостално не располаже ресурсима за њихово формирање.

У жељи да се успостави својеврстан монопол над појединим областима које се изучавају на неком од факултета, у неком тренутку током протеклих педесет година уведен је и појам „матичности“ факултета. О бесмислености тог појма најбоље говори чињеница да се он не може срести ни у једном високошколском систему у свету. Све ово указује на чињеницу да је традиционална подела на уско профилисане факултете превазиђена.

Упркос томе, и даље се улажу велики напори да се очува затечено стање. Формално, они се исказују кроз немогућност да се факултети укину и поново оснивају од стране универзитета, јер би се тиме наводно прекинуо континуитет. Најинтересантније је да те примедбе долазе од факултета који се упорно позивају на своју традицију стару преко сто година, упркос чињеници да су формално-правно основани пре педесет и девет година. Другим речима, ако се могу пренебрегнути све претходне трансформације, онда се свакако то може учинити и са предстојећом.

Ако се, дакле, одбаци тај формални изговор, онда се може поставити питање шта уистину стоји у основи противљења интеграцији. Нема никакве сумње да се о правим разлозима могу изводити само извесне претпоставке.

Пре свега, током претходних година поједини факултети су стекли завидну економску моћ. Неки од њих су преко послова са привредом остваривали више од половине својих укупних примања. Природно је да се таквом колективу сада не

допада идеја да своје приходе деле са целим универзитетом. Међутим, не види се ни зашто би то било неопходно чак и када би се универзитет интегрисао. Наиме, уобичајена пракса на овим факултетима је да се део остварене зараде одваја за развој факултета. У том смислу, једина промена састојала би се у томе да би део тих средстава сада био преусмерен на заједничке послове које обавља универзитет.

Другачија је ситуација са факултетима који значајна средства стичу од школарине прекомерним уписом студената. Ови факултети, по правилу, нису у стању да свим уписаним студентима пруже задовољавајуће услове наставе. Примера ради, Правни факултет Универзитета у Београду већ годинама не организује наставу за самофинансирајуће студенте, и то стање брани својом аутономијом у погледу организовања и извођења наставе. Нема никаве сумње да би један озбиљан, интегрисани универзитет повео рачуна о квалитету наставе и спречио овакву врсту „зараде“. Дакле, у том случају би интеграција универзитета заиста „штетила“ интересу запослених на Факултету, али би несумњиво допринела остваривању макар минимума квалитета наставе за све уписане студенте.

Други могући разлог противљењу интеграцији лежи у својеврсном страху од конкуренције. Обједињавање катедри стручњака који се баве истом научном облашћу на разним факултетима би несумњиво довело до повећања стандарда квалитета. При томе би се изгубила и досадашња пракса по којој један затворен и релативно мали колектив, у коме се сви годинама познају и друже, одлучује сам о себи, често се руководећи разно-

родним емотивним разлозима, пре него стручним. Коначно, у случају избора колега из такозваних „нематичних“ области, колектив и када то жели није у могућности да примени стручне критеријуме из једноставног разлога што не познаје област из које се кандидат бира.

Трећи разлог тиче се административно-техничког особља које би постало вишак у условима интегрисаног универзитета. Мора се признати да је ова бојазан делимично оправдана, но будући да се интеграција не може остварити тренутно, овај проблем би се могао превазићи разумном политиком запошљавања, као и искоришћавањем постојећих ресурса за обављање нових послова универзитета.

Могуће је да постоје и неки други разлози, но они се у досадшњим дискусијама нису чули.

Поред свих изнетих разлога, стоји и чињеница да се и Комитет за праћење примене одредаба аутономије дефинисане болоњском Магна Картом (*Magna Charta Observatory*) залаже за интегрисани универзитет. Наиме, он сматра да постојање самосталних факултета оставља простор држави да манипулуше универзитетом, нарушавајући тако његову аутономију.²⁵

Имајући све што је речено у виду, у Преднацрту закона усвојено је опредељење за интегрисани универзитет, при чему је самосталној високошколској установи остављена слобода да самостално одлучује о својој унутрашњој организацији. Овакав приступ мотивисан је, пре свега, жељом

---

25 Подаци о ставу Комитета за праћење могу се наћи на адресама: www.mps.sr.gov.yu и www.ns.ac.yu.

да се поштује пуна аутономија установе, али и да се на њу пренесе одговорност за даљи развој.

Поред тога, нема никакве сумње да сви универзитети у Србији не могу имати исту унутрашњу организацију, пре свега због великих разлика у броју студената и запослених. У бројним дискусијама на Универзитету у Београду изнето је уверење да се он може ефикасно организовати само као вишеслојна установа која би имала један број великих и јаких високошколских јединица са својством правног лица (нека врста „мини“ универзитета), у оквиру којих би се онда формирале друге организационе јединице. Не види се ниједан разлог зашто се нашем највећем универзитету не би омогућило да оствари ту организациону шему, али се такође не види ни ко би други ако не он сам могао да осмисли ту структуру.

Конечно, може се очекивати да у првом тренутку трансформација универзитета неће донети неке значајне промене у његовој организацији. Односно, вероватно је да ће већина универзитета задржати постојећу структуру, с тим што ће неке функције, прецизиране законом као функције које обезбеђују интегративну функцију самосталне високошколске установе, бити пренете на сам универзитет. Међутим Преднацрт даје основа за будуће стварне трансформације. Наиме, реално је претпоставити да ће у сарадњи са другим европским универзитетима, као и у учешћу у различитим међународним пројектима, постепено јачати свест о предностима интегрисаног универзитета. Конечно, и долазак млађих генерација које ће бити много мање емотивно везане за стару структуру у чијем стварању нису учествовале, имаће својеврстан утицај на даље трансформације. У складу

са тиме, предвиђено законско решење оставља могућност да се једноставном изменом статута универзитета његова структура и организација мењају у складу са жељама запослених и захтевима окружења.

На крају, треба напоменути да се једна од спорних тачака у оквиру интегративне функције универзитета тиче и располагања непокретности. Имајући у виду изразито неуједначену расподелу непокретности између појединих факултета, до које је дошло мање због различитих потреба организације наставног процеса, а више због различите расподеле политичке моћи у претходним режимима, не види се ниједан разлог да се универзитету не препусти расподела простора у складу са потребама савремених студијских програма.

*Научни институти и групе
научноистраживачке установе*

У постојећој пракси научни институти могу да учествују у извођењу магистарских студија, као и израде докторске тезе, с тим што ментор мора бити запослен на факултету на којем се теза ради. При томе, неки од научних института су чланови универзитета, но то нема посебног утицаја на њихово ангажовање у последипломским студијама.

У складу са ставом Министарства за науку и технологију, у првој верзији Преднацрта били су предвиђени посебни програми докторских студија који се могу изводити и у установи која је регистрована за обављање научноистраживачке, односно уметничке делатности. Уколико жели да изводи програм докторских студија, оваква установа мора проћи кроз редовни поступак акредитације

програма, и након тога добити од Министарства дозволу за извођење програма. Дозвола се издаје на начин и под условима прописаним за издавање дозволе за рад. Установа која изводи програм докторских студија овим не постаје високошколска установа, већ само добија право издавања диплома о стеченом степену доктора наука.

Ово решење предложено је у складу са Концепцијом закона о научноистраживачком раду, која је разматрана и прихваћена на свим универзитетима. Међутим, у току јавне дискусије сви универзитети су изразили неслагање са овим решењем. Отуда се у Преднацрту закона предвиђа могућност склапања уговора између универзитета и научне установе у циљу извођења програма магистарских и докторских студија. У том случају, универзитет се стара о акредитацији студијског програма и издавању диплома.

Потребно је да се истакне да је решење по којем би одређени број научних установа по сили закона добио статус чланица универзитета неоствариво у прихваћеном концепту интегрисаног универзитета који сâм оснива своје високошколске јединице.

Оснивање, акредитација и дозвола за рад

Самосталну високошколску установу може основати Република, односно аутономна покрајина и друго правно или физичко лице. У току јавне дискусије било је предлога да се на неки начин правним и физичким лицима ограничи право на профит, односно да се она приморају да добит улажу у развој установе. Иако ова пракса постоји у неким европским земљама, у оквиру нашег за-

конодавства није нађено адекватно решење. Оту- да има основа да се ова проблематика и даље разматра.

Приликом оснивања установе прво се подноси захтев за акредитацију студијских програма. На основу броја и врсте акредитованих програма до- носи се и решење о акредитацији установе.

У решењу о акредитацији наводи се и макси- мални број студената који може да се упише на поједини студијски програм, потребан простор, опрема и кадровска структура. Ови подаци би требало да омогуће да се заустави постојећа пра- кса у којој установе проблем недовољних фина- нсијских средстава решавају или прекомерним уписом студената или отварањем одељења широм Србије. Додатни проблем код отварања одељења је и тај што челници локалних заједница често не размишљају о квалитету понуђене наставе већ то виде као свој допринос унапређењу услова живота у њиховој средини. На тај начин, без сарадње локалне заједнице и без јасних законских прописа, готово да је немогуће и да се установи где које одељење постоји, а камоли да се забрани његов рад.

Када установа или програм добије решење о акредитацији, онда у процесу издавања дозволе за рад стручна служба Министарства проверава да ли су заиста испуњени сви услови наведени у решењу о акредитацији и да ли установа има до- вољан број запослених. Издата дозвола се у сва- ком тренутку може одузети уколико се у поступку надзора установи да су прекршени стандарди на- ведени у решењу о акредитацији.

Ограничење да установа мора да има најмање 67% запослених наставника са пуним радним вре- меном уведено је да би се обезбедио чвршћи кон-

такт студената и наставника током трајања семестра и тиме подстакло континуирано учење. Коначно, једна од особености приватног сектора јесте чињеница да је скоро половина његовог наставног особља запослена у државним институцијама, а у приватним ради део радног времена. На тај начин, државна установа подстиче развој своје конкуренције што је крајње неубичајено. Стиче се утисак да овај двојни однос потиче из жеље да се професионални углед стиче на државном универзитету, а финансијска добит на приватном. Одсуство жеље да се професионална будућност веже за једну установу може се тумачити и својеврсном несигурношћу у квалитет и трајност те установе. Све док наставници не вежу и свој углед за установу на којој раде не види се ко би и зашто био заинтересован да подигне ниво квалитета на тој установи. У свему томе, највећи губитници су студенти који немају прилику да контактирају са својим наставницима изван часова наставе. Очекује се да предложена мера примора наставнике да се одлуче о установи на којој ће наставити свој рад.

У погледу заштите студената приватних установа од одлуке оснивача да прекине са радом, од установе се захтева да положи банкарску гаранцију за окончање студија према броју студената за који је установа акредитована. При томе се установа обавезује да приликом уписа студената посебним уговором регулише питање завршетка студија у случају да установа изгуби дозволу за рад.

Уколико државна установа изгуби дозволу за рад, држава је дужна да обезбеди свим студентима да неометано заврше студије на сродним установама.

V Научноистраживачки и уметнички рад

Поред уобичајене одредбе о научноистраживачком и уметничком раду, Преднацртом закона се отвара могућност комерцијализације резултата преко оснивања посебних високошколских јединица, а у складу са посебним законом о научноистраживачком раду.

VI Органи високошколске установе

Самостална високошколска установа има орган управљања, орган пословођења, стручне органе и студентски парламент. Високошколским јединицама се оставља право да самостално уреде своје органе управљања.

У органима у којима се доносе одлуке које се односе на обезбеђење квалитета наставе, реформи студијских програма, анализу ефикасности студирања и увођење ЕСПБ-а, учествују представници студената до 25% од укупног броја чланова, у складу са општим актом.

Потребно је истаћи да је у првобитној верзији било предвиђено да се учешће студената фиксира на 25%. Међутим, показало се да би то стварало велике тешкоће у обезбеђивању кворума за рад појединих стручних тела која имају велики број чланова. Отуда је закључено да се у сарадњи са студентским парламентом, а у фази доношења општих аката, учешће студената посебно дефинише у складу са величином одговарајућег стручног органа.

Савет самосталне високошколске установе је предвиђен као орган управљања у коме представници државе и студената имају по 25% чланова. У погледу конституисања и начина рада савета установе самостално одлучују.

Треба истаћи да је предвиђено учешће представника државе у савету, у поређењу са другим европским државама, изузетно скромно. Разлог томе лежи у већ раније истакнутој жељи да се самосталне високошколске установе заштите од могућих политичких притисака. С друге стране, кроз процес акредитације и издавања дозвола за рад, држави је обезбеђена могућност да прати рад установа и захтева обезбеђење потребног нивоа квалитета и одговорности у раду.

Високошколске установе су у пуној мери самосталне и у погледу начина избора органа пословођења, као и у одређивању броја и врсте стручних органа.

Назив *ректор* задржан је ексклузивно за орган пословођења универзитета, а *декан* за орган пословођења факултета или уметничке академије.

Орган пословођења академије струковних студената је *председник*, док је органи пословођења високе школе *директор*.

У постојећем систему, главну улогу на једном факултету има наставно-научно веће, чији су чланови наставници запослени у установи. Веће је задужено за све активности, од избора декана и продекана, преко именовања и унапређења, па до ревизија наставних планова и програма и прегледања примљених теза. Иако именовање изабраног декана мора да потврди и савет факултета, а сва именовања и унапређења мора да потврди веће

универзитета, коначан исход увек одражава вољу већа факултета. Ово се сматра главним достигнућем аутономије факултета. Мада се може тврдити да запослени на факултету јесу у положају да између себе одлучују ко заслужује да буде унапређен, или именован за декана, чињеница је да колективно одлучивање није имуно од избегавања одговорности. Све док један глас представља отприлике стоти део коначне одлуке, тај глас се често даје без пуне свести о одговорности за последице које он носи. Стога, питање личне одговорности такође постаје нејасно и магловито.

Да би се проблем одговорности превазишао бар у извесној мери, Преднацрт предвиђа могућност забране обављања функције пословођења у случају прекршаја у области високог образовања, или повреде етичког кодекса. На овај начин жели се, поред осталог, да се појача функција пословођења, односно да се повећа одговорност органа пословођења у спровођењу његове функције.

Постојање студентског парламента предвиђено је на самосталној високошколској установи и свакој њеној јединици која има орган управљања. Студентски парламент се оснива као тело преко којег се остварује партнерски однос студената и запослених у установи. Чланови студентског парламента изабрани гласовима свих студената имаће несумњив мандат да представљају и бране интересе својих колега. На овај начин избећи ће се постојећа конфузија настала оснивањем бројних студентских организација за које више није јасно који део популације студената представљају и чије интересе штите.

Само се по себи разуме да ће студентске организације наставити и даље да постоје и да несметано раде, као посебне интересне групе, окупљајући студенте око појединих активности које су у складу са прокламованим циљевима.

VII Финансирање самосталних високошколских установа чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина

У постојећој пракси финансирање самосталних високошколских установа чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, врши се из две врсте извора:

- државни буџет;
- сопствени фондови високошколских институција чије је порекло ванбуџетско.

Буџетска средства која се додељују установама обухватају: зараде, текуће трошкове и инвестиционо и текуће одржавање. Нормативи и стандарди на основу којих се одређује ниво финансирања појединих делатности одређују се према Уредби коју је донела Влада. Уредбом је одређен модел финансирања заснован на броју уписаних студената. Упркос бројним анализама које су условиле одређене корекције овог модела, тешко је рећи да он представља задовољавајуће решење.

Износ који се одобрава за плате зависи од укупног броја запослених наставника потребних за испуњавање предвиђене наставне квоте (обавезних шест четрдесетпетоминутних часова недељно по сваком предавачу). Наставна квота се

изводи из формуле која узима у обзир број уписаних студената који се финансирају из буџета, укупан број часова које предвиђа наставни план, као и број наставних група, чија величина зависи од области (односно од преовлађујућих наставних метода) које дата установа покрива. Овај износ се коначно модификује тако да одражава стварно стање у установи, узимајући у обзир расподелу различитих звања, као и године минулог рада. Без обзира на овакав „теоријски“ број предавача, установи је дозвољено да следи сопствену политику запошљавања, што значи да она може имати превелик или недовољан број запослених.

Установи је препуштено да самостално одређује висину зараде. Искуство показује да оне установе које су увеле критеријуме засноване на стварном наставном оптерећењу имају мањи број запослених од идеално процењеног. Очигледно је да наставници радо прихватају веће недељно наставно оптерећење ако на тај начин могу да остваре веће зараде. С друге стране, установе које имају вишак запослених укупна средства деле свим запосленима. Зачуђујуће је да упркос чињеници да сви запослени на таквој установи имају изузетно мале зараде, ни руководство установе ни остали запослени не осећају одговорност да израде стратегију којом би се тај проблем решио.

Текући трошкови израчунавају се на сличан начин. И они су засновани на броју уписаних студената, као и на потребној наставној опреми. Међутим, с обзиром на то да је део ових трошкова резултат активности које нису директно везане за наставу, они се подмирују само до одређеног процента. Овај проценат једнак је процентуалном учешћу државе у годишњем приходу установе. Пошто се та средства додељују на нивоу факулте-

та, не постоји могућност да универзитет утиче на повећање ефикасности у коришћењу наставне опреме и смањи постојећа дуплирања у опремљености лабораторија.

Средства потребна за инвестиционо одржавање одређују саме институције. Ово обично значи прављење дугог „списка лепих жеља“, те се, у складу са расположивим буџетом, покривају само оне ставке које су апсолутно неопходне.

Ванбуџетски приходи потичу из студентских школарина, истраживачких пројеката и сарадње са производним или јавним сектором. Последња два извора су по правилу усмерена ка запосленима који својим активностима остварују тај приход, који превасходно служи повећању њихових зарада. Међутим, они су по правилу обавезни да извештају проценат препусте установи. Зависно од политике установе, овај проценат варира од симболичних 5% до значајних 50% од укупног износа. Само се по себи разуме да се установе које воде политику већег улагања у опште добро далеко успешније развијају.

Последњих година, са пропадањем економије, ванбуџетски приходи свели су се углавном на оне од школарине, што је подстакло установе да се боре за што већи број студената, чак и по цену снижавања квалитета наставе.

Очигледно је да се износи ванбуџетских прихода значајно разликују од установе до установе. До тога долази услед разлике у атрактивности коју поједини факултети имају за студенте, као и различитих могућности факултета када је реч о ангажовању на стручним пословима у привреди. Како универзитет нема улогу кохезивног фактора, нема ни солидарности међу установама, тако

да је њихова финансијска ситуација веома различита. Ово има директан повратни утицај на услове у којима се одвијају настава и истраживање.

Узимајући у обзир све последице постојеће праксе финансирања, основни циљ Преднацрта закона је да се задржи пуна аутономија самосталних високошколских установа у располагању финансијским средствима, али да се истовремено подстакне и њихова одговорност. Ово се може постићи тиме што би се буџетска средства усмерила ка самосталним високошколским установама, а не ка њиховим јединицама. У том случају, оне ће бити присиљене да успоставе јасне приоритете, постигну равнотежу између различитих непрофитних и профитних области, и да пажљиво преиспитају политику према ванбуџетским приходима. Ово ће омогућити пораст ефикасности у коришћењу расположивих средстава, али и захтевати систематичнији приступ политици запошљавања и укупном наставном и истраживачком оптерећењу. Коначно, да би се високошколске јединице мотивисале да и даље креирају ванбуџетске приходе, предвиђено је да оне самостално располажу тим приходима, с тим што се одређени део одваја за заједничке послове на нивоу самосталне високошколске установе.

У циљу планирања развојне политике самосталне високошколске установе предвиђено је склапање уговора о финансирању са оснивачем на период за који је установа акредитована. То заправо значи да ће самостална високошколска установа бити у обавези да направи свој петогодишњи план рада и да га поднесе оснивачу. Оснивач ће, у складу са потребама друштва и усвојеном политиком високог образовања, да одлучи које од

предложених активности жели да финасијски подржи, и у ком обиму. На основу резултата ових преговора склопиће се уговор о финансирању.

Нормативе и стандарде на основу којих се одређује ниво финансирања појединих делатности усваја Влада уз прибављено мишљење Националног савета.

У европским земљама примењују се модели финансирања засновани на четири групе параметара: *улазни ѿпараметри* (број уписаних студената), *излазни ѿпараметри* (број дипломираних студената, или број положених испита), *ѿпараметри ѿнуде* (број и врста студијских програма који се нуде), *ѿпараметри ѿражње* (број студената заинтересованих за поједине програме). Тренутно се највећи број модела налази на линији која повезује улазне и излазне параметре. Упркос бројним тврдњама да је неопходно да се већа тежина да излазним параметрима, већина земаља се преваходно ослања на улазне параметре и веома обавриво се помера према излазу. Изузетак је једино Данска, која је у потпуности прешла на излазни модел. У сваком случају, очекује се да Национални савет преиспита политику финансирања и предложи одговарајући модел. То је уједно и разлог зашто модел финансирања није укључен у Преднацрт закона, већ је препуштено Влади да га модификује.

На крају је потребно да се истакне да Преднацрт закона не прецизира на који се начин и према коме усмеравају буџетска средства. Узимајући у обзир све што је речено, нема никакве сумње да би их требало усмерити ка самосталној високошколској установи. Но и та одлука, као саставни део модела финансирања, препуштена је

Националном савету и Влади. Очекује се, заправо, да се пре доношења одлуке установи да ли су се у процесу интеграције високошколске установе стекли услови да се она спроведе, као и да се у сарадњи са установом пронађу најефикаснији начини за њену примену.

Иако су буџетска средства намењена преваходно државним високошколским установама, Преднацртом закона је остављена могућност да се поједини студијски програм, који реализује самостална високошколска установа чији оснивач није држава, финансира средствима из буџета, и то на предлог Националног савета и уз услов да такав програм не може да се оствари на државној установи.

Школарина

Школарина такође представља једно од контроверзних питања, и то посебно по мишљењу студената, који школарину оспоравају са аспекта принципа да је високо образовање јавно добро.

Ради објашњења ове концепције неопходно је запазити да су се наше државне високошколске институције нашле у чудној ситуацији. Годинама су оне расле у складу са тенденцијом омасовљавања система високог образовања које је било третирано као јавно добро. Међутим, са опадањем националног дохода током последње деценије, њихов актуелни капацитет је значајно прерастао буџетска средства. Према томе, уколико би се високо образовање третирано као јавно добро које се нуди на бази могућности, онда би већина установа радила са половином, па чак и испод половине капацитета. С друге стране, у земљи је

основан један број приватних високошколских установа, које пружају високо образовање онима који могу да плате трошкове. С обзиром на то да још увек нису успостављене процедуре акредитације нити контроле квалитета, не постоји начин за утврђивање да ли су приватне установе у нечему боље од државних. Чак супротно, чини се вероватнијим да државне институције, захваљујући годинама постојања и акумулираном искуству, нуде виши квалитет. Отуда се поставља питање да ли инсистирање да државне установе пружају само „бесплатно“ (из буџета финансирано) образовање, у ствари представљало својеврсно одузимање права на стицање могуће бољег образовања на државним универзитетима онима који су то у стању да плате?

Под претпоставком да земља у којој је укупан проценат становништва са високим образовањем екстремно низак не може поднети постојање било које институције која ради испод пуног капацитета, овај проблем може бити решен на неколико могућих начина.

1. *Одреди́ти износ школарине за све стјудентше*, који ће се додавати буџетским средствима и тако попунити постојећи капацитет високошколских институција.
2. *Одреди́ти скалу за износ школарина (од 0% до 100% на основу йосебних крийеријума)* које ће се додавати буџетским средствима и тако покрити постојећи капацитет.
3. *Одреди́ти број стјудената за које је високо образовање јавно добро (селекција на основу йосебних крийеријума) и йрејустийи*

институцији да одлучи о висини школарине за остале студенте. Износ школарине није везан за износ који се плаћа из буџета, већ за процењену тржишну вредност.

- 4. Одредити број студената који имају или делимичан или буџетским средствима (на основу посебних критеријума) и институцији да одлучи о висини школарине за остале студенте.*

У прва два модела државне високошколске институције остају субјекти који пружају јавно до-бро, док се од заинтересованих страна тражи да помогну земљи да превазиђе „сиромаштво“. Ово може изгледати као „фер“ приступ, али само ако држава исправно процењује цену коју издваја по студенту. У земљама које су релативно сиромашне и где су владе непрекидно под притиском потенцијалних социјалних немира, држава је ограничена покушајима да школарине потцени. Последица тога је да установа бива присиљена да снижава квалитет својих услуга.

Друга два модела третирају државне високошколске установе као полуприватне, које се делимично надмећу на тржишту. За оне установе које нуде тржишно атрактивне програме, ово изгледа као идеално решење. Међутим, Влада ће морати да се бори са јавношћу незадовољном високим школаринама. С друге стране, неатрактивни програми биће присиљени да сниже школарине испод реалне вредности (да би обезбедили бар неки новац), што ће вероватно имати за резултат у понечему снижен квалитет услуга.

Последњих година у нашем високошколском систему примењен је трећи модел. Извесно је да

се на основу досадашњих искустава не могу донети било какви дефинитивни закључци, али неки од проблема су већ очигледни.

Као прво, наши универзитети су лабаве асоцијације факултета који су потпуно независни у процесу уписа. Тако неки факултети прикупљају значајна средства од школарина, док други остају сиромашни. Надаље, факултети су аутономни у погледу политике трошења. Неки инвестирају у инфраструктуру, а неки само у плате. Према постојећем законодавству, ни универзитет ни Влада не могу да промене овакво понашање. Очекује се да би интегрисани универзитет могао да доприне се превазилажењу ове врсте проблема.

Други проблем на који се наишло односи се на укупан број уписаних студената. Схвативши да је упис могући извор значајне финансијске добити, неки факултети покушавају да повећају број изнад реалних капацитета. Теоријски, универзитет може да контролише овај број, али у пракси ретко има снаге да то заиста уради. (Сваки факултет настоји да контролу задржи за себе спречавајући тако могуће будуће утицаје на сопствене одлуке). Штавише, Влада, која такође има право да контролише број студената, налази се под притиском будућих студената (са малим могућностима да добију посао са средњошколском дипломом) и њихових родитеља, тако да оклева да смањи уписне квоте. Овај проблем ће бити решен у поступку акредитације у оквиру којег ће се утврдити максималан број студената за сваки студијски програм.

Коначно, рангирање студената заснива се на претходно постигнутом школском успеху и резултатима пријемног испита, на које неизбежно утичу животни стандард и образовни ниво породице. Та-

ко они „који имају“ стичу двоструку предност. С једне стране, они имају већу шансу да буду буџетски финансирани, а чак и ако не буду, њихове породице ће вероватно моћи да плате школарине. На питање зашто и финансијски статус није узет у обзир, одговор је једноставан. Половина прихода становништва још увек потиче из „сиве економије“, што онемогућава било какво озбиљно евидентирање реалног финансијског статуса.

Нема сумње да ће постојећи модел морати да буде преиспитан. Међутим, докле год економија стагнира, тешко је очекивати било какав реални напредак. У стању у којем је Србија сада, било које решење било би скоро подједнако неправедно.

У Преднацрту закона предвиђено је да самостална високошколска установа доноси одлуку о висини школарине. Ова школарина може се током година студија кориговати у складу са порастом индекса трошкова живота. Другим речима, омогућено је да се у тренутку уписа предвиде укупни трошкови завршетка студија. Постојао је и предлог да се, у циљу контроле висине наплаћених услуга, приликом одређивања школарине прибавља и сагласност Националног савета, но он није прихваћен у јавној дискусији.

Преднацртом је такође назначено да су школарином обухваћене све услуге које се пружају у оквиру остваривања студијског програма, полагања испита, издавања уверења, диплома и допуна диплома. На тај начин жели се спречити постојећа пракса по којој укупне накнаде које се плаћају током године представљају значајан износ и поред већ уплаћене школарине.

VIII Особље високошколске установе

Наставно и ненаставно особље

Наставно особље чине наставници и сарадници који остварују наставни, научни, истраживачки и уметнички рад. Ненаставно особље чине лица која обављају стручне, административне и техничке послове.

Наставници

Наставници универзитета и високих школа су *доцентџи, ванредни йрофесори и редовни йрофесори*. Ови наставници могу да изводе наставу на свим врстама и нивоима студија.

Наставници академије струковних студија и високих струковних школа су *йредавачи, виши йредавачи и йрофесори сйруковних сйудија*. Ови наставници могу да изводе наставу само на струковним студијама.

Преднацртом закона остављена је могућност да самосталне високошколске установе дефинишу и друга звања наставника. На овај начин остављена је слобода установи да, у складу са потребама студијских програма, идентификује специфичне наставне активности и додели им одговарајућа звања.

Наставничко звање је везано за радни однос. При томе, редовни професори и професори струковних студија склапају радни однос на неодређено време, док је за сва друга звања предвиђен радни однос у трајању од пет година.

Поред тога, преднацртом закона се уводи могућност одузимања звања и давања отказа у случају прекршаја у области образовања или повреде етичког кодекса. Оваквим решењем желело се омогућити високошколској установи да реагује и у специфичним случајевима који се не могу обухватити законом о раду.

Проблем ангажовања наставника који повремено, по потреби, учествују у настави решен је увођењем звања *доценти* наставника. Са лицем које има ово звање самостална високошколска установа склапа уговор о ангажовању за обављање одређених послова у настави. На овај начин се избегава потреба да се приликом поновног ангажовања понавља избор у исто звање.

Коначно, у циљу одавања посебног признања редовним професорима који су својим радом посебно допринели развоју установе, може се по пензионисању доделити звање *professor emeritus*. Ово звање уведено је по угледу на многе установе у свету. Наиме, не види се разлог због кога установи не би било омогућено да се на посебан начин одужи заслужним појединцима.

Избор наставника

Избор и запошљавање наставника врши самостална високошколска установа или овлашћена високошколска јединица. Нема никакве сумње да је предложено решење у овом тренутку и једино могуће решење. Реално је очекивати, међутим, да ће током времена, у поступку интеграције установе, доћи и до рационализације људских ресурса и то тако да ће исти наставник бити ангажован на више студијских програма који се изводе у оквиру

различитих високошколских јединица. Тада ће наставници, природно, бити запослени у самосталној високошколској установи.

У погледу утврђивања услова и критеријума за унапређење учињен је покушај да се превазиђу проблеми који су настали у примени досадашњих закона о универзитету. Наиме, процењујући да се само резултати научноистраживачког рада могу објективно мерити, једноставним бројањем објављених радова и уџбеника, већ дужи низ година услови за унапређење, одређени законом, усредсређени су само на те резултате. Свест о томе да се ниједна друга активност унутар високошколске установе не вреднује, довела је до извесног занемаривања наставних активности, посебно у оним дисциплинама које су углавном примењеног карактера и захтевају практично искуство и лабораторијске експерименте пре но фундаментална истраживања. Поред тога, упркос чињеници да способност за извођење наставе није нужно у директној вези са резултатима научноистраживачког рада, квалитет наставе није ни на који начин утицао на избор наставника. Коначно, услов да сваки наставник мора да напише уџбеник, уколико жели да постане редовни професор, довео је до тога да постанемо земља са највећим бројем универзитетских уџбеника по глави студента (или становника). Не упуштајући се у оцену квалитета постојећих уџбеника, ипак треба напоменути да у свету за већину области постоји неколико светски признатих уџбеника који се користе на многим универзитетима. Није без значаја ни чињеница да су сви ти уџбеници написани при крају каријере, након дугогодишњег искуства у

непосредном раду са студентима, а не као предуслов за стварање каријере наставника.

Највећи парадокс ипак представља чињеница да су, упркос изузетно ригорозним и детаљно спецификованим условима које прописује закон, научно-наставна већа факултета, у ситуацији када се налазе под притиском одлучивања о свом колеги, увек налазила начин да резултате које је кандидат постигао процене довољним за унапређење. Отуда, готово сваки асистент који докторира може бити сигуран да ће универзитетску каријеру окончати као редовни професор. Само се по себи разуме да је ова појава још једна илустрација умањене одговорности коју доноси колективно одлучивање.

Полазећи од изнетих проблема, Преднацртом закона предвиђено је да закон прописује само обавезне критеријуме и стандарде за избор наставника и елементе који се узимају у обзир при њиховом избору. Утврђивање поступка и спецификација критеријума за избор препуштени су самосталним високошколским установама. На овај начин пружа се могућност да се установа определи за виши ниво квалитета од прага који је утврђен обавезним стандардима.

Услови и критеријуми за унапређење обухватају следеће елементе: резултате научног, истраживачког, односно уметничког рада, ангажовање у развоју наставе и развоју других делатности које се односе на развој наставних ресурса, менаџерске и пословне активности, као и квалитет извођења наставе.

Испуњеност услова у погледу резултата научно-истраживачког или уметничког рада оцењује са-

мостална високошколска установа, а на основу критеријума и стандарда које утврђује Национални савет. Сâмо се по себи разуме да ови стандарди морају бити усклађени са стандардима за одговарајућа научна звања која се дефинишу законом о научном раду. На овај начин обезбеђује се да једно наставничко звање гарантује испуњеност одређених минималних услова на нивоу целе земље.

Испуњеност услова у погледу различитих активности унутар једне високошколске јединице природно цени та јединица. Несумњиво је да се при овој оцени не може избећи извесна субјективност колектива, али се тренутно не види другачије решење које би гарантовало већу објективност. Једино решење је, заправо, очекивање да ће се наше друштво временом ослободити самоуправних навика и развити свест о одговорности при одлучивању.

Оцену квалитета наставе, по природи дају они којима је та настава намењена. Обавеза анкетирања студената која се овим Преднацртом закона по први пут уводи представља значајан напредак у укључивању студената као партнера у систем високог образовања.

Сарадници

Сарадничка звања су *асистѐнѝи* (студенти специјалистичких и магистарских студија) и виши *асистѐнѝи* (студенти докторских студија, или магистри који имају пријављену докторску дисертацију). Поред тога, самосталној високошколској установи остављена је могућност да дефинише и друга сарадничка звања (сарадник у настави, лектор и др.) у складу са потребама извођења одговарајућих студијских програма.

Полазна идеја у дефинисању ових звања је да је неопходно да се успостави природна пирамидална структура наставног особља. То заправо значи да би број запослених у појединим звањима морао да опада од асистента ка редовном професору.

Звање асистента намењено је студентима специјалистичких и магистарских студија. Ово звање се аутоматски окончава у години у којој студент заврши студије. Основна идеја је да се што већи број студената укључи у сарадничке послове на додипломским студијама. На тај начин би се не само омогућило веће ангажовање сарадника у раду са студентима додипломских студија, већ би се и самим асистентима омогућило да преиспитају и процене своје склоности, како према наставним, тако и према истраживачким активностима.

Звање вишег асистента намењено је студентима докторских студија, односно магистрима који имају пријављену докторску дисертацију. На овај начин омогућено је задржавање постојећих асистената до окончања израде докторске дисертације. По окончању докторских студија, односно одбрани докторске дисертације, окончава се звање асистента.

Окончање студија не мора нужно да значи и физички одлазак асистената, или виших асистената са самосталне високошколске установе. Они, наиме, могу остати да раде на истраживачким пројектима, у технолошким центрима или неким другим високошколским јединицама, било у неком научном звању, било у неком посебном сарадничком звању. Неки од њих ће сигурно стећи и звање доцента, односно предавача.

Начин, поступак и критеријуми при избору сарадника у потпуности су препуштени високошколским установама.

Научна звања

Преднацртом закона предвиђено је да лица изабрана у научна звања могу да изводе наставу на докторским студијама. Овим се желело избећи непотребно оптерићавање установе да таква лица бира и у наставничка звања.

IX Права и обавезе запослених

Преднацрт закона обавезује самосталну високошколску установу да уговором о раду који склапа са наставником или сарадником ограничи могућност рада у конкуретској високошколској установи или могућност ангажовања на пословима који би се негативно одразили на квалитет његовог рада. Ова одредба треба да допринесе јаснијем разграничењу између државног и приватног сектора.

Препушта се високошколској установи да се самостално определи за временски период после којег наставник има право на плаћено одсуство. При томе се претпоставља да ниједна установа неће ово право ускратити својим наставницима.

Остављена је могућност ангажовања пензионисаних наставника на последимпломским студијама.

X Режим студија

Установи се препушта да одлучи да ли ће наставу организовати у семестрима или у триместрима. Истовремено се дозвољава могућност да се

настава организује у блоку, што је посебно погодно за иностране гостујуће наставнике.

Просечно радно оптерећење студента у току једне академске године износи 60 ЕСПБ бодова. Предмети су по правилу једносеместрални, а највише двосеместрални. Ова два принципа треба да обезбеде могућност постепеног савладавања наставних обавеза у току године, као и релно одмеравање обима ових обавеза.

У принципу се студије, осим на српском језику, могу изводити и на језику националне мањине и на страном језику. Међутим, не дозвољава се извођење додипломског програма на страном језику, изузев програма за стицање заједничке дипломе, ако се исти такав не изводи и на српском језику. Основни мотив овакве одредбе је жеља да се обезбеди могућност равноправног укључивања студената у студијски програм. Наиме, у жељи да повећа приход од школарине, установа би могла да организује изузетно атрактиван и савремен програм на страном језику и да га понуди првенствено страним студентима. Намера преднацрта закона свакако није да овакву активност спречи, али се предложеним решењем установа жели обавезати да исти такав програм понуди и домаћим студентима.

У жељи да се отклоне неки уочени недостаци у садашњој пракси, самостална високошколска установа се обавезује да организује предавања и друге облике наставе за све студенте, независно од начина финансирања. Поред тога, установа је дужна да у складу са својим могућностима обезбеди услове за студенте са посебним потребама.

Коначно, самосталној високошколској установи се дозвољава да у складу са дозволом за рад организује студије на даљину, уз обавезу да обезбеди презентацију наставног садржаја и могућност редовне комуникације са наставником. Овом одредбом се жели спречити потенцијални хаос који би могао настати прекомерним уписом студената на ову врсту студија.

XI Студенти

У постојећој пракси, од уписаног студента се очекује да положи одређени број испита, али не све испите које има у једној години, да би стекао право да се упише на следећу годину студија. Студент који не оствари тај услов остаје формално уписан у исту годину студија све док не положи прописани број испита. Уписом у наредну годину студент добија акумулирани број испита: укупан број испита прописаних за ту годину увећан за број испита које није положио из претходне године. Ова акумулација готово по правилу доводи до понављања друге или треће године студија.

Интересантно је да упркос евидентно парадоксалном очекивању да студент који је у једној години успео да положи рецимо 3 од 5 испита, може у следећој години положити 7 испита (5 нових и 2 заостала). Између наставника и студената већ годинама постоји консензус око услова за преношење испита. Стиче се утисак да наставници подржавају ово решење јер су и сами свесни да је програм предвиђен за једну годину преобиман и да га је тешко савладати у датом року. С друге стране, студенти, не увиђајући начин да се ефикасно боре за реалније одмеравање обима

програма, покушавају да преношењем испита остваре немогуће, или бар одложе тренутак понављања.

Додатни проблем представља и чињеница да студент који не положи испит није обавезан да поново похађа наставу из датог предмета. Теоријски, студент исти испит може полагати неограничен број пута. Овај број у пракси може бити веома висок. Чињеница да је на многим испитима стопа пролазности између 4% и 20% сведочи да је број поновних полагања истог испита често изузетно висок. Иако је тешко веровати да су студенти једини одговорни за такво стање, чињеница је да се установе ретко, или готово никад не баве проблемом пролазности. Известан број студената чак сматра да факултети, због могућности наплаћивања поновљене године, имају својеврстан финансијски интерес у малој пролазности на испитима.

Бројне анкете показују да значајан број студената сматра да су предавања досадна, старомодна и да не активирају њихову машту. Последица тога је да је на неким предметима присуство на предавањима изузетно мало, што свакако не доприноси развијању потребних радних навика студената.

Читаву ситуацију додатно отежавају приче раширене међу студентима о корупцији која влада међу факултетским особљем, а које резултирају смањеном мотивацијом студената. Упркос чињеници да у академској заједници влада чврсто уверење да су ове приче неосноване, или бар значајно увећане, тешко је очекивати да ће оне бити сузбијене увређеним одбијањем таквих констатација. Овај став студената може се једино изменити радикалном променом система студирања.

Својеврстан парадокс у постојећој пракси је и да се већина студентских организација, формирана током последњих година, у циљу привлачења нових чланова, углавном ангажује у напорима за снижавање академских критеријума, а не за радикалну промену система студија.

Имајући у виду изнете проблеме, разумљиво је да је за разлику од других делова закона, поглавље о студентима веома детаљно нормирано. Ово је учињено превасходно зато да би се установе приморале на радикалну промену у начину студирања, којом се посебно афирмише континуирано учење током извођења наставе, као и праћење показаног успеха. Овај начин студирања повећава обавезе наставника, али захтева и повећану одговорност студената.

Упис

Као што је већ истакнуто, студенти се уписују или као буџетски или као самофинансирајући студенти. При упису на додипломске студије, ранг-листа кандидата формира се на основу оствареног успеха у средњој школи и резултата на квалификационом испиту, односно на испиту за проверу склоности и способности. Ранг листа за упис на последипломске студије формира се на основу успеха на додипломским студијама.

Преднацртом закона нису обухваћени детаљи везани за спровођење уписа, већ је препуштено самосталним високошколским установама да курсом прецизирају услове уписа и начин формирања ранг-листе. Ово опредељење условљено је жељом да се установи омогући да на основу резултата уписа сагледа евентуалне потребе за мо-

дификацијом усвојене процедуре и примени их у наредној генерацији.

У складу са одредбама Закона о основама система образовања и васпитања²⁶ предвиђено је да се квалификациони испит замени општом матуром, чим она буде уведена. Сâмо се по себи разуме да општа матура не може заменити испит за проверу склоности и способности.

Коначно, Преднацртом закона је по први пут предвиђено формирање издвојене ранг листе за студенте са посебним потребама, као и за студенте из социјално угрожених група на које се примењује принцип афирмативне акције. За обе ове групе студената одређује се посебна буџетска квота.

Права и обавезе студената

Независно од чињенице да се низ права и обавеза студената на известан начин сами по себи подразумевају, учињен је покушај да се она што прецизније наброје како би могла да послужи као основ за израду других релевантинх аката на самосталној високошколској установи, или да на било који други начин помогну у процесу укључивања студената као партнера у образовном процесу.

Систем студирања

Избором броја предмета које ће похађати током једне године студент сам одлучује о темпу свог студирања.

Студент који се финансира из буџета, уколико жели да задржи тај статус мора да изабере оноли-

---

26 Закон о основама система образовања и васпитања, „Службени Гласник РС“, бр. 62/2003 и 64/2003.

ко предмета колико је потребно да оствари најмање 60 ЕСПБ бодова. За разлику од њега, самофинансирајући студент мора да се определи за број предмета који доноси најмање 37 ЕСПБ бодова. Висина школарине коју плаћа такав студент одређује се пропорционално одабраном броју бодова. Наиме, реално је претпоставити да самофинансирајући студенти имају и неку другу радну обавезу којом обезбеђују новац за своје студије. Отуда се не види разлог да се њима намеће пуна радна обавеза, а тиме и пун износ школарине за једну годину.

Ако се испит не положи до краја академске године, исти предмет мора се похађати наредне године. На овај начин се укида појам поновљене године у којој студент нема никаквих обавеза у настави, чиме је удаљен од високошколске установе и тиме приморан да сам спрема испите. Студент у свакој години има један број наставних обавеза које мора да испуни да би могао да приступи полагању испита.

Буџетски студент задржава овај статус само уколико сакупи најмање 60 ЕСПБ бодова. У противном, студент се може уписати у наредну годину као самофинансирајући. Једном изгубљен буџетски статус се касније може и поново стећи.

Самофинансирајући студент може постати буџетски студент ако, у току једне академске године, сакупи 60 ЕСПБ бодова и уколико има слободних места на буџету.

Оцењивање и полагање испити

У циљу повећања ефикасности студирања усвојено је опредељење за континуирано учење. То заправо значи да се за сваки предмет морају де-

финисати предиспитне обавезе које се испуњавају и оцењују током трајања наставе. Предиспитне обавезе се вреднују са најмање 50 поена, од укупно 100 колико се може остварити у савладавању једног предмета. У складу са тим, завршни испит престаје да буде једино мерило знања, већ постаје само један од показатеља стеченог знања у току наставе. Отуда се и дошло до одредбе да студент не може да полаже завршни испит уколико у оквиру савладавања предиспитних обавеза није добио најмање 25 поена.

Коначно, Преднацртом закона је предвиђено да је испит јединствен. Ово опредељење проистекло је из постојеће праксе по којој се испит врло често полаже из два дела – писмено и усмено, или чак и три дела – практичан рад, писмени и усмени. При томе, из неког чудног разлога први део испита обухвата решавање задатака, а други теоријска питања. Ако се претпостави да се задаци заправо решавају применом теоријског знања, онда се чини да је редослед у полагању испита потпуно нелогичан. Наиме, природно би било да се прво провери у којој мери је студент савладао теорију, а затим да се кроз решавање задатака установи у којој мери је развијена способност да се стечено теоријско знање примени на практичним проблемима. Потпуно иста ситуација је и у случају постојања практичног испита који, по правилу, претходи и усменом и писменом. Једино објашњење насталог парадокса лежи у чињеници да је писмени део испита елиминаторни, те да има задатак да смањи број студената који полажу усмени део испита. Узимајући у обзир чињеницу да први део испита, најчешће, задају и оцењују сарадници, док усмени део испитују наставници, јасно је да сту-

дент заправо полаже два готово независна испита, чиме се укупан број испита током студија значајно увећава.

Потребно је да се истакне да је Универзитет у Београду предложио алтернативно решење по којем се предиспитне обавезе вреднују од 30 до 70 поена, при чему не постоји минимум који се мора остварити као предуслов за излазак на испит. У образложењу овог предлога наводи се да има области у којима предавања заправо и нису битна, већ је много више времена потребно посветити проучавању литературе. Уколико се ово прихвати као тачно, остаје нејасно зашто се таквим предметима уопште додељује пуни фонд часова. Наиме, уместо предавања за која и сам наставник сматра да нису од посебног интереса, студенту се може оставити више времена за учење, а његов рад се може пратити, рецимо, прегледањем есеја или семинарских радова који обрађују поједине делове градива. То је уједно и разлог зашто овај алтернативни предлог није прихваћен.

Будући да континуирано учење треба да обезбеди далеко већу пролазност на испиту, дозвољава се да се исти испит полаже највише два пута. Уколико студент не положи испит, мора поново да похађа предавања из истог предмета. Ова одредба је природна последица идеје о континуираном учењу.

Мировање йрава и обавеза

Поред уобичајених права на мировање у случају одласка на стручну праксу, болести или службења војног рока, Преднацрт закона уводи и могућност мировања права и обавеза у периоду до једне године које се остварује на лични захтев. Овим се желело омогућити да студент направи

предах у току студија и ту академску годину посвети неким другим активностима по сопственом избору. Не виде се никакве штетне последице такве одлуке, при чему се повећава слобода студента у планирању студија.

Академски и стџручни називи

Уводи се назив *дипломирани* са знаком звања из одговарајућег научног поља за студенте који заврше додипломске студије, с тим што се за струковне студије иза звања ставља и додатак *appl.* За студенте који заврше последипломске студије предвиђена су звања магистра, специјалисте или доктора наука, односно уметности.

Листу звања из одговарајућих научних поља утврђује Национални савет на предлог Конференције универзитета и Конференције струковних академија.

Извесно је да ће, с обзиром на измењени систем студија, овако утврђена звања изазвати извесну конфузију у односу на звања која се тренутно стичу, и то посебно на додипломским студијама. Могуће алтернативно решење да се завршетком додипломских студија стиче звање *baccalauréat*, које је прихваћено у многим европским земљама, није добило подршку наше академске јавности.

ХII Евиденција и јавне исправе

Поред издавања дипломе, уводи се и обавеза издавања допуне дипломе из које се јасније сагледава шта је студент учио у процесу стицања одговарајућег звања. Овим решењем жели се, поред осталог, подстаћи увођење већег броја изборних

предмета, као и смањивање броја различитих стручних звања. Исто тако, самостална високошколска установа обавезна је да изда и јавну исправу о савладаном делу студијског програма, која садржи податке о нивоу, природи и садржају студија, као и постигнуте резултате.

Диплома и допуна дипломе издају се на српском и енглеском језику.

Уводи се забрана јавног коришћења података о неком студенту без његове писмене сагласности. Овом одредбом штити се приватност студента и спречава евентуална дискредитација на основу података добијених из евиденције.

XIII Признавање и вредновање

У оквиру регулисања професија и запошљавања на заједничком европском тржишту, у европским системима високог образовања појам нострификације се готово потпуно изгубио. Уместо њега уведен је појам признавања стечених квалификација, које се дефинише као поступак којим се имаоцу стране јавне исправе утврђује право на наставак образовања, односно право на запошљавање. У складу са тиме и решења садржана у Преднацрту закона усклађена су са постојећим европским решењима.

У циљу спровођења Лисабонске конвенције, односно усаглашавања са европским стандардима, препушта се Министарству да организује поступак признавања. Признавање се обавља на основу података о систему високог образовања у земљи у којој је страна јавна исправа издата, података о самосталној високошколској установи која је из-

дала исправу, као и о вредновању студијског програма на основу којег је стечена јавна исправа.

Вредновање студијског програма поверава се самосталној високошколској установи, која је и једина квалификована за давање такве оцене. Новину представља одреба да се вредновање студијског програма обавља само једанпут и примењује на све носиоце исте јавне исправе.

Информације о студијским програмима, установама на којима се они изводе и системима високог образовања у појединим земљама прикупља и дистрибуира ENIC центар.

Признавање дела студијског програма у циљу наставка студија се природно поверава самосталној високошколској установи на којој студент жели да настави студије.

XIV Управни надзор

У оквиру управног надзора (надзор над законитошћу рада и надзор над законитошћу аката високошколских установа) који обавља Министарство, Преднацртом закона уводи се и посебан инспекцијски надзор (непосредан увид у рад високошколских установа и изрицање управних мера).

XV Казнене одредбе

Казнене одредбе обухватају новчане казне за прекршаје које установа учини у обављању делатности високог образовања.

Имајући у виду да је могућа новчана казна често далеко мања од потенцијалног добитка у

случају прекршаја појединих одредби, а у жељи да се појача осећај одговорности пословодног органа, изрицање казнене мере повезано је са забраном обављања функције пословођења.

XVI Поверавање послова државне управе аутономној покрајини

Послови управног надзора и инспекцијски надзор када су у питању високошколске установе на територији аутономне покрајине поверавају се аутономној покрајини.

XVII Прелазне и завршне одредбе

Имајући у виду да се овим законом предвиђају значајне промене у систему високог образовања, неопходно је да се остави довољно времена да се промене изврше. Отуда се закон мора примењивати поступно, остављајући у свакој фази довољно времена да се све замишљене промене припреме и спроведу.

Формирање институција

Национални савет се формира у року од девет месеци од дана ступања на снагу овог закона, а Комисија за акредитацију у року од шест месеци од дана формирања Националног савета. До формирања ових институција њихове послове ће обављати Републички савет за развој универзитета, односно Комисија за акредитацију коју је тај Савет основао.

Сви рокови су одабрани тако да је могуће да се спроведе предвиђена процедура конституисања – од јавног конкурса, преко одабира кандидата, до њиховог предлагања и именовања.

Национални савет утврђује листу звања у року од шест месеци од дана конституисања. До утврђивања листе у важности су постојећа звања.

Трансформација универзитетских и добијање дозволе за рад

Сматра се да су сви постојећи универзитети који имају решење о испуњености услова за рад акредитовани и да имају радну дозволу у трајању од пет година од дана доношења закона. Истовремено се сматра да су акредитовани и сви студијски програми који се тренутно изводе или који се модификују у циљу усаглашавања са новим законом. При томе су, у складу са Берлинским комитијом, универзитети обавезни да оформе студијске програме у складу са овим законом до 1. 9. 2005. године.

Поступак поновне акредитације и обнављања дозволе за рад спровешће се до истека периода важења дозволе за рад.

У току јавне дискусије изнето је мишљење да је период од пет година претерано дугачак и да би требало скратити време до прве акредитације. Овај предлог није био прихватљив пре свега из техничких разлога.

Пре свега, тренутно постоји девет универзитета са око 90 факултета на којима се изводи укупно око 500 студијских програма. Озбиљна акредитација свих ових програма представљаће ве-

лико оптерећење и захтеваће значајан временски период.

Међутим, чак и када би се занемарио укупан број програма који треба да се акредитује, чињеница је да свим универзитетима и факултетима предстоји озбиљан посао промене наставних планова и програма и њихово усаглашавање са новим системом студија. Тешко је очекивати да би они могли да савладају овај посао уз истовремено припремање извештаја о самовредновању неопходних за акредитацију.

Сматрајући да је промена студијских програма приоритетни задатак, за чије обављање се универзитетима и факултетима мора оставити реалан временски рок, закључено је да је неопходно да се дозволи да оне тај посао приведу крају пре него што почну да се припремају за акредитацију. Коначно, ако су сви ти универзитети, као признате високошколске установе, до сада уживали поверење државе, не види се разлог да им се то поверење напрасно ускрати и тиме значајно отежа поступак реформе.

У циљу што ефикаснијег увођења нових студијских програма, од универзитета се захтева да ускладе своју организацију у краћем року од периода на који имају дозволу за рад. Као крајњи рок за трансформацију универзитета одређен је 1. 9. 2006. године.

Универзитет доноси акт о трансформацији у коме се прецизира његова организација у складу са законом. У том акту се утврђује статус факултета, уметничких академија и других високошколских јединица. Поред тога, актом се и прецизирају овлашћења која се преносе на поједине висо-

кошколске јединице. Коначно, актом о трансформацији се прецизира и на које високошколске јединице се преносе права, обавезе и имовина постојећих организација у саставу универзитета.

Факултетима, уметничким академијама и другим организацијама у саставу универзитета којима актом о трансформацији није додељен статус правног лица, тај статус престаје даном доношења акта о трансформацији.

Суштина целог процеса трансформације универзитета је у постизању договора постојећих чланица универзитета о будућој организацији. Не види се разлог за бојазан да чланице универзитета неће бити у стању да сагледају постојеће стање, уоче његове евентуалне слабости и самостално се договоре о новој организацији универзитета која ће на најбољи могући начин одговорати савременим потребама.

Трансформација приватних факултета

Слично универзитетима, сматра се да су и приватни факултети који имају решење о испуњености услова за почетак рада акредитовани и да имају дозволу за рад као високе школе на период од три године од дана ступања на снагу овог закона.

Поступак поновне акредитације и обнављања дозволе за рад спровешће се до истека периода важења дозволе за рад.

Трансформација виших школа

Нема никакве сумње да у реформисаном систему високог образовања више школе, у да-

нашњем облику, немају своје место. Можда је потребно истаћи да оне заправо никада нису ни имале свој пандан у највећем броју европских земаља у којима су струковне студије изузетно развијене, али као студије у трогодишњем или четворогодишњем трајању. У складу са тиме, више школе могу или прерасти у високе школе струковних студија, или нестати из система високог образовања. О томе да ли ће оне више школе које не добију дозволу за рад бити угашене или наставити рад у области терцијарног образовања, одлучиће оснивач.

Преднацртом закона предвиђено је да све више школе које имају сагласност за извођење програма у трајању од шест семестара наставе са радом до добијања дозволе за рад. При томе, више школе не могу уписивати нове студенте на програме који трају мање од шест семестара.

Све више школе дужне су да поднесу захтев за акредитацију као високе школе струковних студија у року од годину дана од дана ступања на снагу овог закона.

Ово решење засновано је на чињеници да је велики број виших школа, пратећи реформу европског система високог образовања, већ отпочео са припремама за прерастање у високе школе струковних студија. У оквиру тог процеса остварена је сарадња са одговарајућим школама у Европи. На основу тога уведени су савремени трогодишњи програми са ЕСПБ бодовима, појачан је практични рад и створени су други услови за стварање високих школа струковних студија. Отуда је реално очекивати да ће највећи број постојећих школа добити дозволу за извођење једног броја

студијских програма, па се не види разлог да им се, до добијања дозволе, забрани рад.

Звања наставника

Сви наставници који су бирани на одређено време задржавају звања и настављају са радом до истека периода на који су бирани.

Професори виших школа који имају докторат наука, или магистратуру и више од петнаест година радног стажа, стичу звање професора струковних студија. Професори виших школа који не испуњавају наведене услове стичу звање вишег предавача.

Асистенти приправници и асистенти стичу звања асистента, односно вишег асистента и настављају са радом до истека периода на који су бирани.

Студентии и систем студија

Студенти уписани на студије до ступања на снагу овог закона могу наставити студије по постојећим правилима до 31. 8. 2010. Самостална високошколска установа је дужна да овим студентима омогући да студије заврше и по новим студијским програмима. Очекује се, наиме, да ће се већина студената, изузев оних који су при крају студија, одредити за нови систем студија. Будући да је тај систем осмишљен као ефикаснији и савременији, не види се разлог да се студентима не омогући да користе предности које он пружа.

Један од кључних проблема у прављењу нових студијских програма биће увођење ЕСПБ бодова. Наиме, показало се да својеврстан проблем пред-

ставља чињеница да у нашој земљи већ дуги низ година постоји ограничење од 30 часова недељне наставе. Повезујући на не претерано срећан начин 30 часова недељно са 30 ЕСПБ бодова по семестру, многи факултети су почели да бодове додељују чисто механички, по принципу један час један бод. Имајући у виду да ЕСПБ бодови изражавају укупно радно оптерећење студента у савладавању програма из једног предмета у оквиру четрдесеточасовне радне недеље, овакав приступ додељивања бодова заправо значи да је студенту за полагање свих испита у једном семестру довољно да, изван наставе, посвети учењу укупно десет сати недељно. Тешко је очекивати да студент може и да прегледа потребну литературу, а камоли да савлада градиво и испуни све предиспитне обавезе у току једног или два сата недељно који су му на располагању по једном предмету. Тумачење како час не траје пун сат, већ само 45 минута, те да петнаестоминутне паузе не треба узимати у обрачун као радно оптерећење је у најмању руку натегнуто. Тих пет сати колико се у просеку потроши недељно на премештање из учионице у учионицу се тешко могу урачунати као време које је заправо намењено учењу.

Извесно је да је неопходно да се ЕСПБ бодови уводе постепено, уз стално праћење стварног радног оптерећења студената и одговарајуће корекције бодова на основу анализе испитних резултата и мишљења студената. Имајући ово у виду, Преднацртом закона је предвиђено да се у току прве три године студија по новом систему релаксира услов за задржавање статуса буџетског студента. Наиме, иако се од студента и надаље очекује да упише свих 60 ЕСПБ бодова, буџетски статус се

неће изгубити уколико се оствари најмање 45 ЕСПБ бодова. Ово решење заснива се на процени да пребачај у одређивању радног оптерећења студената неће бити већи од 25%.

Стручни и академски називи

Основни принцип при превођењу стручних звања био је да се не оштете студенти који су завршили студије по постојећим програмима.

Предложено је да се стечен први степен високог образовања, стечено више образовање у трогодишњем трајању, као и стечено више образовање у трајању од две до три године са радним стажом од три године изједначе са стеченим високим образовањем на додипломским струковним студијама.

У току јавне дискусије стављена је примедба у вези са завршеном вишом школом у трајању краћем од три године. Ако би се ова примедба прихватила, онда би, будући да више образовање као појам престаје да постоји, високе школе струковних студија биле у обавези да осмисле поступак дошколовавања за имаоце таквих диплома. Надаље, пошто се студијски програми струковних студија разликују од програма виших школа првенствено по повећаном обиму практичног рада, реално је очекивати да се од кандидата у фази дошколовавања захтева да обави одговарајућу стручну праксу у трајању од годину дана. Отуда се не види зашто се радни стаж у трајању од три године не би могао признати као стручна пракса.

Ситуација је још сложенија у погледу стеченог високог образовања у четворогодишњем или петогодишњем трајању. Наиме, у већини европских

земаља, као и у многим земљама у свету, диплома о завршеним петогодишњим студијама у нашој земљи признаје се као диплома магистра. Исто тако, поједини програми четворогодишњих студија по свом обиму су далеко ближи сличним иностраним програмима магистарских, а не додипломских студија. Коначно, реално је очекивати да ће будући програми додипломских и специјалистичких или магистарских студија обухватати исте или сличне садржаје које данас имају додипломски програми. Отуда је нелогично, а вероватно и неоправедно, да се студентима који су студије завршили пре доношења овог закона признаје стечено високо образовање на академским студијама, а студентима који су готово исти програм савладали после доношења закона признаје стечено звање магистра. Упркос овој нелогичности, највећи део академске јавности определио се управо за такво решење, те је оно уврштено у Преднацрт закона. Да би се донекле ублажила потенцијална неправда, Преднацртом је предвиђена обавеза установе да предвиди начин на који лица са стеченим високим образовањем могу добити звање магистра или специјалисте без уписа магистарских, односно специјалистичких студија.

Звања специјалисте, магистра и доктора наука стечена до доношења закона изједначавају се са истим звањима у складу са овим законом. Иако на ово решење нису стављене посебне примедбе, извесно је да и оно представља својеврсну неправду. Сви ови проблеми су последица чињенице да је пре више од три деценије нечијом одлуком на тада постојећи европски модел дугих и озбиљних додипломских студија неприродно накалемљен амерички модел магистратуре. Тако смо добили је-

динствен систем бесмислено дугих студија, који никада није имао свој пандан ни у једној земљи на свету. Прекидање са том праксом нужно доводи до оштећености низа дипломираних стручњака, који плаћају цену нечије, давно донете непромишљене одлуке. Да би се ово донекле ублажило, остављена је могућност да постојећи магистри стекну степен доктора наука по до сада важећим прописима.

КУДА И КАКО ДАЉЕ? Ка уједињеној Европи или ка сопственој самодовољности?

Болоњски процес, хир или потреба?

Будући развој високог образовања у Србији превасходно зависи од тога да ли су Влада и академска заједница опредељени за озбиљно прихватање Болоњског процеса. Ако јесу, онда дилеме о томе шта нам ваља чинити и не би требало да буде. Ако нису, онда нам предстоји да озбиљно преиспитамо како ћемо да поставимо цео систем и како ће он да функционише самостално изван Европског простора високог образовања.

Током последње три године о Болоњском процесу се веома често разговарало унутар академске заједнице. Веома често се он помиње у негативној конотацији, још чешће се са уверењем побијају извесни ставови који из њега наводно проистичу, иако се они, ни најпажљивијим читањем свих докумената, заправо не могу наћи. Стиче се утисак да је Болоњски процес постао најчешће помињан, а најмање схваћен појам унутар академске заједнице Србије, упркос чињеници да је прошло већ скоро три године од првог штампања Болоњске декларације у Србији.

Прво и основно питање које се непрекидно поставља везано је за квалитет наших дипломираних стручњака. Наиме, ако је тачно, а јесте, да ми школујемо стручњаке високог квалитета, зашто се онда намеће реформа система високог образо-

вања? Другим речима, да ли је реформа истинска потреба друштва или је то само помодни хир? Или, што је можда још важније, да ли је цео Болоњски процес замишљен да би се уништило квалитетно високо образовање у нашој земљи и тиме изгубила и та предност коју ми, по некимa несумњиво, имамо у Европи?

У настојању да се пружи одговор на ово питање можда би имало смисла да се погледа историјат настанка Болоњског процеса. Чињеница је да ни академске заједнице других европских земаља нису прихватиле овај процес са посебним одушевљењем, но током времена постепено се развија свест о његовој неминовности.

Историја развоја универзитетске наставе у Европи нас учи да се од свог настанка универзитет мењао у складу са друштвеним околностима. При томе, нема података да је и у једној фази развоја квалитет образовања довођен у питање. Напротив, развој европске цивилизације у којем је кључну улогу играо универзитетски део друштва сведочи о несумњивом квалитету високог образовања у свакој епохи развоја универзитета. Настајући у првом таласу глобализације у Европи, који је донело хришћанство, универзитет је, мењајући се од *вере ка расуђивању*, а затим од *расуђивања ка кријичком мишљењу*, показао да је способан да препозна неминовоност раскида са традицијом и редефинише своју мисију. Последња два века, универзитет који ми данас познајемо нашао се у улози креатора и чувара националних вредности. На тај начин он је у извесном смислу у служби националне државе, али истовремено аутономан и недодирљив. Формира стручњаке који су пот-

ребни тој и таквој држави, а она то, наравно, издашно финансира.

Очигледно је да је крај прошлог века, под притиском другог таласа глобализације изазваног технолошким развојем, донео потребу да се улога универзитета још једном преиспита и редефинише. Пре свега, у Европи почиње да слаби значај националне државе, а тиме универзитет постепено губи повлашћен статус у друштву. Томе, свакако, доприноси и чињеница да се средства за улагање у истраживања све више налазе у рукама мултинационалних компанија.

Чини се да је Европа са својих 40 земаља у којима се говори 32 језика, са земљама чланицама Европске уније, придруженим земљама, земљама у транзицији, земљама у процесу стабилизације, земљама у којима се високо образовање и даље посматра као културно наслеђе и национална одговорност, потпуно неспремно дочекала тај тренутак. Континент који се с правом може посматрати као колевка универзитета и истраживања, континент који је први у свету по броју објављених радова и индексу цитираности, наједном се нашао на трећем месту по улагањима у истраживање и по привлачењу страних студената и истраживача. Примат је изгубио од Сједињених Америчких Држава и Далеког Истока. Та чињеница била је својеврстан знак за узбуну.

Нешто пре тих суморних статистика, притиснути масовношћу високог образовања, као и на долазећим променама у друштву, универзитети осећају потребу да се на изванредан начин повежу и редефинишу своју улогу. Прилика се указала на прослави 900 година од оснивања првог универзитета у Болоњи. Окупљени тим поводом у Болоњи,

готово сви европски универзитети доносе повељу *Magna Charta Universitatum* (Прилог 1), у којој се истичу основни принципи на којима треба да почива високо образовање. Повеља дефинише аутономију као моралну и интелектуалну независност, истиче нужност повезаности наставе и науке, као и слободе научноистраживачког рада и наставе, и означава универзитет као гарант европске хуманистичке традиције. Повеља, такође, назначавала и средства којима се ти основни принципи могу остварити. Тако се инсистира на томе да целокупна академска заједница мора да има исти статус, независно од земље у којој се налазе поједини универзитети, да сви студенти морају уживати иста права и добити исту врсту заштите, као и да се испити и дипломе морају непристрасно вредновати.

Неколико година касније, биће успостављен и Комитет за праћење Повеље, чији је задатак да преиспитује кршења Повеље од стране високошколских установа или влада појединих земаља и да предузима одговарајуће мере којима би се изворни принципи Повеље заштитили.

У жељи да подржи идеју о непристрасном вредновању испита и диплома и да на тај начин допринесе даљој трансформацији универзитета, Комитет за високо образовање Савета Европе и Одељења за високо образовање у Европи UNESCO-CEPES одлучују да припреме Европску конвенцију којом би се регулисао поступак признавања диплома. Припремана и усаглашавана преко пет година, Конвенција је коначно донета у Лисабону 11. априла 1997. године. Проћи ће још четири године пре него што се Србији одобри да приступи Конвенцији, а затим још две пре него што се

успостави државна заједница која би била овлашћена да у име Србије и Црне Горе ту Конвенцију и ратификује.

Полазни основ Лисабонске конвенције је идеја о признавању стечених квалификација, а не самих студијских програма који су до њих довели. Отуда се инсистира на утврђивању суштинских разлика у студијским програмима. Поред тога, у циљу заштите студената, терет доказивања разлика се, са подносиоца захтева, пребацује на високошколску установу. У ту сврху оснива се и мрежа Европских информационих центара (ENIC – *European Network Information Center*) који прикупљају и размењују информације о системима високог образовања.

Стиче се утисак да је *Magna Charta* у Европи дочекана само као први корак у преиспитивању улоге и места универзитета. На разним скуповима све чешће се отварају дискусије о Хумболтовом или тржишном моделу универзитета, о јасно структурираним студијским програмима или о изборним модулима који се на различите начине комбинују и воде до завршне дипломе, о академском руководству установе или о менаџерима, и другим сличним питањима. Све гласније се истиче да напредак човечанства зависи од културног, научног и технолошког развитка и да универзитет мора да има активан однос према друштвеним потребама. Започињу разговори са свим другим актерима у процесу високог образовања, студентима, истраживачима и послодавцима. На тај начин постепено сазрева идеја о радикалној промени циљева и метода, на новој равнотежи сила између свих друштвених чинилаца, на уштрб устаљене доминације академске средине. Другим

речима, захтева се покретање процеса реформе који је био поверен академској заједници.

Пуних десет година владе европских земаља су стрпљиво чекале да академска заједница као и много пута пре тога покрене процес реформи. Економски, или неки други разлози, приморали су на крају владе европских земаља да пређу у акцију.

На прослави 800 година од оснивања Универзитета Сорбона у Паризу, 25. априла 1998. године, окупљени су сви учесници процеса високог образовања. Хроничари сведоче да су се два дана водили неформални разговори о проблемима које и послодавци и студенти имају због неприлагођености система потребама тржишта. Разговори су окончани потписивањем *Сорбонске декларације* у којој се по први пут говори о „Европи знања“ и „Отвореном европском простору високог образовања“, о хармонизацији система која би довела до уклањања баријера за мобилност и запошљавање. Поред земље домаћина, ову декларацију су потписали и министри образовања Италије, Енглеске и Немачке, који су били позвани на прославу.

Иако се у Сорбонској декларацији изричито истиче да је она отворена и за све друге земље Европе, показало се да оне нису спремне да буду само следбеници једног процеса. Прихватајући идеју да је дошао тренутак да владе ступе у акцију, захтевано је да се свима омогући да равноправно учествују у процесу формирања Декларације. Отуда су се, годину дана касније, 19. јуна у Болоњи окупили министри просвете 29 земаља Европе и потписали *Болоњску декларацију*. У овој Декларацији се полази од идеје да се уједињење Европе мора заснивати на јачању њених интелектуалних,

културних, социјалних, научних и технолошких димензија, у чему универзитет треба да има централну улогу. Поред тога, истиче се да *знање* треба да представља основну европског држављанства, и у том контексту се наглашава значај свести о заједничким вредностима и припадности јединственем социјалном и културном простору. Коначно, кроз призму догађаја у Југоисточној Европи, потврђује се да је образовање и, посебно, сарадња на пољу образовања, одлучујући фактор у изградњи стабилних, мирољубивих демократских држава.

Полазећи од претпоставке да се виталност и ефикасност сваке цивилизације може мерити степеном привлачности коју њена култура има за друге народе, као основни циљ Болоњске декларације поставља се повећање компетитивности европског система високог образовања, тако да он достигне ступањ атрактивности који одговара европској културној и научној традицији. Једном речју, Болоњска декларација може се посматрати као решеност 29 земаља Европе да реформишу своје системе образовања тако да они конвергирају ка једном јединственем мултикултуралном систему.

За разлику од многих других декларација које се потпишу, а потом временом полако падну у заборав, Болоњску декларацију посебно карактерише чињеница да она укључује и јасно дефинисану процедуру за праћење њеног спровођења, као и крајњи циљ: креирање јединственог европског простора високог образовања до 2010. године. Наиме, договорено је да се формира Комитет за праћење Болоњског процеса који би осмишљавао и спроводио активности везане за процес ре-

форми и припремао извештаје о стању реформи, и да се сваке друге године министри образовања окупе и размотре колико се одмакло у реформи и дефинишу следеће задатке. До сада су одржана два таква састанка, у Прагу 2001. године и у Берлину 2003. На оба састанка усвајањем одговарајућих коминикеа допуњен је и разрађен Болоњски процес.²⁷

Интересантно је уочити и ставове са којима су студенти и академска заједница пратили доношење Болоњске декларације.

Студенти окупљени око Европске асоцијације студената тражили су право учешћа на скупу у Болоњи, но оно им није одобрено. Упркос томе они су се определили да Процес подрже, али и да захтевају да постану равноправни партнери у њему.

Међутим, иако су представници неких универзитета били учесници састанка у Болоњи, највећи део академске јавности Европе одлучио је да превиди да је донета некаква декларација. Можда и није неочекивано што је академској јавности било тешко да поверује да се, после девет стотина година апсолутне доминације у одређивању праваца развоја универзитета, неко усудио да универзитетима споља намеће реформу.

Сâмо се по себи разуме да су и владе европских земаља сматрале да је нужно да покушају да

---

27 Исцрпни прегледи активности везаних за Болоњски процес, као и релевантни документи свих европских институција високог образовања, могу се наћи на адреси организатора Берлинске конференције www.bologna-berlin2003.de, као и на „Болоњском веб сајту“ Савета Европе www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/education/Higher_education.

приволе академску заједницу на сарадњу. Отуда је готово цела 2000. година протекла у некој врсти објашњавања шта се жели постићи Болоњском декларацијом. Истицани су интерни (европски) мотиви за њено доношење. На првом месту, ту су проблеми са мобилношћу студената у оквиру различито структурираних система високог образовања, затим тензије између националних система и интернационализације активности и професионалних каријера, као што су приступ систему, академски степени, контрола квалитета или акредитација. Коначно, одређене проблеме стварала је и појава европског тржишта рада.

Међу екстерним (ваневропским) мотивима, истичана је потреба за постизањем конкуритивности на светском тржишту, посебно у светлу претње да Светска трговинска организација (WTO) укључи високо образовање у Споразуме о размени робе и услуга (GATS). Поред тога, указивано је да Европи прети опасност од пораста транснационалног образовања и нетрадиционалних понуђача наставе, попут *Cisco* или *Microsoft* академија, који због боље прилагођености тржишту одвлаче студенте са универзитета.

У оквиру бројних публикација штампаних током 2000. године посебно се истиче да Болоњски процес не гуши елитизам, већ повећава ефикасност све масовнијих основних студија. Такође се наглашава да се ради о заједничком, али веома флексибилном оквиру високог образовања који се поставља у циљу компатибилности, а не униформности, и у коме се пажња усмерава на структуру студија, а не на садржај, на квалификације, а не на студијске програме. Коначно, у одговору на бројне приговоре који долазе из академске зајед-

нице, подвлачи се да циљ Болоњског процеса није „американизација“ система високог образовања, већ повећање његове компетитивности са Америком, али и другим ваневропским земљама.

Коначно, позивајући академску заједницу да узме активно учешће у Болоњском процесу, генерални секретар Европске ректорске конференције Andris Barblan, истичући да европска академска заједница има круцијалну улогу у успеху Болоњског процеса, поставља и следеће питање:

„Да ли ће универзитетски остали по страни смањивши да они ионако најбоље знају како се то ради и да још држе монопол у академској настави, или ће ући у арену да у директним преговорима са осталим партнерима у друштву учествују у формирању сопствене будућности у времену пораста такмичења за упис студента од стране нетрадиционалних извођача наставе? Колика је цена нечињења у поеницијалном зубицику европског месеца на међународном тржишту високог образовања?“²⁸

Увиђајући решеност влада европских земаља да обезбеде спровођење закључака Болоњске декларације, европски универзитети одлучују да се 2001. године укључе у разраду целог процеса. Крајем марта 2001. године у Саламанки је одржана Конвенција европских установа високог образовања под називом „Стварајмо сопствену будућност“. На конвенцији се разматрају различити аспекти Болоњске декларације, прихватају у начелу њена опредљења и тражи се успостављање везе између Европског простора високог образовања (ЕНЕА –

---

28 A. Barblan, Santander Group General Assembly, (17. April 1999), www.eua.be.

European Higher Education Area) и Европског истраживачког простора (ERA – *European Research Area*). У закључцима конвенције између осталог стоји и следеће:

„Евројске високошколске установе разумеју потребу студената да добију квалификацију коју могу да користе у целој Европи.

Установе прихватају своју одговорност у том погледу и потврђују своју одлучност да се организују на одговарајући начин у складу са својом аутономијом“.

Конвенција у Саламанки остаће упамћена и по томе што је дошло до спајања две асоцијације универзитета, Ректорске конференције Европе (CRE) и Асоцијације универзитета земаља чланица Европске уније, у јединствену Асоцијацију европских универзитета (EUA).

Укључивши се на тај начин у Болоњски процес, европске високошколске установе су такође почеле да одржавају конвенције сваке друге године, на којима се разматра процес реформи и припремају ставови за конференцију министара. У припреми за састанак у Берлину, EUA је одржала конвенцију у Грацу маја 2003. године.²⁹

На сличан начин и студенти су успели да се активно укључе у Болоњски процес. Конвенције ESIB-а, на којима се усаглашавају ставови студената у погледу Болоњског процеса претходе сваком састанку министара.³⁰

---

29 Декларације из Саламанке и Граца могу се наћи на адреси www.eua.be.

30 Декларације студената могу се наћи на адреси www.esib.org.

На састанку министара земаља потписница декларације у Прагу јуна 2001. године одлучено је да се прихвате предлози ESIB-а и EUA, и да се обе институције укључе у сам Процес. Поред тога одлучено је да се Процес отвори и за земље које нису потписнице Декларације, а за које је отворен CARDS и TEMPUS програм, уз услов да оне затраже приступ. У складу са тиме Процесу се придружују Хрватска, Турска, Кипар и Лихтенштајн.

У међувремену, процедура за пријем у Болоњски процес претрпела је још једну измену, тако да се од земаља које су поднеле молбу за пријем тражи да поднесу и детаљан извештај о планираним реформама система високог образовања. Тек након доказивања озбиљности у погледу спровођења Болоњског процеса, на састанку министара у Берлину у Процес су укључене и Србија и Црна Гора, Босна и Херцеговина, Македонија, Албанија, Русија, Андора и Света Столица. Од свих европских земаља у Процесу није још једино Белорусија. Сматра се да степен аутономије високошколских установа у овој земљи није на нивоу који би омогућио озбиљну реформу система.

У току 2002. године и европска индустрија је одлучила да активно подржи Болоњски процес. Као први се јавио *Career Space Consortium*,³¹ који чине 12 водећих европских фирми у области информационо-комуникационих технологија. Оне су, удружене са преко 20 универзитета и института у Европи, формулисале структуру и основне оквире студијског програма из информационо-комуникационих технологија који одговара њиховим потребама. Затим су различита професионална

---

31 www.career-space.com.

удружења почела да формирају заједничка језгра програма из појединих области, да би се на крају огласила и удружења послодаваца истичући своје виђење захтева које поставља тржиште.³² На ове захтеве један број универзитета одговорио је пројектом *Campus Europa*³³, у оквиру којег се формирају јединствена језгра студијских програма различитих профила. Једном речју, сви партнери у процесу високог образовања постају све активнији у процесу реформе.

Коначно, да би се отклонили било какви непоразуми у погледу одлучности влада европских земаља да наставе са процесом реформи, од почетног објашњавања идеја процеса дошло се до далеко тврђе реторике. Конвенцијом у Грацу и састанком министара у Берлину доминирале су следеће две изјаве:

„Болоња се не може применити à la carte, она мора да се, њуним срием, у њошћуносци и њрихваци. Цена њњрихвациња Болоњских реформи биће веома велика за сваку високошколску усшанову и за друштво у целини“ (Viviane Reding, Европски комесар за образовање и културу).

„Држава нема њијереса да њодржава средњовековни концијњ заједнице њпрофесора у њошрази за усшаном“ (Charles Clarke, Секретар за образовања Велике Британије).

У контексту изнетих ставова, Берлински коминике је по први пут од започињања Болоњског процеса поставио и јасно дефинисане краткорочне циљеве. Од сваке земље се очекује да до

---

32 www.bda-online.de.

33 Од наших универзитета, Универзитет у Новом Саду је укључен у овај пројекат (www.ns.aac.yu).

2005. године успостави стандарде контроле квалитета, усаглашене са европским стандардима, као и да отпочне студије по двостепеном систему. Берлински коминике не каже шта ће се десити са високошколском установом или чак земљом која не буде поштовала ове закључке. Хоће ли моћи да остане у Болоњком процесу, хоће ли имати приступ пројектима Европске уније, хоће ли заправо и даље бити део Европског простора високог образовања и истраживања – остаје да се види. Међутим, судећи по реторици која је присутна у последње време, тешко је замислити одговорну установу или земљу која би се одлучила на такав корак.

Болоњски процес у Србији

Болоњски процес има још једну вредност, а то је његова паневропска оријентација. За разлику од многих других процеса који су ограничени на Европску Унију, и који се шире по Европи са ширењем Европске Уније, Болоњски процес је већ у свом настанку укључио све земље Европе, или бар оне које нису биле под санкцијама и које су желеле да у њему учествују. На тај начин, Европски простор високог образовања постаје својеврсна претеча уједињене Европе. Ово је изузетно значајно посебно за земље попут наше, које ће још неко време чекати на пријем у Европску Унију. Бар једна димензија те Уније, по многим мишљењима најзначајнија, већ нам је доступна и само од нас зависи у којој мери ћемо је искористити.

Стиче се утисак да је, после Конвенције у Грацу, на свим универзитетима у Србији ипак пре-

овладао став о неминовности Болоњског процеса. Извесне недоумице још се осећају по питањима шта он заправо обухвата и у којој мери се морају прихватити сва усвојена решења. Тако се често, извлачењем појединачних сегмената, настоји доказати да нема никаквог проблема у погледу примене Болоњског процеса, или се као кључни аргумент против неких других сегмената наводе примери разговора са колегама са неких других европских универзитета који се такође противе појединим решењима.

Већ је истакнуто да постојећи Закон о универзитету не омогућава пуну примену Болоњског процеса. Ако се при томе сложимо да се он не може примењивати *à la carte*, онда је неопходно да се донесе нови Закон. Поред тога, ситуација са вишим школама је још неповољнија. Оне тренутно дају дипломе које немају свој пандан ни у једној Европској земљи. Дакле, и њима је неопходан тај исти Закон. Коначно, ако се узму у обзир активности које нам предстоје до 2005. године, онда се чини да за доношење Закона о високом образовању и није остало тако много времена.

Што се тиче става других универзитета у Европи или појединих наставника на њима, мора се признати да је ситуација веома шаролика. Отпора, наравно, има, и ако се има у виду све што је речено, то и није зачуђујуће. Сазнање да је свуда у Европи присутан изванредан конзервативизам може чак да делује и утешно. Сваки прекид са традицијом је на свој начин тежак и болан. С друге стране, чињеница да су неке земље, попут Италије и Аустрије, у којима се универзитетска традиција мери вековима, успеле да изведу тај захват, може да послужи као кључни аргумент да је он неопходан.

Ваљало би напоменути да смо међу последњим земљама у Европи које нису ускладиле своју законску регулативу са Болоњским процесом. Током 2003. године одговарајуће законе донели су Хрватска, Црна Гора и Босна и Херцеговина. Извесно је да више не можемо да избегнемо да будемо последња земља у региону, а вероватно и у Европи, која је донела Закон на Болоњским принципима. Питање је само да ли ће се наше кашњење мерити месецима или годинама.

Прихватајући, као несумњиво, наше одређење да будемо део Европског простора високог образовања, поставља се питање да ли се у томе види и извесна релна опасност по наш систем. Иако је, у овом тренутку, веома тешко да се на постављено питање да дефинитиван одговор, чини се да се предстојећем увођењу европских стандарда у контролу квалитета мора посветити посебна пажња.³⁴ Наиме, ако се стандарди за акредитацију, посебно докторских студија, примере инфраструктури која се може наћи на универзитетима развијених европских земаља, онда је тешко да ће земље Југоисточне Европе моћи да их задовоље. С друге стране, земље Југоисточне Европе су доказале да и са слабијом инфраструктуром могу равноправно да учествују у научним истраживањима и да школују високо квалитетне стручњаке.

---

34 Водећа улога у успостављању стандарда додељена је Европској мрежи за обезбеђивање квалитета (ENQA—*European Network for Quality Assurance*); иако су са Мрежом успостављени контакти, до сада није било могуће и учланити се у њу; у светлу нове улоге Мреже најављено је отварање и за земље изван Европске уније, www.enqa.net.

Све земље региона су већ, на извешан начин, отвориле ово питање у дискусији на различитим европским форумима, истичући да је важно да се при успостављању стандарда инфраструктура не појави као стандард минималног прага. Извесно је да се разговори по овим питањима морају наставити.

Паралелелно са тиме можда би се и код нас могли повести разговори о побољшању инфраструктуре за научноистраживачки рад. Будући да је тешко очекивати да ће у наредном периоду доћи до значајних инвестиција у овом домену, неопходно је да се сагледају преостале могућности. Као прво, другачијом организацијом високошколских установа и научних института, која би омогућила обједињавање опреме, несумњиво би се подигао ниво инфраструктуре. Поред тога, можда би имало смисла размишљати и о реалокацији истраживања у појединим областима. Другим речима, можда би се могло поставити питање да ли је у једној малој земљи неопходно, а и могуће, да се на свим високошколским установама развијају све врсте докторских студија. У прилог оваквом размишљању говори и документ који је Европска комисија усвојила марта 2003. године, у којем се поставља питање јачање улоге универзитета у Европи знања.³⁵ Између осталог, анализирајући могуће узроке одливања средстава за истраживање европских компанија према Америци, наводи се и податак да и САД и Европска Унија имају приближно по 4000 универзитета. Међутим, за разлику од Европе, где свих 4000 универзитета

---

35 Документ се може наћи на адреси www.europa.eu.int/eurlex/en/com/cnc/2003/com2003_0058en01.pdf.

има докторске студије, дотле у САД-у докторске студије има само око 150 универзитета. При томе, 50 од тих 150 универзитета добија највећи део средстава за истраживања. Истина је да се у самом документу нигде не наводи да би било неопходно да се и у Европи смањи број истраживачких универзитета, као и да се у Берлинском комуникеу експлицитно инсистира на јединству наставног и научног рада, но чини се да даљи развој ових размишљања и анализа треба помно пратити.

У тесној вези са успостављањем стандарда за контролу квалитета је и питање преговора у оквиру споразума о размени добара и услуга (GATS). Наиме, у Европи се осећа притисак ваневропских земаља ка укључивању високог образовања у такве споразуме. Иако се, у начелу, све европске земље противе овој идеји, само је приближно једна трећина земаља тај став и званично исказала. Будући да се ради о међудржавним споразумима, овај став би требало да заузме Државна заједница. Иако су Министарство просвете и спорта Србије и Министарство за науку и технологију Црне Горе водили извесне разговоре о овим питањима, требало би и формално да се покрене иницијатива о заузимању званичног става.

Коначно, у целој Европи, па и код нас, осећа се тенденција оснивања приватних профитних институција високог образовања. Имајући у виду да је у Европи високо образовање традиционално припадало непрофитном сектору, неопходно је да се ригорозном контролом квалитета обезбеди да жеља за стицањем профита не потисне квалитет образовања.

Универзитет у Косовској Митровици

Само се по себи разуме да је процесом реформе, као и свим другим активностима био обухваћен и Универзитет у Косовској Митровици. Ипак, чињеница да се тај Универзитет налази на територији на којој, у складу са Резолуцијом 1244, и даље постоје многа отворена питања, доводи тај Универзитет у специфичну ситуацију.

Одлуком Владе РС седиште Приштинског универзитета је јула 1999. године привремено премештено у Крушевац, док су факултети у саставу тог Универзитета размештени у Косовској Митровици, Лепосавићу, Крушевцу, Врању, Варварину и Блацу. Овако расељен универзитет није био признат од стране UNMIK-а, па самим тим ни од стране било које европске институције високог образовања (Савет Европе, Европска асоцијација универзитета, Европска комисија итд.). За разлику од тога, UNMIK је признао Приштински универзитет на албанском језику (са седиштем у Приштини) и уз помоћ међународне заједнице приступило се обнови и реформи тог Универзитета.

Све до октобра 2000. године питање статуса овог Универзитета се није постављало, можда и зато што су сви универзитети у Србији били под суспензијом од стране Европске асоцијације универзитета. Међутим, када је суспензија укинута за универзитете у Београду, Новом Саду, Крагујевцу и Нишу, Приштински универзитет на српском језику је и даље остао непризнат од стране међународне заједнице, па самим тим изузет из учешћа у пројектима Пакта стабилности, TEMPUS-а, као и других донација.

Сматрајући да је постојање овог Универзитета оправдано само ако се он налази на Косову и Метохији, Влада РС је, на предлог Министарства просвете и спорта, у лето 2001. године донела одлуку о пресељењу привременог седишта тог Универзитета, као и свих факултета са југа Србије, у Косовску Митровицу. Истовремено су издвојена посебна финансијска средства за адаптацију и доградњу потребних објеката за смештај факултета и студената.

Напор који је ново руководство уложило током лета на сређивању услова за рад Универзитета, показавши пуну спремност да се оживи високошколска настава на Косову и Метохији, наишао је на противљење UNMIK-а. Основна примедба састојала се у томе да UNMIK није консултован при пресељењу и да није тражена сагласност за коришћење и адаптацију објеката. UNMIK, односно UNMIK-ов Комитет за високо образовање је, наиме, сматрао да је по Резолуцији 1244 образовање на Косову, па самим тим и високо образовање, искључиво у њиховој надлежности. Насупрот томе, наша страна је, прихватајући Резолуцију 1244, инсистирала да је UNMIK дужан да, у складу са Резолуцијом, испуни обавезу у погледу обезбеђивања високошколске наставе на српском језику, и да при томе, поштујући аутономију универзитета, нико не може да универзитету ускрати право да експертску и стручну помоћ у погледу реформе потражи на било којој страни, а још мање може нама да забрани да ту помоћ и пружимо.

Преговори Министарства просвете и спорта и руководства Универзитета са UNMIK-ом у погледу статуса Универзитета у Косовској Митровици,

уз присуство представника Савета Европе и Европске асоцијације универзитета, отпочели су 16. септембра 2001. године у Косовској Митровици. Након бројних разговора током јесени и зиме 2001. године, у којим је веома запажену конструктивну улогу имало руководство самог Универзитета, у фебруару 2002. године UNMIK је коначно донео решење којим се и званично, на период од годину дана, признаје постојање тог Универзитета, уз напомену да он треба да промени име (препуштајући одлуку о новом имену самом Универзитету). Од тада па надаље, одлука о признавању се стално продужава за још једну годину.

Признавањем статуса Универзитета отпочело је и његово укључивање у међународну заједницу. Као прво, Универзитет је посетила делегација Европске асоцијације универзитета, предвођена генералним секретаром. Том приликом се разговарало о укључењу Универзитета у EUA и о припреми за процес институционалне евалуације, кроз који су прошли сви други универзитети у Србији. Након тога Универзитет је укључен у TEMPUS пројекте и на њему је, као и на другим универзитетима у Европи, организован „Темпус дан“. Истовремено је Савет Европе именовao аустријског експерта који би помогао реформу Универзитета. Упоредо са тим, отпочели су и разговори са потенцијалним донаторима који би требало да помогну процес реформе.

Паралелно са међународном активношћу, руководство Универзитета је у сарадњи са Министарством просвете наставило преговоре са UNMIK-ом у циљу закључивања посебног споразума којим би се, у складу са уставним оквирима, заштитио статус Универзитета у односу на ново-

формирану Владу Косова и Метохије и Министарства за науку и технологију. Предлог овог споразума је наишао на противљење дела житеља Косова, те он никада није довршен. Могло би се рећи да се као кључни проблем поставља питање имена Универзитета, као и министарства које је надлежно за његов рад.

Имајући у виду да је у првом решењу о признавању Универзитета јасно назначено да он представља наставак рада Универзитета у Приштини на српском језику, као и да је он физички заиста лоциран у Косовској Митровици, не види се разлог противљењу промени имена. Проблем надлежног министарства је, наравно, сложенији, и он несумњиво зависи од будућег решења питања Косова. Ипак, чини се да се и ово питање може привремено превазићи доношењем новог Статута Универзитета који би био ослоњен на европске стандарде високог образовања. Све док UNMIK не доводи у питање тај приступ, Универзитет у Косовској Митровици остаје присутан на европској сцени. Само се по себи разуме да би доношење нашег Закона о високом образовању олакшало и положај тог Универзитета, јер би омогућило усаглашавање Статута са Законом.

Уважавајући сва страховања у погледу одвајања Универзитета од матице, треба имати на уму да су високошколске установе по својој природи аутономне, да самостално доносе наставне планове и програме, и бирају партнере са којима сарађују, па се тако не види реална опасност да се овај Универзитет на било који начин искључи из токова развоја високог образовања у Србији. Са друге стране, уколико Универзитет изгуби признање UNMIK-а, то ће аутоматски повући његово

искључење из Европске асоцијације универзитета, а самим тим и могућност да његове дипломе буду признате било где ван наше земље. Нема никакве сумње да је такав след догађаја нешто што нико у овој земљи не може да жели, а најмање професори и студенти самог Универзитета у Косовској Митровици.

Уместо закључка

Будући да се од универзитета, овога пута, захтева веома радикална промена, природно је да се јављају извесни отпори. Захтев да универзитет напусти идеју да је његов основни задатак да промовише знање зарад знања, као и да успостави активан однос према друштвеним потребама и тржишту, мора изазвати дубоко подозрење унутар академске заједнице. Неки ће, са извесном дозом сарказма, приметити да је дошло време да се универзитет мења *од кријичког расуђивања ка јодношењу пројеката и изражењу финансијера*. Ова констатација, колико год била непријатна, истинита је. Задатак сваке одговорне академске заједнице је утолико тежи. У измењеним друштвеним околностима у којима се високо образовање тренутно налази, потребно је наћи могућност да се сачува квалитет и обезбеде потребни услови за рад. У томе ће успети они који на време схвате да се у реформи високог образовања не ради о прошлости и традицији, већ о будућности.

Могуће је да је тешко израчунати колика би у реформском процесу била цена нечињења, али је извесно да ће њу платити млада генерација која се тек припрема за студије. То је иста она генерација која је већ у раном детињству платила цену

нашег „нечињења“, или наше неспособности да се супротставимо трагичним догађајима који су обележили последњу деценију прошлог века. Тешко је веровати да ћемо, загледани у традицију или конформизам, пропустити и другу прилику да се заложимо за њихову бољу будућност.

ЕПИЛОГ

Да ли су професори универзитета бољи министри?³⁶

Када неко проведе готово цео свој професионални радни век у борби против власти која из различитих разлога, који се крећу од незнања до жеље за гушењем аутономије, покушава да спречи његов развој, онда он мора да буде затечен храброшћу да се преиспита тако очигледна, готово аксиоматска истина. Дакле, одговор би требало да буде више него једноставан: „Да, наравно, професори универзитета су бољи министри, или у мом случају помоћници министара“.

Тек касније, човек неминовно почне да размишља о том питању. Изненада, ништа више не изгледа тако сигурно. Ако би се парафразирало постављено питање, и рецимо запитало: „Да ли је кентауер бољи коњ?“, какав би био одговор? Вероватно да јесте, јер је интелигентнији. Међутим, да ли је баш извесно да је интелигенција особина која се очекује и вреднује код коња? И заиста, шта се у ствари очекује од некога ко је у Министарству задужен да води високо образовање?

Пре него што сам имала прилике да упознам природу тог посла, веровала сам да се од такве особе очекује да има јасну визију развоја система

---

36 Излагање на завршном семинару „*Политика високог образовања*“, марта 2003. године, у оквиру пројекта „University project“ који је током пет година водио Salzburg seminar, www.salzburgseminar.org.

високог образовања и способност да ту визију претвори у реалност. Ако би то било тачно, онда би и одговор на постављено питање био недвосмислено потврдан. Заиста, ко би уопште могао да има бољу визију развоја високог образовања од професора универзитета? Уосталом, да ли је ико икада срео професора универзитета који не мисли лепо о самом себи? Да ли је ико икада водио разговор о било ком питању из области високог образовања са неким професором универзитета, а да у неком тренутку није са уздахом изговорено: „Кад бих само имао власт да...“

И тако се ви нађете у својој новој канцеларији у Министарству. Док још оштрите оловку у припреми за почетак писања стратегије реформе, ваше некадашње колеге почињу да вас гледају са подозрењем и да смишљају начине да се одбране од ваших настојања. Изненада, ви више нисте један од њих, ви сте тај грозни представник власти који је коначно дограбио прилику да до краја разруши кућу у којој је формиран, у којој је одрастао и која га је хранила последњих тридесетак година. Тачно је да најчешће нико и не зна прави разлог зашто бисте ви хтели баш то да учините, али извесно је да ви имате неке скривене мотиве, који ће кад-тад испливати на површину.

У међувремену ви се налазите затрпани невероватном количином дописа и аката, смањивањем ионако недовољног буџета, и веома много других, често неразумљивих обавеза, које немају баш ништа заједничко са вашом визијом, али су неизбежан део свакодневног живота у Министарству. У стању потпуне фрустрације почињете да развијате бирократске склоности и ускоро сте задивље-

ни ефикасношћу са којим оперишете долазећом и одлазећом поштом.

За то време почињете да учите понешто и о политици. Откривате да она нема баш тако много заједничког са визијама, дугорочним добицима или благостањем. На неки начин све се врти око броја гласова који се може очекивати на следећим изборима. На несрећу, будући да систем високог образовања има изузетно велико временско кашњење, све промене у њему сасвим сигурно неће бити видљиве до следећих избора. Отуда ће највећи број финансијских проблема бити решаван смањивањем вашег буџета и сва обећања која би могла да задовоље поједине групе биће дата у ваше име. И док се јавно прокламује да је високо образовање наш приоритет, приватно ћете сазнати да је „политика вештина могућег“.

Професор у вама, или бар оно што је од њега остало, природно ће пожелети да пружи отпор и размишљати о покретању кампање за одбрану академских вредности. Међутим, амбициозни помоћник министра у вама ће се томе одупрети рационализујући такво понашање тврдњом да је заправо важна само визија, и да се неки пут нешто мора и превидети ако желимо да ту визију остваримо.

Полако, постајете кентаур са почетка ове приче. Ви сте професор који презире политику и жели да уради нешто добро за систем високог образовања. Истовремено, ви сте и политичар који је спреман да прихвати и неприхватљиве ставове и направи различите компромисе да би допринео остварењу своје визије. У тренутку када први пут помислите да „циљ оправдава средства“, ваша

трансформација је завршена. Више нисте професор универзитета, већ само обичан политичар.

И шта сад са тим бившим професором који је постао политичар? Да ли се он разликује од било ког другог аматера који је прихватио посао који би, ето, волео да ради? Коначно, зар се од једног професора који је способан да решава нај-сложеније научне проблеме не би могло очекивати да ће се прилагодити и тој новој професији? Можда и би, али радозналост, сумња, промишљање који су у основи академских вредности немају баш много заједничког са прагматизмом, постизањем компромиса или истраживањем јавног мњења који владају светом политике. Отуда од доброг професора може евентуално постати осредњи политичар. У прилог томе говори и чињеница да је тешко, или готово немогуће, срести професора који је, при уласку у министарство, напустио универзитет. И свако ће вас са запрепашћењем упитати зашто је требало да уради тако нешто. Ми чврсто верујемо да је непходно да се одржи контакт са нашим претходним (и будућим) професионалним животом. Ми смо само „гостујући“ чиновници који покушавају да преуреде систем у коме су радили и у који желе да се врате. Ако у томе успемо, уживаћемо у ономе што смо створили, у противном, вратићемо се у академску средину и придружити се борби против наших наследника. Ми не преузимамо никакав ризик. Ми, дакле, ни сами нисмо сасвим сигурни да смо погодни за посао који радимо. Не треба се зато изненадити ако се покаже да уистину и нисмо.

Могуће је да је наша потреба за стварањем митолошких бића произашла из нашег осећања да не поседујемо довољно особина за разумевање и

извршавање читавог низа послова. Ипак, природа (или Бог) су одлучили другачије. У стварном животу кентаури не постоје. На нама самима је зато да закључимо да ли нам је у датој ситуацији потребнији коњ у пољу иљи људско биће у кући. Што се мене лично тиче, још нисам успела да пронађем прави одговор на то питање. Верујем да и даље имам јасну визију, али и знатно мање оптимизма да би се она могла остварити. Зашто онда не одустанем? Вероватно и зато што сам професор универзитета. А ми, као што је познато, не одустајемо тако лако.

II

Маргарета Андрејић,
Лела Рудић, Љиљана Тодоровић

ЗАКОН О ВИСОКОМ
ОБРАЗОВАЊУ
ПРЕДНАЦРТ

Београд, децембар 2003.

I Основне одредбе

Предмет̄ закона

Члан 1

Овим законом уређује се систем високог образовања, услови и начин обављања делатности високог образовања, финансирање, као и друга питања од значаја за обављање ове делатности.

Делатност̄ високог̄ образовања

Члан 2

Делатност високог образовања од посебног је интереса за *Републику Србију* (у даљем тексту: Република) и саставни је део међународног, а посебно европског образовног, научног и уметничког простора.

Циљеви високог̄ образовања

Члан 3

Циљеви високог образовању јесу:

- 1) преношење научних, уметничких и стручних знања и вештина неопходних да би се задовољиле потребе друштва;
- 2) развијање науке и унапређивање уметничког стваралаштва;
- 3) развој научног, стручног и уметничког подмлатка, и
- 4) пружање могућности појединцима да под једнаким условима стекну високо образовање и друге облике усавршавања који чине део учења током читавог живота.

Принципи високог образовања

Члан 4

Делатност високог образовања заснива се на следећим принципима:

- 1) академске слободе;
- 2) аутономија;
- 3) високо образовање као јавно добро;
- 4) отвореност према јавности, грађанима и друштвеној заједници;
- 5) уважавање хуманистичких и демократских вредности европске и националне традиције;
- 6) поштовање људских права и индивидуалних слобода;
- 7) обезбеђивање услова за лица са посебним потребама;
- 8) равноправне социјалне шансе;
- 9) повезивање наставе, научноистраживачког и уметничког рада;
- 10) усклађивање са европским системом високог образовања и унапређивање академске мобилности наставног особља и студената, и
- 11) учешће студената у управљању, посебно у питањима која се тичу квалитета наставе.

Академске слободе

Члан 5

Академске слободе су:

- 1) слобода научног рада и уметничког стваралаштва, укључујући слободу објављивања и јавног представљања научних резултата и уметничких достигнућа;
- 2) слобода наставе, и
- 3) слобода студија.

Ауїнономија

Члан 6

Аутономија у обављању делатности високог образовања подразумева:

- 1) неповредивост академског простора;
- 2) право на доношење студијских програма;
- 3) право на утврђивање правила студирања и услова уписа студената;
- 4) право на доношење статута, избор органа управљања, као и уређење унутрашње организације;
- 5) право на избор наставника и сарадника;
- 6) право на издавање јавних исправа;
- 7) право на финансијску самосталност;
- 8) право на управљање имовином, и
- 9) право на одлучивање о прихватању пројеката и о међународној сарадњи.

Неповредивосї академског простора

Члан 7

Простор који се користи у обављању делатности високог образовања је неповредив и у њега не могу улазити органи реда без дозволе надлежног органа те установе, осим у случају угрожавања опште сигурности, живота, телесног интегритета, здравља или имовине.

Право на високо образовање

Члан 8

Право на високо образовање имају сва лица са претходно стеченим средњим образовањем, без обзира на расу, боју коже, пол, сексуалну оријентацију, брачно стање, етничко, национално или

социјално порекло, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, статус стечен рођењем или имовинско стање.

Изузетно, под условима одређеним статутом високошколске установе, право на високо образовање има и лице без стеченог средњег образовања, које конкурише за упис на студијске програме из појединих уметничких области.

II Институције у систему високог образовања

Национални савет̄ за високо образовање Члан 9

Национални савет̄ за високо образовање (у даљем тексту: Национални савет) је стручно и саветодавно тело које се брине за развој и квалитет система високог образовања.

Народна скупштина Републике Србије (у даљем тексту: Народна скупштина) именује чланове Националног савета.

Састав Националног савета̄ Члан 10

Национални савет има 15 чланова.

Чланове Националног савета именује Народна скупштина, и то:

- 1) десет чланова из реда редовних професора, врхунских научних радника са међународно признатим радовима или осведоченим доприносом националној култури, на предлог Конференције универзитета;

- 2) три члана из реда професора струковних академија, на предлог Конференције академија струковних студија, и
- 3) два члана из реда истакнутих личности из области науке, културе, просвете, уметности, односно привреде, на предлог Владе.

Конференција универзитета, односно Конференција струковних академија, упућује јавни позив за чланове из става 2. тач. 1. и 2. овог члана.

Листа пријављених кандидата ставља се на увид јавности. Високошколске установе имају право да доставе примедбе и предлоге у вези са пријављеним кандидатима.

Приликом утврђивања предлога за чланове Националног савета, Конференција универзитета, односно Конференција академија струковних студија, узима у обзир примедбе и предлоге из става 4. овог члана и води рачуна о равномерној заступљености научних поља, као и о броју студената и наставника на појединим високошколским установама.

Члан Националног савета не може бити лице изабрано или именовано на функцију у државном органу, органу територијалне аутономије односно локалне самоуправе, лице изабрано у орган политичке странке, или у орган управљања или пословођења установе високог образовања.

Мандат чланова Националног савета траје пет година.

Народна скупштина може разрешити члана Националног савета пре истека мандата, и то:

- 1) на лични захтев;

- 2) ако не испуњава своју дужност као члан Националног савета или својим поступцима повреди углед дужности коју обавља, а на образложен предлог предлагача из става 2. овог члана, и
- 3) уколико ступи на функцију из става 6. овог члана, неспојиву са радом у Националном савету.

Национални савет бира председника из реда својих чланова.

Надлежност̄и Национално̄г савет̄а

Члан 11

Национални савет:

- 1) прати развој високог образовања у Републици и у другим државама, у складу са европским и међународним стандардима;
- 2) предлаже политику високог образовања;
- 3) даје мишљење о политици уписа на високошколске установе;
- 4) даје мишљење о прописима и предлозима прописа у области високог образовања;
- 5) утврђује критеријуме за оцену квалитета образовног, научноистраживачког, уметничког и стручног рада на националном нивоу, а у складу са европским стандардима, узимајући у обзир предлоге високошколских установа и мишљење Конференције универзитета;
- 6) утврђује стандарде за оцену и поступак акредитације студијског програма;
- 7) утврђује стандарде и поступак за акредитацију самосталних високошколских установа;

- 8) утврђује неопходне услове за избор у звање наставника, укључујући критеријуме за оцену научноистраживачког рада, у складу са посебним законом, и
- 9) обавља и друге послове, у складу са законом.

Рад Националног савета

Члан 12

Рад Националног савета је јаван.

У раду Националног савета имају право на посматрачки статус два студента која предлаже Студентска конференција, као и два представника министарства надлежног за послове високог образовања, односно научноистраживачког рада.

Национални савет за потребе свог рада образује посебна радна тела.

Средства за рад савета обезбеђују се у буџету Републике.

Стручне и административно-техничке послове за потребе Националног савета обавља министарство надлежно за послове високог образовања.

Савет подноси Народној Скупштини извештај о свом раду најмање једанпут годишње.

Национални савет доноси пословник о свом раду.

Комисија за акредитацију

Члан 13

Ради обављања послова акредитације Национални савет образује *Комисију за акредитацију* (у даљем тексту: Комисија).

Чланове Комисије именује Национални савет из реда истакнутих универзитетских наставника,

научника, уметника и стручњака, на основу јавног позива.

Листа пријављених кандидата ставља се на увид јавности. Високошколске установе имају право да доставе примедбе и предлоге у вези са пријављеним кандидатима.

Комисија има 10 чланова, по два из сваког научног поља.

Приликом именовања чланова Комисије, Национални савет узима у обзир примедбе и предлоге из става 3. овог члана.

Члан Комисије не може бити лице изабрано или именовано на функцију у државном органу, лице изабрано у орган политичке странке и орган управљања и пословођења установе високог образовања.

Комисија бира председника из реда својих чланова.

Мандат чланова Комисије траје 5 година.

Национални савет може разрешити члана Комисије пре истека мандата на лични захтев, ако несавесно обавља своје послове или ако је изабран, односно именован на функцију из става 6. овог члана.

Надлежност̄ Комисије

Члан 14

Комисија за акредитацију:

- 1) предлаже Националном савету стандарде за оцену и поступак акредитације студијских програма;
- 2) предлаже Националном савету стандарде и поступак за акредитацију високошколских установа;

- 3) спроводи поступак акредитације установа и студијских програма у области високог образовања, одлучује о захтеву за акредитацију и издаје уверење о акредитацији;
- 4) остварује међународну сарадњу у области акредитације, а посебно са одговарајућим институцијама у оквиру европског простора високог образовања, и
- 5) обавља и друге послове, у складу са актом о образовању Комисије.

Раг Комисије

Члан 15

Комисија ради на седницама.

За потребе спровођења поступка акредитације, Комисија именује рецензенте који разматрају појединачне захтеве за акредитацију.

Комисија именује рецензенте на основу јавног позива, из реда међународно признатих домаћих и иностраних стручњака, а у случају када је реч о студијском програму специфично националног карактера, из реда признатих домаћих научника или уметника.

Рецензенти Комисији достављају свој извештај, који је доступан јавности.

Комисија обезбеђује заштиту идентитета рецензената.

Комисија најмање једанпут годишње подноси Националном савету извештај о свом раду, о чему Национални савет обавештава јавност.

Комисија доноси пословник о раду.

Конференција универзитетâ

Члан 16

Ради координирања рада, утврђивања заједничке политике, остваривања заједничких интереса и обављања послова утврђених законом, оснива се Конференција универзитетâ.

Конференцију универзитета чине универзитети чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина.

У раду Конференције универзитета, универзитете представљају ректори. Универзитет из става 2. овог члана има право да на сваких 1500 наставника са пуним радним временом делегира још по једног представника у конференцију универзитета.

Организација и рад Конференције уређују се статутом Конференције.

Акредитовани универзитети, чији оснивач није Република, односно аутономна покрајина, као и високе школе, могу постати чланови Конференције универзитетâ, у складу са статутом.

Наглежности Конференције

универзитетâ

Члан 17

Конференција универзитета:

- 1) разматра питања од заједничког интереса за унапређивање наставно-научне односно наставно-уметничке делатности;
- 2) усаглашава ставове и координира активности чланова Конференције, посебно у области уписне политике;
- 3) усаглашава ставове етичких одбора;

- 4) даје мишљење о критеријумима за оцену квалитета образовног, научно-истраживачког, уметничког и стручног рада;
- 5) предлаже листу звања из одговарајућих области и скраћеница стручних и академских назива;
- 6) предлаже мере за унапређивање материјалног положаја чланова Конференције и стандарда студената;
- 7) предлаже неопходне услове за избор у звање наставника, и
- 8) разматра и друга питања од заједничког интереса за чланове Конференције (услови студирања, студијски програми и др.), у складу са овим законом и статутом.

Конференција струковних академија

Члан 18

Ради координирања рада, утврђивања заједничке политике, остваривања заједничких интереса и обављања послова утврђених законом, оснива се Конференција академија струковних студија (у даљем тексту: *Конференција струковних академија*).

Конференцију струковних академија чине академије струковних студија и високе школе струковних студија чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина.

У раду Конференције струковних академија, академије струковних студија представљају председници академија, а високе струковне школе директори.

Организација и рад Конференције уређују се статутом Конференције.

Акредитоване академије струковних студија и високе школе струковних студија, чији оснивач није Република, односно аутномна покрајина, могу постати чланови Конференције струковних академија, у складу са статутом.

Наглежности Конференције

струковних академија

Члан 19

Конференција струковних академија:

- 1) разматра питања од заједничког интереса за унапређивање наставно-стручне односно наставно-уметничке делатности на струковним студијама;
- 2) усаглашава ставове и координира активности академија струковних студија и високих струковних школа, посебно у области уписне политике;
- 3) усаглашава ставове етничких одбора;
- 4) даје мишљење о критеријумима за оцену квалитета образовног, истраживачког, уметничког и стручног рада;
- 5) предлаже листу звања из одговарајућих области и скраћеница стручних и академских назива на струковним студијама;
- 6) предлаже мере за унапређивање материјалног положаја академија струковних студија и високих струковних школа и стандарда студената, и
- 7) разматра и друга питања од заједничког интереса за академије струковних студија и високих струковних школа, у складу са овим законом.

Студентска конференција

Члан 20

Ради остваривања заједничких интереса студентата као партнера у процесу високог образовања оснива се Студентска конференција.

Студентску конференцију чине универзитети и академије струковних студија чији је оснивач Република.

Организација и рад Конференције уређују се статутом Конференције.

Акредитовани универзитети и академије струковних студија, чији оснивач није Република или аутономна покрајина, могу постати чланови Студентске конференције, у складу са статутом.

У раду Студентске конференције, установе из става 2. овог члана представљају председници студентских парламената установа - чланица Студентске конференције.

Чланице Студентске конференције из става 2. овог члана преузимају права, обавезе и имовину организација, односно удружења студената која послују средствима у друштвеној, односно државној својини.

Имовину из става 6. овог члана користе и њоме управљају студентски парламенти самосталних високошколских установа чији је оснивач Република односно аутономна покрајина, на начин и по поступку прописаном статутом Студентске конференције, водећи рачуна о заступљености студентских парламената и територијалном распореду непокретности према месту рада студентског парламента и седишта организације, односно удружења из става 6. овог члана.

*Министарство надлежно за послове
високог образовања*

Члан 21

*Министарство надлежно за послове високог
образовања (у даљем тексту: Министарство), на-
рочито:*

- 1) планира политику високог образовања, на предлог Националног савета;
- 2) планира политику уписа студената на студије које остварују високошколске установе чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина на предлог Националног савета;
- 3) прати развој високог образовања;
- 4) издаје дозволу за рад;
- 5) утврђује садржај образаца дипломе и допуне дипломе;
- 6) расподељује финансијска средства из буџета Републике намањена установама високог образовања, у складу са прописима, и контролише њихово коришћење;
- 7) врши управни надзор, и
- 8) стара се о укључивању система високог образовања у европски простор високог образовања, као и у процес признавања високошколских квалификација.

За обављање послова праћења и координације ради укључивања система високог образовања у европски простор високог образовања, у Министарству се образује посебна организациона јединица.

За обављање послова у вези са признавањем високошколских јавних исправа у области високог образовања, у Министарству се образује посебна организациона јединица - *Национални информативни центар*, као део европске мреже *ENIC* (у даљем тексту: *ENIC* центар), која прикупља и размењује податке о системима високог образовања у Европи и свету.

III Студије и студијски програми

Студијски програм

Члан 22

Студијски програм је скуп обавезних и изборних студијских подручја, односно предмета, са оквирним садржајем, чијим се савладавањем обезбеђују неопходна знања и вештине за стицање дипломе одговарајућег нивоа и врсте студија.

Врсте и нивои студија

Члан 23

Делатност високог образовања остварује се кроз академске и струковне студије у оквиру којих се изводе акредитовани студијски програми за стицање високог образовања.

На академским студијама изводи се академски студијски програм који оспособљава студенте за развој и примену научних, стручних и уметничких достигнућа.

На струковним студијама изводи се струковни студијски програм који оспособљава студенте за примену знања и вештина.

Студије су додипломске и последипломске.

На додипломским студијама изводи се:

- 1) академски студијски програм, и
- 2) струковни студијски програм.

На последипломским студијама изводи се:

- 1) специјалистички струковни студијски програм;
- 2) магистарски академски студијски програм, и
- 3) докторски академски студијски програм.

*Студијски програм за стицање
заједничке дипломе*

Члан 24

Студијски програм за стицање заједничке дипломе је студијски програм који организују и изводе више високошколских установа које су акредитоване за одговарајући студијски програм у образовним системима својих држава.

Студијски програм из става 1. овог члана може да се изводи када га усвоје надлежни органи високошколских установа које га организују.

Научна поља и области

Члан 25

Студијски програми се остварују у оквиру следећих научних поља:

- 1) Природно-математичке науке;
- 2) Друштвено-хуманистичке науке;
- 3) Медицинске науке;
- 4) Техничко-технолошке науке, и
- 5) Уметност.

Научне, односно уметничке области у оквиру научних поља из става 1. овог члана утврђује На-

ционални савет, на предлог Конференције универзитета и Конференције струковних академија.

Списак научних, односно уметничких области из става 2. овог члана објављује се у „Службеном гласнику“ Републике Србије.

Садржај студијског програма

Члан 26

Студијским програмом утврђује се:

- 1) назив студијског програма;
- 2) врста студија и исход процеса учења;
- 3) стручни, односно академски назив;
- 4) услови за упис на студијски програм;
- 5) листа обавезних и изборних студијских подручја, односно предмета са оквирним садржајем;
- 6) начин извођења студија и потребно време за извођење појединих облика студија;
- 7) бодовна вредност сваког предмета исказана у складу са *Европским системом преноса бодова* (у даљем тексту: ЕСПБ бодови);
- 8) бодовна вредност дипломског рада, специјалистичког рада, магистарске тезе, односно докторске дисертације, исказана ЕСПБ бодовима;
- 9) предуслови за упис појединих предмета или групе предмета;
- 10) начин избора предмета из других студијских програма;
- 11) услови за прелаз са других врста студијских програма у оквиру истих или сродних области студија, и

- 12) друга питања од значаја за извођење студијског програма.

Трајање студија
Члан 27

Сваки предмет из студијског програма вреднује се одређеним бројем ЕСПБ бодова, који одређују меру оптерећења студента у савлађивању тог предмета.

Укупно трајање студија изражава се збиром ЕСПБ бодова.

Академске додипломске студије имају од 180 до 240 ЕСПБ бодова.

Струковне додипломске студије имају 180 ЕСПБ бодова.

Специјалистичке студије имају:

- 1) најмање 60 ЕСПБ бодова, када је претходно остварен обим додипломских студија од 240 ЕСПБ бодова, и
- 2) најмање 120 ЕСПБ бодова уз обавезно претходно остварен обим додипломских студија од 180 бодова.

Магистарске студије имају :

- 1) најмање 60 ЕСПБ бодова, када је претходно остварен обим додипломских студија од 240 ЕСПБ бодова, и
- 2) најмање 120 ЕСПБ бодова када је претходно остварен обим додипломских студија од 180 ЕСПБ бодова.

Докторске студије имају:

- 1) најмање 180 ЕСПБ бодова, уз обавезно претходно остварени обим студија од нај-

мање 300 ЕСПБ бодова на додипломским и магистарским студијама;

- 2) најмање 300 ЕСПБ бодова, уз претходно остварени обим студија од најмање 180 ЕСПБ бодова на академским додипломским студијама, и
- 3) најмање 240 ЕСПБ бодова, уз претходно остварени обим студија од најмање 240 ЕСПБ бодова на академским додипломским студијама.

Изузетно, академски студијски програми из медицинских наука могу се организовати интегрисано у оквиру додипломских и магистарских студија, са укупним трајањем од највише 360 ЕСПБ бодова.

Завршни рад и дисертација

Члан 28

Студијским програмом може бити предвиђен дипломски рад као завршни део додипломских студија.

Специјалистички рад је завршни део студијског програма специјалистичких студија.

Магистарска теза је завршни део студијског програма магистарских студија.

Докторска дисертација је завршни део студијског програма докторских студија.

Изузетно, докторат наука може да стекне лице са завршеним студијама медицине и завршеном здравственом специјализацијом, на основу одбрањене дисертације засноване на радовима објављеним у врхунским светским часописима.

Начин и поступак пријаве, припреме, одбране и оцењивања рада, тезе, односно дисертације, уређује се општим актом високошколске установе.

IV Делатност високог образовања

Високошколске установе

Члан 29

Делатност високог образовања обављају следеће високошколске установе:

- 1) универзитет и факултети и уметничке академије у његовом саставу;
- 2) академија струковних студија;
- 3) висока школа, и
- 4) висока школа струковних студија.

Под називом високошколске установе из става 1. овог члана може пословати само високошколска установа која обавља делатност у складу са овим законом.

На високошколској установи из става 1. овог члана није дозвољено политичко, страначко или верско организовање и деловање.

Самосталне високошколске установе

Члан 30

Универзитет, академија струковних студија, висока школа и висока школа струковних студија оснивају се као самосталне високошколске установе.

Самостална високошколска установа може основати и имати у свом саставу високошколске јединице као облике унутрашње организације.

Самостална високошколска установа обавља делатност високог образовања у седишту и у објектима ван седишта наведеним у дозволи за рад.

Самостална високошколска установа може изводити студијски програм на даљину, у складу са дозволом за рад.

Самостална високошколска установа може, са другом домаћом или страном високошколском установом, остваривати студијски програм за стицање заједничке дипломе.

Самостална високошколска установа и високошколске јединице у њеном саставу, у функцији делатности високог образовања обавља и научно-истраживачку, уметничко-стваралачку и експертско-консултанску делатност, као и друге послове којима се комерцијализују резултати научног, истраживачког и уметничког рада, под условом да се тим пословима не угрожава квалитет наставе.

Самостална високошколска установа може да организује смештај и исхрану студената, у складу са посебним законом.

На оснивање и рад самосталних високошколских установа, као и рад високошколских јединица примењују се прописи о јавним службама.

Универзитет

Члан 31

Универзитет је самостална високошколска установа која обједињује образовни, научноистраживачки и уметнички рад, као компоненте јединственог процеса високог образовања.

Универзитет може остваривати све врсте, нивое и облике студија.

Самостална високошколска установа може имати статус универзитета ако остварује најмање пет акредитованих студијских програма за стицање високог образовања из најмање три различите

научне, односно уметничке области из најмање два научна поља.

Универзитет може основати и имати у свом саставу факултете, уметничке академије и друге високошколске јединице.

Факултет и уметничка академија

Члан 32

Факултет је високошколска установа у саставу универзитета која остварује академске студије и развија научно-истраживачки и стручни рад у једној или више научних, односно уметничких области.

Уметничка академија, односно факултет уметности је високошколска установа у саставу универзитета која остварује академске студије и развија врхунско уметничко стваралаштво и научно-истраживачки рад у пољу уметности.

Факултет, односно уметничка академија могу остваривати и струковне студије, у складу са овим законом.

Факултет, односно уметничка академија у правном промету наступа под називом универзитета у чијем је саставу и под својим називом ако је тако регулисано статутом универзитета.

Академија струковних студија

Члан 33

Академија струковних студија је самостална високошколска установа која обједињује образовни, стручни и уметнички рад, као компоненте јединственог процеса високог струковног образовања.

Академија струковних студија може остваривати додипломске струковне студије и специјалистичке струковне студије.

Самостална високошколска установа може имати статус академије струковних студија ако остварује најмање пет акредитованих студијских програма струковних студија из најмање три различите научне, односно уметничке области из најмање два научна поља.

Висока школа

Члан 34

Висока школа је самостална високошколска установа која остварује академске додипломске и магистарске, као и специјалистичке студије из једне или више научних, односно уметничких области.

Висока школа струковних студија

Члан 35

Висока школа струковних студија је самостална високошколска установа која остварује додипломске струковне и специјалистичке студије из једне или више научних, односно уметничких области.

*Научни институти и друге
научноистраживачке установе*

Члан 36

Ради унапређења научноистраживачког рада, односно остваривања акредитованог студијског програма магистарских, односно докторских студија, самостална високошколска установа може склопити уговор о сарадњи са научним институтом или другом научно-истраживачком установом.

Имовина

Члан 37

Непокретности и друга имовина за оснивање и рад, коју самосталној високошколској установи

и високошколским јединицама у њеном саставу обезбеђује Република, односно аутономна покрајина, као оснивач, у државној су својини.

Непокретности и друга имовина из става 1. овог члана могу се користити само у функцији обављања делатности утврђене овим законом.

Непокретности и друга имовина стечена обављањем делатности високошколске установе, као и на основу завештања и поклона, својина су високошколске установе која је ту имовину стекла.

Високошколска установа управља пренетом или повереном имовином задужбине, односно фонда, у складу са посебним законом.

Оснивање *Члан 38*

Самосталну високошколску установу може основати Република, аутономна покрајина, правно и физичко лице, у складу са законом.

Када је оснивач самосталне високошколске установе Република, одлуку о оснивању доноси Влада.

У поступку оснивања самосталне високошколске установе оснивач подноси захтев за издавање уверења о акредитацији.

Акредитација *Члан 39*

У поступку акредитације студијског програма утврђује се да ли студијски програм испуњава стандарде из члана 11. тачка 6. овог закона.

У поступку акредитације магистарског, односно докторског студијског програма, утврђује се и

да ли су испуњени услови за обављање научноистраживачког рада, у складу са посебним законом.

У поступку акредитације самосталне високошколске установа утврђује се да ли та установа испуњава стандарде за одговарајућу високошколску установу из члана 11. тачка 7. овог закона, као и услове из чл. 31, 33. до 35. овог закона.

Поступак акредитације се спроводи приликом оснивања самосталне високошколске установе, увођења новог студијског програма и периодично, у интервалима од најдуже пет година, (у даљем тексту: поновна акредитација).

У поступку поновне акредитације разматра се и оцена студената о студијском програму.

Оснивач, односно самостална високошколска установа, има право да понови захтев за акредитацију, односно поновну акредитацију, у року од годину дана од дана одбијања захтева за акредитацију.

Поступак акредитације

Члан 40

Захтев за акредитацију самосталне високошколске установе, са потребном документацијом, подноси се Комисији за акредитацију.

Комисија разматра захтев, спроводи поступак акредитације и доноси одлуку у року од шест месеци од дана пријема захтева.

Ако Комисија за акредитацију одбије захтев за акредитацију, оснивач, односно самостална високошколска установа може у року од 30 дана од дана уручења решења о одбијању акредитације уложити жалбу Националном савету.

Против решења Националног савета по жалби из става 7. овог члана не може се водити управни спор.

Комисија издаје уверење о акредитацији на обрасцу чију садржину прописује.

*Дозвола за рад
Члан 41*

Самостална високошколска установа може почети са радом и обављати делатност по добијању дозволе за рад.

Дозволу за рад издаје Министарство на захтев самосталне високошколске установе.

Уз захтев из става 2. овог члана самостална високошколска установа доставља уверење о акредитацији и оснивачки акт.

Самостална високошколска установа чији оснивач није Република, односно аутономна покрајина, дужна је да уз захтев из става 2. овог члана достави и банкарску гаранцију за окончање студија према броју студената за који је установа акредитована.

Министарство ће издати дозволу за рад уколико је самостална високошколска установа обезбедила све услове наведене у уверењу о акредитацији и уколико од укупног броја наставника за остваривање акредитованих студијских програма има најмање 67% наставника у радном односу са пуним радним временом.

У дозволи за рад се наводе акредитовани студијски програми, максималан број студената за који је студијски програм акредитован, број наставника са пуним радним временом, као и објекти у којима се обавља делатност.

У дозволи за рад се наводи да ли је студијски програм акредитован и за извођење студија на даљину, као и максималан број студената који на тај начин може да студира.

Решење о одбијању захтева за издавање дозволе за рад коначно је у управном поступку.

Садржај дозволе за рад прописује *министар надлежан за њослове високог образовања* (у даљем тексту: министар).

Измена, дојуна и одузимање дозволе

за рад

Члан 42

Самостална високошколска установа која има дозволу за рад подноси захтев за допуну дозволе ако акредитује нов студијски програм.

Самосталној високошколској установи која у поступку поновне акредитације не добије акредитацију, дозвола за рад важи још годину дана, али у тој години високошколска установа губи право на упис нових студената.

Самосталној високошколској установи која по истеку рока из става 2. овог члана не добије поновну акредитацију одузима се дозвола за рад.

Самосталној високошколској установи одузима се дозвола за рад и када јој се забрани рад, у складу са законом.

Самосталној високошколској установи која у поступку поновне акредитације не добије акредитацију за неки студијски програм, дозвола за рад за тај студијски програм важи још годину дана, али у тој години губи право на упис нових студената на тај студијски програм.

Самосталној високошколској установи из става 5. овог члана која у датом року не добије

акредитацију за тај студијски програм измениће се дозвола за рад.

Решење о одбијању захтева за допуну дозволе за рад, као и решење о измени, односно одузимању дозволе за рад, коначно је у управном поступку.

Када је самосталној високошколској установи, чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, одузета или измењена дозвола за рад, студенти имају право да заврше започете студије на високошколској установи, односно студијском програму, који одреди министар, односно надлежни орган аутономне покрајине.

Самовредновање

Члан 43

Самостална високошколска установа спроводи поступак самовредновања, односно евалуације и оцене квалитета својих студијских програма, наставе и услова рада.

Самовредновање се континуирано спроводи, на начин и по поступку прописаним статутом самосталне високошколске установе.

На захтев Комисије за акредитацију самостална високошколска установа доставља резултате самовредновања, као и друге податке од значаја за поступак самовредновања.

Промена назива, седишта и статусне

промене

Члан 44

Самостална високошколска установа може вршити промену назива, седишта и статусне промене, у складу са законом.

Одлуку о промени из става 1. овог члана за самосталне високошколске установе чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, доноси Влада, односно надлежни орган аутономне покрајине.

У поступку доношења одлуке из става 2. овог члана, прибавља се мишљење органа управљања свих високошколских јединица у саставу самосталне високошколске установе на коју се промена односи, и сагласност Националног савета.

У случају промена из става 1. овог члана спроводи се поступак за издавање нове дозволе за рад.

Регистар *Члан 45*

Министарство води евиденцију (у даљем тексту регистар):

- 1) самосталних високошколских установа;
- 2) факултета и уметничких академија у саставу универзитета;
- 3) акредитованих студијских програма, и
- 4) запослених наставника и сарадника.

У регистар се уносе и други подаци од значаја за развој система високог образовања и за укључивање у европски простор високог образовања.

Садржај и начин вођења регистра прописује министар.

Подаци из регистра стављају се на увид јавности.

Укидање *Члан 46*

Самостална високошколска установа се укида под условима и по поступку утврђеном законом.

Одлуку о укидању самосталне високошколске установе чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, доноси Влада, односно одговарајући орган аутономне покрајине.

У поступку доношења одлуке из става 2. овог члана, прибавља се мишљење органа управљања самосталне високошколске установе и сагласност Националног савета.

У одлуци из става 2. овог члана одређује се самостална високошколска установа на којој студенти имају право да наставе започете студије.

*Самосталне високошколске
установе
Члан 47*

Статутом самосталне високошколске установе уређује се организација установе, начин рада, управљање и руковођење, начин и поступак заштите професионалне етике, начин уређивања контроле квалитета, као и друга питања од значаја за обављање делатности и рад те установе.

*Организација самосталне
високошколске установе
Члан 48*

Организација самосталне високошколске установе уређује се статутом, у складу са актом о оснивању и овим законом.

Самостална високошколска установа може основати и имати у свом саставу високошколске јединице као облике унутрашње организације, у складу са статутом.

Актом о оснивању високошколских јединица одређује се статус високошколске јединице у погледу права иступања у правном промету и посло-

вању, располагања материјалним ресурсима, управљања, одлучивања и уређују се друга питања од значаја за рад те јединице.

Академија струковних студија може основати и у свом саставу имати одељења, одсеке и друге високошколске јединице ради остваривања студијских програма из сродних дисциплина, истраживања и уметничког рада, као и ефикаснијег коришћења ресурса.

Универзитет може основати и у свом саставу имати факултете, уметничке академије, одељења, научне институте, научноистраживачке јединице и друге високошколске јединице ради остваривања студијских програма из сродних дисциплина, научних истраживања и уметничког рада, као и ефикаснијег коришћења ресурса.

Универзитет може основати и имати у свом саставу факултете, уметничке академије и друге високошколске јединице са својством правног лица.

Факултет, односно уметничка академија може имати својство правног лица ако остварује најмање три акредитована студијска програма.

Одлуку о статусној промени, промени назива и седишта високошколске јединице са својством правног лица из става 6. овог члана, доноси орган управљања универзитета двотрећинском већином.

Високошколске јединице уређују унутрашњу организацију својим општим актом у складу са статутом самосталне високошколске установе.

Самостална високошколска установа даје сагласност на акт из става 9. овог члана.

*Интегративна функција
универзитетна и академије струковних
студија
Члан 49*

Статутом универзитета, односно академије струковних студија, актом о оснивању високошколске јединице и општим актима високошколских јединица утврђују се овлашћења и начин управљања који осигурава јединствену и усклађену делатност високошколске установе.

Универзитет, односно струковна академија интегрише функције свих високошколских јединица у свом саставу тако што спроводи јединствену политику чији је циљ стално унапређење квалитета наставе, усавршавање научног, односно истраживачког подмлатка, као и развој научно-истраживачког рада и уметничког стваралаштва.

Ради остваривања циљева из става 2. овог члана, универзитет, односно академија струковних студија, посебно има надлежности у следећим областима

- 1) стратешко планирање;
- 2) доношење студијских програма;
- 3) обезбеђење и контрола квалитета;
- 4) политика уписа;
- 5) основе политике запошљавања;
- 6) избор у звања наставника;
- 7) издавање диплома и допуна диплома;
- 8) основе политике коришћења и располагања непокретностима и другом имовином коју обезбеђује Република, односно аутономна покрајина;

- 9) међународна сарадња, и
- 10) планирање инвестиција.

Високошколска јединица има право предлагања одлука из става 3. овог члана, на начин уређен статутом универзитета, односно академије струковних студија.

V Научноистраживачки и уметнички рад

Члан 50

Самостална високошколска установа обавља научноистраживачки и уметнички рад у циљу развоја науке и стваралаштва, унапређења делатности високог образовања, односно унапређења квалитета наставе, усавршавања научног и уметничког подмлатка, увођења студената у научноистраживачки, односно уметнички рад, као и стварања материјалних услова за рад и развој високошколске установе.

Научноистраживачки рад се остварује кроз основна, примењена и развојна истраживања, а уметнички рад кроз уметничке пројекте.

Научноистраживачки, односно уметнички рад обавља се и организује у складу са законом и општим актом установе.

У циљу комерцијализације резултата научноистраживачког, односно уметничког рада, самостална високошколска установа може основати центар за трансфер технологије, иновациони центар, пословно-технолошки парк, инкубатор, односно другу високошколску јединицу, у складу са посебним законом.

Одлуку о оснивању високошколске јединице из става 4. овог члана, самостална високошколска установа доноси по прибављеном одобрењу Министарства да се оснивањем неће угрозити квалитет наставе.

VI. Органи високошколске установе

Орґани самосталне високошколске установе Члан 51

Органи самосталне високошколске установе уређују се статутом, у складу са законом и оснивачким актом.

Самостална високошколска установа има орган управљања, орган пословођења, стручне органе и студентски парламент.

Високошколске јединице уређују органе управљања и друге органе својим општим актом, у складу са статутом самосталне високошколске установе.

У органима у којима се доносе одлуке које се односе на осигурање квалитета наставе, реформу студијских програма, анализу ефикасности студирања и увођење ЕСПБ-а учествују представници студената до 25% од укупног броја чланова, у складу са општим актом.

Орґан уйрављања Члан 52

Орган управљања самосталне високошколске установе је савет.

Број чланова савета је непаран.

Радам савета руководи председник који се бира из реда наставника запослених у високошколској установи који су чланови савета.

Број чланова, поступак избора и разрешења председника и чланова савета, начин рада и одлучивања уређује се статутом високошколске установе.

Приликом утврђивања састава савета обезбеђује се заступљеност представника запослених и студената.

Мандат чланова савета траје три године.

Члан савета може бити члан органа управљања само једне високошколске установе.

*Саветї самостїалне високошколске
устїанове чији је оснивач Република,
односно ауїономна їокраїина*

Члан 53

Број чланова савета самосталне високошколске установе чији је оснивач Република, односно аутономна покраїина је од 13 до 29, у складу са статутом установе.

Савет самосталне високошколске установе из става 1. овог члана чине представници установе, студената и оснивача.

У структури чланова савета самосталне високошколске установе из става 1. овог члана представници установе заступљени су са 50% од укупног броја чланова умањеног за један, плус још једним чланом, представници студената и представници оснивача са по 25% од укупног броја чланова умањеног за један.

Представнике оснивача именује Влада, односно надлежни орган аутономне покраїине из реда

истакнутих личности из области науке, културе, просвете, уметности и привреде.

Члан савета из става 3. овог члана не може бити лице запослено у тој високошколској установи или у органу управе надлежном за област образовања, односно науке, лице изабрано или именовано на функцију у државном органу, односно органу територијалне аутономије, или лице изабрано у орган политичке странке.

Надлежности савета

Члан 54

Савет самосталне високошколске установе:

- 1) доноси статут;
- 2) бира и разрешава орган пословођења;
- 3) усваја финансијски план;
- 4) усваја извештај о пословању и годишњи обрачун;
- 5) одлучује о коришћењу средстава за инвестиције;
- 6) управља имовином високошколске установе;
- 7) расподељује додељена финансијска средства из буџета и средства из осталих прихода;
- 8) доноси одлуку о висини школарине
- 9) подноси оснивачу извештај о пословању најмање једанпут годишње;
- 10) доноси општи акт о дисциплинској одговорности студената, и
- 11) обавља и друге послове у складу са законом и статутом.

Орґан пословођења и руковођења
Члан 55

Орган пословођења универзитета је ректор, факултета и уметничке академије је декан, академије струковних студија је председник, високе школе и високе школе струковних студија је директор.

Орган пословођења се бира из реда наставника високошколске установе.

Остали услови, као и начин и поступак за избор и разрешење, мандат, надлежност и одговорност органа из става 1. овог члана уређује се статутом установе.

Орган пословођења не може бити лице коме је утврђена одговорност за прекршај из области образовања, привредни преступ или кривично дело у вршењу дужности, као и лице које је правоснажном пресудом осуђено за кривично дело против достојанства личности и морала, корупције у просвети, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа, примања мита у обављању послова у високошколској установи или лице које је прекршило етички кодекс.

Орган руковођења високошколске јединице која нема својство правног лица утврђује се општим актом високошколске јединице, у складу са статутом самосталне високошколске установе.

Стручни орґани
Члан 56

Стручни орган самосталне високошколске установе одлучује о питањима од интереса за реализацију наставе, научног, истраживачког и уметничког рада.

Састав, делокруг, број чланова, начин избора, трајање мандата, као и начин одлучивања стручних органа уређују се статутом самосталне високошколске установе.

Статутом самосталне високошколске установе одређује се стручни орган који утврђује предлог статута.

Студентски парламент

Члан 57

Студентски парламент је орган самосталне високошколске установе и високошколске јединице која има орган управљања.

Начин избора и број чланова студентског парламента утврђује се општим актом који доноси орган управљања.

Право да бирају и да буду бирани за члана студентског парламента имају сви студенти самосталне високошколске установе, односно високошколске јединице уписани на студије у студијској години у којој се врши избор за студентски парламент.

Мандат чланова студентског парламента траје годину дана.

Избор за студентски парламент одржава се сваке године, тајним и непосредним гласањем са јединствене листе коју предлажу студентске организације и студенти, у складу са општим актом из става 2. овог члана.

Студентски парламент бира и разрешава представнике студената у органе управљања самосталне високошколске установе, односно високошколске јединице, и обавља друге послове у циљу остваривања заштите права и интереса сту-

дената, у складу са статутом, односно одговарајућим актом високошколске јединице.

VII Финансирање самосталних високошколских установа чији је оснивач република, односно аутономна покрајина

Извори финансирања Члан 58

Самостална високошколска установа стиче средства за обављање делатности у складу са законом и статутом из следећих извора:

- 1) средства која обезбеђује оснивач;
- 2) школарина;
- 3) донација, поклона и завештања;
- 4) пројеката и уговора у вези са реализацијом наставе, истраживања и консултанских услуга;
- 5) накнада за комерцијалне и друге услуге;
- 6) оснивачких права и из уговора са трећим лицима, и
- 7) и других извора, у складу са законом.

Средствима из става 1. овог члана самостална високошколска установа аутономно управља.

Средства из става 1. овог члана може стицати и високошколска јединица, у складу са оснивачким актом и општим актом самосталне високошколске установе.

Средства из става 1. овог члана исказују се и евидентирају, у складу са јединственом буџетском класификацијом.

Средства која обезбеђује оснивач
Члан 59

Средства за остваривање студијских програма из члана 23 овог закона, као и научни, односно уметнички рад који се обавља у циљу подизања квалитета наставе на самосталној високошколској установи обезбеђује Република, односно аутономна покрајина, према утврђеним нормативима и стандардима.

Самостална високошколска установа чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, стиче средства за спровођење акредитованог студијског програма у оквиру своје делатности на основу уговора који закључује са Владом на период за који је установа акредитована.

Средства за обављање делатности у току једне академске године обезбеђују се у складу са програмом рада самосталне високошколске установе за уговорени период.

Високошколске јединице у саставу самосталне високошколске установе у обављању своје делатности средствима која обезбеђује оснивач, у правном промету иступају, на основу овлашћења из статута самосталне високошколске установе, у своје име и за рачун самосталне високошколске установе.

Орган управљања самосталне високошколске установе из става 1. овог члана одговара Влади за наменско и економично трошење средстава додељених из буџета.

Самостална високошколска установа и високошколске јединице у њеном саставу, приликом

склапања уговора са трећим лицима не смеју улагати средства која обезбеђује оснивач или предвидети оптерећење тих средстава.

Уговор закључен супротно одредби става 5. овог члана ништаван је.

Нормативе и стандарде рада самосталних високошколских установа из става 1. овог члана, као и материјална средства за њихово остваривање, утврђује Влада, по прибављеном мишљењу Националног савета, Конференције универзитета, Конференције струковних академија и Конференције студената.

Стицање средстава од оснивача

Члан 60

Средства из члана 59. став 1. овог закона самостална високошколска установа стиче за:

- 1) материјалне трошкове, амортизацију и инвестиционо одржавање;
- 2) плате;
- 3) опрему и материјалне трошкове за извођење наставе и обављање научноистраживачког, односно уметничког рада који је у функцији подизања квалитета наставе;
- 4) библиотечки фонд;
- 5) научно и стручно усавршавање запослених;
- 6) подстицање развоја наставно-научног и наставно-уметничког подмлатка;
- 7) рад са даровитим студентима;
- 8) међународну сарадњу;
- 9) изворе информација и информационе системе;
- 10) издавачку делатност;

- 11) рад студентског парламента и ваннаставну активност студената, и
- 12) друге намене, у складу са законом.

Сопственени приходи
Члан 61

Средства која самостална високошколска установа, односно високошколска јединица, оствари из извора утврђених чланом 58. овог закона, изузев средстава која обезбеђује оснивач, чине сопствени приход самосталне високошколске установе, односно високошколске јединице.

Средствима из става 1. овог члана самостална високошколска установа, односно високошколска јединица, располаже и у правном промету иступа у своје име и за свој рачун, у складу са законом и општим актом самосталне високошколске установе и високошколске јединице у њеном саставу.

Високошколска јединица у саставу самосталне високошколске установе из средстава из става 1. овог члана издваја део за финансирање послова из надлежности самосталне високошколске установе.

Издвајање средстава из става 3. овог члана врши се на основу планираног обима и трошкова активности које се утврђују одлуком органа управљања самосталне високошколске установе за дату академску годину.

Школарина
Члан 62

Школарином се изражавају трошкови студија за једну академску годину, односно за стицање 60 ЕСПБ бодова.

Мерила за утврђивање висине школарине утврђују се општим актом високошколске установе.

Самостална високошколска установа је обавезна да најкасније три месеца пре почетка академске године стави на увид јавности састав, структуру и висину школарине за све године трајања студијског програма који остварује. У току трајања студијског програма самостална високошколска установа може извршити корекцију висине школарине, у складу са порастом индекса трошкова живота.

Школарина обухвата све накнаде за услуге које самостална високошколска установа пружа студенту у оквиру остваривања студијског програма, полагања испита, и издавања јавних исправа.

*Финансирање њојединих студијских
програма
Члан 63*

Из буџета Републике могу се обезбедити средства за остваривање студијског програма који реализује самостална високошколска установа чији оснивач није Република, односно аутономна покрајина, на препоруку Националног савета у складу са нормативима и стандардима прописаним у члану 59 овог закона, уколико такав програм не може да се оствари на самосталној високошколској установи чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина.

VIII Особље високошколске установе

*Наставно и ненаставно особље
Члан 64*

Наставно особље самосталне високошколске установе чине лица која остварују наставни, научни, истраживачки и уметнички рад.

Наставно особље, у смислу овог закона јесу: наставници, истраживачи и сарадници.

Ненаставно особље самосталне високошколске установе чине лица која обављају стручне, административне и техничке послове.

Лице коме је утврђена одговорност за прекршај из области образовања, привредни преступ или кривично дело у вршењу дужности, као и лице које је правноснажном пресудом осуђено за кривично дело против достојанства личности и морала, корупције у просвети, фалсификовања јавне исправе коју издаје самостална високошколска установа, примања мита у обављању послова у високошколској установи и лице које је повредило принципе професионалне етике не може стећи звање наставника, односно сарадника.

Ако лице из става 4. овог члана има стечено звање, самостална високошколска установа доноси одлуку о забрани обављања послова наставника, односно сарадника.

Лицу из става 5. овог члана престаје радни однос, у складу са законом.

Звања наставника

Члан 65

Звања наставника самосталне високошколске установе јесу: предавач, виши предавач, професор струковних студија, доцент, ванредни професор и редовни професор.

Наставници у звању предавача, вишег предавача и професора струковних студија могу да изводе наставу само на струковним студијама.

Услов за стицање звања предавача је стечен стручни назив специјалисте и учешће у истраживачким и стручним пројектима.

Услов за стицање звања вишег предавача је стечен академски назив магистра наука или стручни назив специјалисте и објављени стручни радови који аутора афирмишу као стручњака у одређеној научној, односно уметничкој области.

Услов за стицање звања професора струковних студија је стечен академски назив доктора наука и објављени научни и стручни радови који аутора афирмишу као стручњака у одређеној научној, односно уметничкој области.

Наставници у звању доцента, ванредног и редовног професора могу да изводе наставу на свим врстама студија.

Услов за стицање звања доцента је стечен академски назив доктора наука и објављени радови који аутора афирмишу као научног радника.

Услов за стицање звања ванредног професора је стечен академски назив доктора наука и објављени научни радови који представљају самосталан допринос науци.

Услов за стицање звања редовног професора је стечен академски назив доктора наука и научни радови којима је аутор утицао на развој научне мисли, односно стекао међународну афирмацију.

Изузетно, у звање наставника из става б. овог члана за уметничку област може бити изабрано лице које нема стечен академски назив доктора наука, у случајевима и под условима утврђеним статутом високошколске установе.

Општим актом самосталне високошколске установе могу се утврдити и друга звања наставника (наставник страног језика и др.) у складу са врстом студија за коју је установа акредитована.

*Заснивање радног односа и стицање
звања наставника*

Члан 66

Начин и поступак заснивања радног односа и стицања звања наставника уређују се општим актом самосталне високошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице у њеном саставу.

Самостална високошколска установа, односно овлашћена високошколска јединица, расписује конкурс за заснивање радног односа и стицање звања наставника у складу са општим актом из става 1. овог члана.

Универзитет и висока школа врше избор у сва звања наставника, а академија струковних студија и висока школа струковних студија за наставнике који имају право да изводе наставу само на струковним студијама.

Лице изабрано у звање предавача, вишег предавача, доцента и ванредног професора, као и лице изабрано у звање наставника из члана 65. став 11. овог закона стиче звање и заснива радни однос на период у трајању од пет година.

Лице изабрано у звање професора струковних студија и редовног професора стиче звање и заснива радни однос на неодређено време.

Са изабраним лицем из ст. 4. и 5. овог члана уговор о раду закључује пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице.

*Услови и критеријуми за стицање
звања наставника*

Члан 67

Услови и критеријуми за стицање звања наставника уређују се општим актом самосталне ви-

сокошколске установе, у складу са чланом 11. тачка 8. овог закона.

Услови и критеријуми из става 1. овог члана обухватају следеће елементе: резултате научног, истраживачког односно уметничког рада, ангажовање у развоју наставе и развоју других делатности самосталне високошколске установе, односно високошколске јединице, као и квалитет извођења наставе.

Испуњености услова о резултатима научно-истраживачког, односно уметничког рада оцењује самостална високошколска установа на основу критеријума из става 1. овог члана.

Испуњености услова у погледу резултата ангажовања у развоју наставе и других делатности, као и резултата педагошког рада оцењује високошколска јединица у оквиру које се та делатност обавља.

Квалитет извођења наставе оцењује се на основу резултата анкетаирања студената.

Госѝујући насѝавник

Члан 68

Самостална високошколска установа, односно овлашћена високошколска јединица, без расписивања конкурса, може да изабере одређено лице у звање гостујућег наставника, по критеријумима прописаним у члану 67. овог закона.

Са лицем које је изабрано у звање из става 1. овог члана пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице, закључује уговор о ангажовању за извођење наставе, под условима и на начин прописаним општим актом самосталне ви-

сокошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице.

Professor emeritus

Члан 69

Лицу које је пензионисано у звању редовног професора самостална високошколска установа може доделити звање *professor emeritus*.

Поступак и услови доделе звања и права лица из става 1. овог члана ближе се одређују општим актом самосталне високошколске установе.

Научна звања

Члан 70

Лице изабрано у научно звање, на начин и по поступку прописаним посебним законом, може да изводи наставу на докторским студијама.

Уколико лице из става 1. овог члана нема заснован радни однос на самосталној високошколској установи, односно овлашћеној високошколској јединици, на којој се студијски програм изводи, закључује се уговор о ангажовању за извођење наставе.

Звања сарадника

Члан 71

Звања сарадника јесу асистент и виши асистент.

Општим актом самосталне високошколске установе могу се утврдити и друга звања сарадника (сарадник у настави, лектор и др.), у складу са врстом студија за коју је установа акредитована.

У звање из става 2. овог члана лице се бира под условима, на начин и по поступку прописаним

општим актом самосталне високошколске установе.

Са лицем изабраним у звање из става 3. овог члана пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице, закључује уговор о раду на одређено време, у трајању утврђеном општим актом самосталне високошколске установе.

Асисџенџи

Члан 72

Самостална високошколска установа, односно овлашћена високошколска јединица, бира у звање асистента и заснива радни однос са студентом магистарских или специјалистичких студија, у складу са општим актом.

Са лицем из става 1. овог члана закључује се уговор о раду на период од годину дана уз могућност продужења уговора за још једну годину у току трајања студија, а најдуже до краја академске године у којој су студије завршене.

Уговор из става 2. овог члана закључује пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице.

Виши асисџенџи

Члан 73

Самостална високошколска установа, односно овлашћена високошколска јединица бира у звање вишег асистента и заснива радни однос са студентом докторских студија, односно магистром који има пријављену докторску дисертацију, у складу са општим актом самосталне високошколске установе.

Са лицем из става 1. овог члана закључује се уговор о раду на период од три године уз могућност продужења уговора за време трајања студија, односно до истека рока за одбрану докторске дисертације, а најдуже до краја академске године у којој су студије завршене, односно у којој је докторска дисертација одбрањена.

Уговор из става 2. овог члана закључује пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице.

*Политика запошљавања на
самосталној високошколској установи
чији је оснивач Република, односно
аутономна покрајина*

Члан 74

Самостална високошколска установа утврђује политику запошљавања полазећи од потребе да се наставни процес организује на квалитетан, рационалан и ефикасан начин.

Наставници и сарадници, по правилу, заснивају радни однос са пуним радним временом.

Наставници и сарадници који изводе наставу из клиничких наставних предмета у области медицинских наука, остварају радни однос са пуним радним временом поделом радног односа између самосталне високошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице и одговарајуће здравствене установе.

Наставници из става 3. овог члана сматрају се наставницима са пуним радним временом у примени члана 41. став 5. овог закона.

IX Права и обавезе запослених

Права и обавезе зайослених

Члан 75

У погледу права, обавеза и одговорности запослених на самосталној високошколској установи, односно високошколској јединици, примењује се закон о раду, ако овим законом није другачије уређено.

О појединачним правима, обавезама и одговорностима запослених одлучује пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице.

О појединачним правима, обавезама и одговорностима органа из става 2. овог члана, одлучује надлежни орган управљања.

Забрана конкуренције

Члан 76

Општим актом самосталне високошколске установе и уговором о раду уређује се ограничавање могућности закључивања уговора наставника и сарадника са другим правним лицима ако се ради о уговору са организацијом која својом делатношћу конкурише самосталној високошколској установи у којој је наставник или сарадник запослен или ако се ради о уговорном односу који би се негативно одразио на квалитет рада у матичној установи.

Плаћено одсуство

Члан 77

Наставнику се може одобрити плаћено одсуство у трајању до једне академске године ради стручног, научног, односно уметничког усавршавања у складу

са општим актом самосталне високошколске установе, односно високошколске јединице.

*Мировање радног односа и
изборног периода
Члан 78*

Наставнику и сараднику који се налази на одслужењу војног рока, породилском одсуству, одсуству са рада ради неге детета или боловању дужем од девет месеци, изборни период и радни однос се продужава за то време.

На лични захтев наставника и сарадника из става 1. овог члана, пословодни орган самосталне високошколске установе, односно овлашћени орган високошколске јединице, може донети одлуку да се изборни период и радни однос не продужава за време одсуства из става 1. овог члана.

*Престанак радног односа наставника
Члан 79*

Наставнику престаје радни однос на крају академске године у којој је навршио 65 година живота.

Наставнику из става 1. овог члана радни однос може бити продужен на период до две године под условима и на начин предвиђен статутом самосталне високошколске установе.

Наставник коме је престао радни однос у складу са ст. 1. и 2. овог члана, као и наставник коме је престао радни однос у складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању, задржава звање у које је изабран за време трајања радног односа.

На основу одлуке одговарајућег стручног органа, наставник из става 3. овог члана може изводити све облике наставе на последипломским студијама и бити члан комисија за оцену и одбрану специјалистичких радова, магистарских теза и докторских дисертација.

X Режим студија

Академска година

Члан 80

Студије се организују и изводе у току академске године, која траје 12 календарских месеци.

Настава у академској години се изводи у оквиру:

- 1) два семестра, од којих сваки траје 15 недеља;
- 2) три триместра, од којих сваки траје 10 недеља, и
- 3) блокова, чије се трајање утврђује у укупном трајању од 30 недеља.

Просечно радно оптерећење студента потребно за савлађивање студијског програма у току академске године износи по правилу 60 ЕСПБ бодова.

Предмети се по правилу организују и изводе у току једног семестра, једног триместра или једног блока, а најдуже у току два семестра или три триместра.

Језик студија

Члан 81

Студије се организују и изводе на српском језику.

Студије, односно поједини делови студија се могу организовати и изводити на језику националне мањине и на страном језику.

Самостална високошколска установа, чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, не може остваривати додипломски студијски програм на страном језику уколико се такав програм не остварује и на српском језику, изузев студијског програма за стицање заједничке дипломе.

Организација студија

Члан 82

Обавезе у погледу начина организовања и времена одржавања облика студија уређују се општим актом самосталне високошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице.

Самостална високошколска установа, односно високошколска јединица дужна је да организује предавања и друге облике наставе за све студенте, као и да у складу са својим могућностима обезбеди услове за студенте са посебним потребама.

Самостална високошколска установа, односно високошколска јединица је дужна да на одговарајући начин информише студенте о начину, времену и месту одржавања наставе, циљевима, методама и садржајима наставе, о садржајима, методама, критеријумима и мерилима испитивања, о начину обезбеђивања јавности на испиту и начину остваривања увида у резултате, као и о другим питањима од значаја за студенте.

Студије на даљину

Члан 83

Самостална високошколска установа може организовати извођење студијског програма на даљину, у складу са дозволом за рад.

При извођењу програма из става 1. овог члана, самостална високошколска установа, односно овлашћена високошколска јединица је дужна да обезбеди презентацију наставног садржаја по унапред утврђеном распореду, као и да омогући редовну комуникацију са наставником.

XI Студенти

Уџис *Члан 84*

На студије се могу уписати лица, под условима и на начин уређен овим законом и општим актом самосталне високошколске установе.

Лице се може уписати на студије из става 1. овог члана, ако познаје језик на коме се изводи настава.

Лице које се упише на студије из става 1. овог члана стиче статус студента.

Студент се уписује као *студент* чије се студије финансирају из буџета (у даљем тексту: буџетски студент) или *студент* који сам финансира студије (у даљем тексту: самофинансирајући студент).

Самостална високошколска установа, односно високошколска јединица у њеном саставу, не могу буџетском студенту наплаћивати накнаде за услуге из члана 62. став 4. овог закона.

Самостална високошколска установа чији оснивач није Република, односно аутономна покрајина, закључује са студентом уговор о међусобним правима и обавезама.

*Конкурс
Члан 85*

Самостална високошколска установа расписује конкурс за упис на студије (у даљем тексту: конкурс).

Конкурс садржи: број студената за одређене студије, услове за упис, услове и критеријуме за избор кандидата, посебне услове и критеријуме за избор кандидата лица са посебним потребама, односно лица из социјално угрожених група, поступак спровођења конкурса и начин и рокове за подношење жалбе.

Конкурс се објављује најкасније шест месеци пре почетка академске године.

*Број студената
Члан 86*

Самостална високошколска установа утврђује број студената који се уписује на студијске програме које организује, који не може бити већи од броја утврђеног у дозволи за рад.

Одлуку о броју буџетских студената за упис у прву годину за сваки ниво и врсту студија за самосталне високошколске установе чији је оснивач Република, односно аутономна покрајина, доноси Влада, односно надлежни орган аутономне покрајине, по прибављеном мишљењу Националног савета, најкасније два месеца пре расписивања конкурса.

У оквиру броја буџетских студената из става 2. овог члана одређује се посебан број студената за лица са посебним потребама и *лица из социјално угрожених група, на које се по мишљењу надлежног министарства примењује принцип афир-*

маїивне акције (у даљем тексту: лица из социјално угрожених група).

У наредној години студија број студената из става 2. овог члана самостална високошколска установа може повећати за највише 20% у односу на претходну годину, у складу са одлуком надлежног органа самосталне високошколске установе.

Упис на додипломске студије

Члан 87

Кандидат за упис на додипломске студије полаже пријемни испит или испит за проверу склоности и способности, у складу са општим актом самосталне високошколске установе.

Редослед кандидата за упис на додипломске студије утврђује се на основу општег успеха постигнутог у средњем образовању и резултата постигнутих на пријемном испиту, односно испиту за проверу склоности и способности.

Кандидат који има положену општу матуру не полаже пријемни испит. Уместо пријемног испита овом кандидату вреднују се резултати опште матуре, у складу са општим актом самосталне високошколске установе.

Самостална високошколска установа може кандидата са положеном стручном, односно уметничком матуrom, уместо пријемног испита, упутити на полагање одређених предмета опште матуре.

На основу критеријума из конкурса, самостална високошколска установа сачињава ранг листу пријављених кандидата.

За кандидате лица са посебним потребама, односно лица из социјално угрожених група, сачињава се посебна ранг листа пријављених кандидата.

Право уписа на додипломске студије стиче кандидат који је на ранг листи из ст. 5., односно 6. овог члана рангиран у оквиру броја студената из. члана 86. став 1. овог закона.

Студент додипломских студија друге самосталне високошколске установе, лице које има стечено високо образовање на додипломским студијама и лице које је изгубило статус студента на додипломским студијама због неуписивања академске године може се уписати на додипломске студије, под условима и на начин прописан општим актом самосталне високошколске установе.

Право из става 8. овог члана остварује се на лични захтев.

Упис на последипломске студије *Члан 88*

На последипломске студије може се уписати лице које има стечено високо образовање на додипломским студијама.

Кандидат се уписује на последипломске студије, под условима, на начин и по поступку утврђеном општим актом и конкурсом самосталне високошколске установе.

Права и обавезе студената *Члан 89*

Студент има права и обавезе утврђене овим законом и општим актом самосталне високошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице.

Студент има права:

- 1) на квалитетно школовање, објективно оцењивање;
- 2) на благовремено и тачно информисање;
- 3) на активно учествовање у доношењу одлука;
- 4) на самоорганизовање и другачије мишљење;
- 5) на повластице које произилазе из статуса студента;
- 6) на подједнако квалитетне услове студија за све студенте и студије прилагођене потребама свих студената;
- 7) на образовање на језику националне мањине, у складу са законом;
- 8) на различитост и заштиту од дискриминације, и
- 9) да бира и да буде биран у студентски парламент и органе универзитета.

Студент има обавезе:

- 1) да испуњава наставне и предиспитне обавезе;
- 2) да поштује општа акта;
- 3) да поштује права запослених и права других студената, и
- 4) да учествује у доношењу одлука у складу са законом.

Број богова и избор њредмеѝа

Члан 90

При упису сваке академске године студент се опредељује за предмете из студијског програма.

Студијским програмом се утврђује који су предмети обавезни за одређену годину студирања.

Буџетски студент се опредељује за онолико предмета колико је потребно да се оствари најмање 60 ЕСПБ бодова.

Самофинансирајући студент опредељује се, у складу са организацијом извођења студијског програма, за онолико предмета колико је потребно да се оствари најмање 37 ЕСПБ бодова.

Самофинансирајући студент плаћа део школарине обрачунат према предметима за које се определио.

Студент има обавезу да до краја текуће академске године положи све предмете за које се определио.

Полагањем испита студент стиче одређени број ЕСПБ бодова, у складу са студијским програмом.

Студент који не положи испит из неког предмета до почетка наредне академске године, мора да упише исти предмет, уколико је то обавезан предмет. Уколико је реч о изборном предмету, може поново уписати исти или се определити за други предмет. Студијским програмом може се предвидети да студент може да се определи за одређени предмет, под условом да претходно положи испите из једног или више предмета утврђених студијским програмом.

Буџетски и самофинансирајући

студенти

Члан 91

Буџетски студент који је у току академске године стекао 60 ЕСПБ бодова, има право да се

у наредној академској години упише као буџетски студент.

Буџетски студент који у току академске године оствари мање од 60 ЕСПБ бодова, има право да се у наредној академској години упише као самофинансирајући студент.

Самофинансирајући студент који у току академске године оствари 60 ЕСПБ бодова, има право да се у наредној академској години упише у оквиру броја буџетских студената из члана 86. овог закона.

Право из става 3. овог члана студент остварује ако се рангира у оквиру укупног броја буџетских студената, на начин и по поступку утврђеним општима актом самосталне високошколске установе.

Оцењивање

Члан 92

Успешност студента у савлађивању појединог предмета континуирано се прати током наставе и изражава се поенима.

Испуњавањем предиспитних обавеза и полагањем испита студент може остварити највише 100 поена.

Успешност студента у испуњавању предиспитних обавеза и полагању испита изражава се оценом од 5 (није положио) до 10 (одличан).

Самостална високошколска установа може прописати и други, ненумерички начин оцењивања, утврђујући кореспонденцију са оценама из става 3. овог члана.

Оцену 6 добија студент који оствари најмање 55 поена.

Преидиспитне обавезе вреднују се са најмање 50 поена, при чему остварени број поена зависи од степена и квалитета испуњења предиспитних обавеза.

Услов за полагање испита је да студент оствари најмање 25 поена у испуњавању предиспитних обавеза.

Студент који не оствари услов из става 7. овог члана мора да упише исти предмет, уколико је то обавезан предмет, или уколико се поново определи за исти изборни предмет.

Испити *Члан 93*

Испит је јединствен и полаже се усмено, писмено или практично, на начин и по поступку прописаним општим актом самосталне високошколске установе.

Студент са посебним потребама има право да полаже испит на начин прилагођен његовим потребама, у складу са општим актом из става 1. овог члана.

Испит се полаже у седишту самосталне високошколске установе, односно у објектима наведеним у дозволи за рад.

Одредба става 3. овог члана односи се и на извођење студијског програма на даљину.

Самостална високошколска установа може организовати полагање испита ван седишта ако се ради о испиту из предмета чији карактер то захтева.

Студент полаже испит непосредно по окончању наставе из тог предмета.

Уколико студент из става б. не положи испит, има право да испит полаже још једном, у првом наредном испитном року.

Студент који је био спречен да полаже испит непосредно по окончању наставе због болести или одсуства због стручног усавршавања у трајању од најмање три месеца, може полагати испит у првом року по престанку спречености, у складу са општим актом самосталне високошколске установе.

Приговор

Члан 94

Студент има право да надлежном органу самосталне високошколске установе, односно овлашћеном органу високошколске јединице, поднесе приговор на добијену оцену, ако сматра да испит није обављен у складу са законом, односно одговарајућим општим актом, у року од 72 часа од добијања оцене.

Надлежни орган из става 1. овог члана, по хитном поступку, разматра приговор и доноси одлуку, у складу са одредбама одговарајућег општег акта.

У случају поновног полагања испита, по усвојеном приговору, студент може задржати претходно добијену оцену, ако је оцењен мањом оценом од оне на коју је приговорио.

Мировање ѝрава и обавеза сѝуденаѝа

Члан 95

Студенту, на лични захтев, одобрава се мировање права и обавеза у случају теже болести, односно упућивања на стручну праксу у трајању од најмање три месеца, одслужења и дослужења војног рока, неге детета до годину дана живота,

одржавања трудноће и у другим случајевима предвиђеним општим актом самосталне високошколске установе.

Студент из става 1. овог члана, у току мировања права и обавеза, може полагати испите у складу са законом и општим актом самосталне високошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице.

Студенту, на лични захтев, одобрава се једном у току студија, мировање права и обавезе у трајању до једне академске године.

Пресјанак сјајуса сјуденја
Члан 96

Статус студента престаје у случају:

- 1) исписивања са студија;
- 2) завршетка студија;
- 3) неуписивања академске године;
- 4) кад студент не заврши студије до истека рока који се одређује у двоструком броју академских година потребних за реализацију студијског програма, и
- 5) изрицања дисциплинске мере забране студија.

Студенту се на лични захтев може продужити рок за завршетак студија, у складу са општим актом самосталне високошколске установе, односно овлашћене високошколске јединице.

Академски и сјручни називи
Члан 97

Лице које заврши додипломске академске студије стиче стручни назив: дипломирани, са знаком звања из одговарајућег научног поља.

Лице које заврши додипломске струковне студије стиче стручни назив: дипломирани, са значком звања из одговарајућег научног поља и скраћеницом (*appl*) иза звања.

Лице које заврши специјалистичке струковне студије стиче стручни назив специјалиста, са значком звања из одговарајућег научног поља.

Лице које заврши магистарске академске студије стиче академски назив магистар, са значком научног поља.

Лице које заврши докторске студије стиче академски назив доктора наука, односно доктора уметности, са значком научног поља.

Листу звања из одговарајућих научних поља и скраћенице стручних и академских назива утврђује Национални савет, на предлог Конференције универзитета, односно Конференције академија струковних студија.

Скраћеница стручног назива се ставља иза имена и презимена, а скраћеница академског назива се ставља испред имена и презимена.

Образовање током читавог животоа

Члан 98

Самостална високошколска установа у оквиру своје делатности може реализовати програм образовања током читавог живота.

Услови, начин и поступак реализације програма из става 1. овог члана уређују се општим актом самосталне високошколске установе.

Лицу које је савладало програм из става 1. овог члана, самостална високошколска установа издаје уверење.

Лице уписано на програм из става 1. овог члана нема статус студента у смислу овог закона.

ХИ Евиденција и јавне исправе

Евиденција

Члан 99

Самостална високошколска установа, односно овлашћена високошколска јединица води следећу евиденцију: матичну књигу студената, евиденцију о издатим дипломама, евиденцију о издатим допунама диплома и записник о полагању испита.

Евиденција из става 1. овог члана води се на српском језику, на ћириличном писму. На територији општине у којој је у службеној употреби латинично писмо, евиденција се води и на латиничном писму. Текст на латиничном писму испишу се испод текста на ћириличном писму.

Када се настава остварује на језику националне мањине, евиденција из става 1. овог члана води се на српском језику на ћириличном писму и на језику и писму националне мањине.

Матична књига студената трајно се чува.

Садржај и начин вођења евиденције прописује министар.

Заштита података из евиденције

Члан 100

Подаци уписани у евиденцију из члана 99 овог закона прикупљају се, обрађују, чувају и користе за потребе обављања делатности високошколске установе, за потребе Министарства за обављање законом утврђених послова и за друге потребе у складу са законом.

За потребе научноистраживачког рада и израде статистичких анализа подаци из евиденције користе се и објављују на начин којим се обезбеђује заштита идентитета студената.

При објављивању података из евиденције идентитет студента може бити познат само уз његову писану сагласност.

Јавне исправе

Члан 101

На основу података из евиденције самостална високошколска установа издаје јавне исправе.

Јавне исправе у смислу овог закона јесу: студентска књижица (индекс), диплома о стеченом високом образовању и допуна дипломе.

Самостална високошколска установа издаје јавне исправе на српском језику ћириличним писмом. На територији општине у којој је у службеној употреби и латинично писмо, високошколска установа издаје јавне исправе и на том писму. Текст латиничним писмом исписује се испод текста ћириличним писмом.

Када се настава остварује на језику националне мањине, односно на неком од светских језика, јавне исправе се издају на обрасцу који је штампан двојезично на српском језику ћириличним писмом и на језику и писму на којем се изводи настава.

На захтев студента самостална високошколска установа издаје јавну исправу о савладаном делу студијског програма, која садржи податке о нивоу, природи и садржају студија, као и постигнуте резултате.

Садржај јавне исправе из става 2. овог члана прописује министар.

*Диплома и допуна дипломе
Члан 102*

Диплому и допуну дипломе из члана 101. став 2. овог закона потписује пословодни орган самосталне високошколске установе и по овлашћењу одговарајући орган високошколске јединице.

Диплома и допуна дипломе издаје се на обрасцу који је штампан у складу са чланом 101. овог закона, и то на српском језику ћиричним писмом и на енглеском језику.

Диплома се оверава сувим жигом самосталне високошколске установе.

Допуна дипломе обавезно се издаје уз диплому.

Опис система високог образовања у Републици у време стеченог образовања наведеног у дипломи мора бити приложен допуни дипломе.

*Оглашавање ништавом дипломе
и допуне дипломе
Члан 103*

Диплома, односно допуна дипломе из члана 101 став 2. овог закона оглашава се ништавом:

- 1) ако је издата од неовлашћене организације;
- 2) ако је потписана од неовлашћеног лица, и
- 3) ако ималац дипломе није положило све испите, на начин и по поступку утврђеном овим законом и студијским програмом.

Самостална високошколска установа оглашава ништавом диплому, односно допуну дипломе из разлога утврђених у ставу 1. тач. 2) и 3) овог члана.

Самостална високошколска установа оглашава ништавом диплому о стеченом академском називу магистра, ако утврди да магистарска теза није резултат самосталног рада.

Самостална високошколска установа оглашава ништавом диплому о стеченом академском називу доктора наука, ако утврди да докторска дисертација није оригиналан научни, односно уметнички резултат рада кандидата.

Министарство, по службеној дужности, оглашава ништавом диплому, односно допуну дипломе из разлога утврђених у ставу 1. тачка 1) овог члана.

Издавање нове јавне исправе

Члан 104

Самостална високошколска установа издаје нову јавну исправу, после проглашења оригинала јавне исправе неважећим у „Службеном гласнику Републике Србије”, на основу података из евиденције коју води.

Јавна исправа из става 1. овог члана има значај оригиналне јавне исправе.

На јавној исправи из става 1. овог члана ставља се назнака да се ради о новој јавној исправи која је издата после проглашења оригиналне јавне исправе неважећом.

Замена јавне исправе

Члан 105

У случају кад је евиденција из члана 99 овог закона и архивска грађа уништена, лице које нема диплому, односно допуну дипломе може поднети захтев општинском суду на чијој територији је седиште, или је било седиште самосталне висо-

кошколске установе, ради утврђивања стеченог високог образовања.

Захтев садржи доказе на основу којих може да се утврди да је то лице стекло одговарајуће високо образовање и да је архивска грађа уништена, или нестала.

Потврду да је архивска грађа уништена или нестала издаје самостална високошколска установа на којој је лице стекло високо образовање, или друга установа која је преузела евиденцију, односно архивску грађу. Ако таква установа не постоји, потврду издаје Министарство.

Решење о утврђивању стеченог високог образовања доноси општински суд у ванпарничном поступку.

Решење из става 4. овог члана замењује диплому, односно допуну дипломе коју издаје самостална високошколска установа.

XIII Признавање и вредновање

Признавање сīраних јавних исīрава

Члан 106

Признавање је поступак којим се имаоцу стране јавне исправе утврђује право на наставак образовања, односно право на запошљавање.

Поступак признавања спроводи се у складу са одредбама овог закона, уколико међународним уговором није предвиђено другачије.

У поступку признавања ради наставак стицања високог образовања имаоцу стране јавне исправе признаје се право на наставак стицања високог образовања које одговара праву на наставак

образовања у систему образовања државе у којој је јавна исправа издата.

У поступку признавања ради запошљавања утврђује се врста и ниво студија, као и академски, односно стручни назив имаоца стране јавне исправе.

Признавање из става 3. и 4. овог члана обавља Министарство.

Поступак признавања не спроводи се када је јавна исправа стечена на територији СФРЈ до 27. априла 1992. године.

Јавна исправа из става 6. овог члана производи исто правно дејство као јавна исправа издата на територији Републике.

Поступак признавања, као и мерила за процену стране јавне исправе, прописује министар.

Признавање дела студијског програма

Члан 107

У поступку признавања ради наставка започетог високог образовања вреднује се успешно завршен период студија, односно део студијског програма савладан у иностраној високошколској установи.

Поступак признавања из става 1. овог члана спроводи самостална високошколска установа на којој се наставља започети студијски програм, на начин и по поступку утврђеним општим актом те установе.

Вредновање

Члан 108

У поступку признавања из члана 106. овог закона спроводи се поступак вредновања.

Вредновање је поступак давања мишљења о страном студијском програму, на основу врсте и нивоа постигнутих знања и вештина, без упоређивања студијских програма.

Једном извршено позитивно вредновање одређеног страног студијског програма важи за све наредне случајеве када се ради о истом студијском програму.

Мишљење из става 2. овог члана даје стручни орган самосталне високошколске установе, узимајући у обзир податке о страниј високошколској установи на којој се студијски програм изводи, а које прибавља ENIC центар.

У поступку вредновања ради признавања домаће јавне исправе у иностранству, податке о самосталној високошколској установи и систему образовања, даје ENIC центар.

XIV Управни надзор

Члан 109

Управни надзор над радом самосталних високошколских установа врши министарство.

Инспекцијски надзор врше инспектори.

Послове инспектора може обављати лице које има правни факултет, положен стручни испит и најмање три године радног искуства.

У вршењу инспекцијског надзора инспектор је овлашћен да:

- 1) поништи упис студената у прву годину студија преко броја студената, у складу са чланом 86. став 1. овог закона;

- 2) поништи упис студената који је обављен супротно одредбама овог закона, и
- 3) предузима друге мере за које је законом и другим прописима овлашћен.

XV Казнене одредбе

Члан 110

Новчаном казном од 30.000 до 100.000 динара казниће се за прекршај самостална високошколска установа ако:

- 1) обавља политичко, страначко и верско организовање и деловање (члан 29. став 7);
- 2) обавља делатност ван седишта и ван објектата у којима се обавља делатност (чл. 30. став 3. и чл. 41. став 6);
- 3) остварује студијски програм који није наведен у дозволи за рад (члан 41. став 6. и 7.);
- 4) изврши промену назива, седишта и статусну промену супротно одредбама овог закона (члан 44. став 1.);
- 5) наплати школарину већу од утврђене овим законом (члан 62. став 1. и 4.);
- 6) посебно наплаћује услуге студентима које су обухваћене школарином (члан 62. став 4.);
- 7) прими у радни однос наставника који не испуњава услове предвиђене овим законом, или без конкурса (чл. 65. и 66.);
- 8) не организује предавања и друге облике наставе, у складу са овим законом (чл. 82. и 83.);
- 9) упише на студијски програм кандидата који се није пријавио на конкурс или супротно конкурсу (члан 85.);

- 10) упише студенте преко броја утврђеног, у складу са овим законом (члан 86. став 1.), и
- 11) не води на прописан начин или неуредно води евиденцију и издаје јавне исправе које по садржини не одговарају садржини коју је утврдио Министар (чл. 99. и 101. став 5.).

Новчаном казном од 5.000. до 10.000 динара казниће се пословодни орган и одговорно лице у самосталној високошколској установи за прекршај из става 1. овог члана.

XVI Поверавање послова државне управе аутономној покрајини

Члан 111

Послови утврђени чланом 109 овог закона поверавају се аутономној покрајини.

Покрајински органи сарађују са републичким органом у обављању послова из става 1. овог члана.

Министарство има према аутономној покрајини, у погледу поверених послова државне управе из става 1. овог члана, права и дужности прописане законом којим се уређује државна управа.

XVII Прелазне и завршне одредбе

Национални савет

Члан 112

Народна скупштина ће, у року од девет месеци од дана ступања на снагу овог закона, образовати Национални савет из члана 9. овог закона.

До образовања Националног савета његове послове обављаће Републички савет за развој уни-

верзитетског образовања, образован према Закону о универзитету („Службени гласник РС“, број 21/2002).

Комисија за акредитацију

Члан 113

Национални савет ће у року од шест месеци од дана конституисања образовати Комисију за акредитацију из члана 13 овог закона.

До образовања Комисије за акредитацију њене послове обављаће Комисија за акредитацију високог образовања, основана одлуком Републичког савета из члана 112. став 2. овог закона.

Подзаконски акти

Члан 114

Министар ће у року од шест месеци, од дана ступања на снагу овог закона донети подзаконске акте, у складу са овим законом.

Листа звања

Члан 115

Национални савет ће у року од шест месеци од дана конституисања утврдити научне, односно уметничке области из члана 25. овог закона и листу звања и њихове скраћенице из члана 97. став 6. овог закона.

До доношења акта из става 1. овог члана примењиваће се одредбе Закона о стручним називима и статута постојећих високошколских установа.

Акредитација и дозвола за рад

Члан 116

Универзитети, који су добили решење о испуњености услова за почетак рада и обављање делатности до ступања на снагу овог закона, сматраће се да су акредитовани и да имају дозволу за

рад у трајању од пет година, од дана ступања на снагу овог закона.

Факултети ван састава универзитета који су добили решење о испуњености услова за почетак рада и обављање делатности до ступања на снагу овог закона, сматраће се да су акредитовани и да имају дозволу за рад као високе школе, у трајању од три године, од дана ступања на снагу овог закона.

Наставни планови и програми универзитета из става 1. овог члана и факултета, односно академија у његовом саставу, као и факултета из става 2. овог члана, донети до ступања на снагу овог закона, сматраће се да су акредитовани као студијски програми у периоду важења дозволе за рад из ст. 1. и 2. овог члана.

Самосталне високошколске установе из ст. 1. и 2. овог члана, дужне су да ускладе наставне планове и програме из става 3. овог члана, као и организацију и извођење наставе са одредбама овог закона, најкасније до 1. 9. 2005. године.

Поступак поновне акредитације за установе из ст. 1. и 2. овог члана спровешће се до истека рока важења акредитације, односно дозволе за рад.

Поступак оснивања универзитета, односно факултета, односно поступак утврђивања испуњености услова за почетак рада и обављање делатности, започет до ступања на снагу овог закона, окончаће се по одредбама овог закона.

*Универзитетџи и факултетџи
у саставу универзитетџа
Члан 117*

Универзитети из члана 116. став 1. овог закона усагласиће своју организацију и опште акте са овим законом до 1. 9. 2006. године.

Универзитет из става 1. овог члана доноси акт о трансформацији универзитета којим усклађује своју организацију са овим законом и утврђује статус факултета, уметничких академија и других високошколских јединица у свом саставу, у складу са овим законом, у року од годину дана, од дана ступања на снагу овог закона.

Акт о трансформацији из става 2. овог члана доноси савет универзитета, на предлог научно-наставног, односно наставно-уметничког већа.

Факултетима, уметничким академијама и другим организацијама у саставу универзитета којима актом о трансформацији није утврђен статус правног лица, престаје тај статус, даном одређеним актом о трансформацији, а најкасније 1. 9. 2006. године.

Права, обавезе и имовина факултета, уметничких академија, универзитетске библиотеке и других организација у саставу универзитета, које су основане до ступања на снагу овог закона, преузимају факултети, уметничке академије и друге високошколске јединице из става 2. овог члана, у складу са актом о трансформацији.

Више школе

Члан 118

Виша школа која је добила решење о испуњености услова за почетак рада и обављање делатности, до ступања на снагу овог закона за наставне планове и програме у трајању од шест семестара, наставља са радом до добијања акредитације и дозволе за рад.

Виша школа која је добила решење о испуњености услова за почетак рада и обављање делат-

ности, до ступања на снагу овог закона за наставне планове и програме у трајању од четири или пет сместара, наставља са радом, без могућности уписа нових студената, до добијања акредитације и дозволе за рад.

Виша школа из ст. 1. и 2. овог члана дужна је да поднесе захтев за акредитацију студијских програма струковних студија и захтев за акредитацију високе школе струковних студија, најкасније у року од годину дана од дана ступања на снагу овог закона.

Виша школа која добије акредитацију и дозволу за рад, наставља да ради као висока струковна школа.

Виша школа, која не добије акредитацију, односно поновну акредитацију и дозволу за рад, престаје са радом 31. 8. 2008. године.

Органи високошколских установа

Члан 119

Конституисање органа управљања и стручних органа и избор органа пословођења универзитета из члана 117 овог закона, у складу са овим законом, извршиће се у року од три месеца од дана доношења акта о трансформацији универзитета.

До усклађивања рада факултета из члана 116. став 2. и виших школа из члана 118. ст. 1. и 2. са одредбама овог закона, на избор, разрешење и рад органа тих установа, примењују се одредбе прописа који су важили до ступања на снагу овог закона.

Конституисањем органа управљања и стручних органа, као и избором органа пословођења из ст. 1. и 2. овог члана, престаје мандат члановима органа управљања и стручних органа

конституисаним по ранијим прописима, као и мандат органа пословођења изабраног по ранијим прописима.

Избори у звања

Члан 120

Избор у звање наставника, односно сарадника, започет према прописима који су важили на дан ступања на снагу овог закона, окончаће се по тим прописима, у року од шест месеци од дана ступања на снагу овог закона.

Члан 121

Наставници, изузев професора виших школа и сарадници изабрани по прописима који су важили до ступања на снагу овог закона обављају послове наставника, односно сарадника, до истека времена на које су бирани.

Професор више школе који испуњава услове за избор у звање професора струковних студија према одредбама овог закона, сматра се да има звање професора струковних студија.

Професор више школе који не испуњава услове за избор у звање професора струковних студија према одредбама овог закона, а има најмање 15 година радног стажа на пословима наставника на дан ступања на снагу овог закона, сматра се да има звање професора струковних студија.

Професор више школе који не испуњава услове за избор у звање професора струковних студија према одредбама овог закона, а нема најмање 15 година радног стажа на пословима наставника на дан ступања на снагу овог закона, сматра се да има звање вишег предавача.

Студентии

Члан 122

Студент уписан на студије на универзитету, односно факултету до ступања на снагу овог закона, може завршити студије по започетом наставном плану и програму и правилима студија до 31. 8. 2010. године.

Студент уписан на студије на вишој школи до ступања на снагу овог закона, може завршити студије по започетом наставном плану и програму и правилима студија до 31. 08. 2008. године.

Студент из става 1. овог члана има право да након завршетка студија стекне стручни назив, односно академски назив магистра, или доктора наука, према прописима који су важили до ступања на снагу овог закона.

Студент из става 1. и 2. овог члана има право да настави започете студије по студијском програму који је донет у складу са одредбама овог закона, на начин и по поступку који је прописан општим актом самосталне високошколске установе.

Правила студија у погледу

финансирања

Члан 123

У прве три академске године од дана ступања на снагу овог закона студенти који се уписују на студије након ступања на снагу овог закона и студенти из члана 122. став 4. имају право:

- 1) буџетски студент који је у току академске године стекао 45 ЕСПБ бодова, има право да се у наредној академској години упише као буџетски студент;

- 2) буџетски студент који у току академске године оствари мање од 45 ЕСПБ бодова, има право да се у наредној академској години упише као самофинансирајући студент, и
- 3) самофинансирајући студент који у току академске године оствари 45 ЕСПБ бодова, има право да се у наредној академској години упише у оквиру броја буџетских студената из члана 86. став 1. овог закона.

Увођење ЕСПБ бодова

Члан 124

Самостална високошколска установа дужна је да уведе и примени ЕСПБ бодове почев од прве академске године након ступања на снагу овог закона.

У поступку увођења и примене ЕСПБ бодова високошколска установа је дужна да прати резултате постигнуте на испиту, као и друге одговарајуће показатеље оптерећења студената и да прибави мишљење студената о ефективном оптерећењу у савлађивању програмских садржаја.

На основу показатеља из става 1. овог члана високошколска установа прилагођава број бодова додељених појединим предметима.

Јавне исправе

Члан 125

Лицу које је стекло право на издавање јавне исправе према ранијим прописима, самостална високошколска установа издаје јавне исправе на обрасцу прописаном до ступања на снагу овог закона.

На јавне исправе из става 1. овог члана примењује се одредбе чл. 103. 104. и 105. овог закона.

Стручни и академски називи

Члан 126

Лице које има стечен одговарајући стручни назив према ранијим прописима задржава стечена права према прописима према којима их је стекло.

Лицу из става 1. овог члана изједачава се стечено образовање са образовањем које се стиче на основу овог закона, на следећи начин:

- 1) стечено више образовање у трајању од две до три године и радни стаж остварен у струци у трајању од најмање три године, са стеченим високим образовањем на додипломским струковним студијама;
- 2) стечено више образовање у трајању од три године, са стеченим високим образовањем на додипломским струковним студијама;
- 3) стечен први степен високог образовања са стеченим високим образовањем на додипломским струковним студијама;
- 4) стечено високо образовање, са стеченим високим образовањем на додипломским академским студијама;
- 5) стечена специјализација, са стеченим високим образовањем на специјалистичким струковним студијама;
- 6) стечен академски назив магистра наука, односно магистра уметности са високим образовањем на магистарским академским студијама, и
- 7) стечен научни степен доктора наука са високим образовањем на академским докторским студијама.

Самостална високошколска установа дужна је да општим актом утврди услове под којима лица из става 2. тачка 4. овог члана могу да стекну академски назив магистра или стручни назив специјалисте, без обавезе уписа магистарских, односно специјалистичких студија.

Члан 127

Лице из члана 126 овог закона може тражити од установе у којој је стекло стручни, односно академски назив да му у поступку и под условима прописаним општим актом те установе утврди да раније стечени стручни, односно академски назив одговара неком од стручних, односно академских назива из члана 97. овог закона.

Када самостална високошколска установа у поступку из става 1. овог члана утврди одговарајући стручни, односно академски назив, издаје нову диплому у складу са овим законом.

Диплома из става 2. овог члана може се издати када се раније издата диплома врати или се огласи неважећом.

Ако установа на којој је лице из става 1. овог члана стекло стручни, односно академски назив, или њен правни следбеник, не постоји, Национални савет одредиће самосталну високошколску установу која ће одлучивати о захтеву.

Члан 128

Лица која су према ранијим прописима стекла академски назив магистра наука могу стећи академски назив доктора наука одбраном докторске дисертације према прописима који су важили до ступања на снагу овог закона, у року од шест година од дана ступања на снагу овог закона.

*Престанак важности досадашњих
јройиса
Члан 129*

Даном ступања на снагу овог закона престаје да важи Закон о вишој школи („Службени гласник Републике Србије“, бр. 50/92, 39/93, 24/96), Закон о универзитету („Службени гласник Републике Србије“, број 21/2002) и Закон о стручним називима („Службени гласник СРС“, бр. 31/77 и 17/85), осим оних одредаба тих закона за које је овим законом прописано да ће се примењивати и после ступања на снагу овог закона.

Члан 130

Подзаконски акти донети на основу закона из члана 129. овог закона примењиваће се и након престанка наведених закона, до доношења одговарајућих прописа према овом закону, осим ако су у супротности са одредбама овог закона.

*Ступање на снагу закона
Члан 131*

Овај закон ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије“.

III
ПРИЛОЗИ

**MAGNA CHARTA
UNIVERSITATUM**

Преамбула

Ниже потписани ректори европских универзитета, окупљени у Болоњи на деветстоту годишњицу најстаријег универзитета у Европи, четири године пре коначног напуштања граница између маља Европске заједнице, у ишчекивању далекосежне сарадње међу свим европским нацијама и у уверењу да би народи и државе требале постати свесније него икада пре улоге коју ће универзитети играти у мењању друштва које постаје све више интернационално,

Сматрају:

1. да будућност људског рода при крају овог миленијума у великој мери зависи од културног, научног и техничког развитака, те да се он изграђује у центрима културе, знања и истраживања, које представљају истински универзитети;
2. да ширење знања међу млађим генерацијама као задатак универзитета укључује да, у данашњем свету, они служе друштву као целини, те да културна, друштвена и економска будућност света захтева пре свега значајно улагање у стално образовање;
3. да универзитети будућим генерацијама морају дати образовање и обучавање који ће их, а преко њих и друге, учити да поштују

велики склад њихове природне околине и самог живота.

Потписани ректори европских универзитета упућују свим државама и савести свих нација *темељна начела* на којима мора, сада и увек, почивати задатак универзитета.

Темељна начела

1. Универзитет је аутономна институција у срцу друштава која су различито организована због географије и историјског наслеђа. Универзитет производи, испитује, вреднује и преноси културу истраживањем и поучавањем. Да би испунило потребе света који га окружује, универзитетско истраживање и поучавање мора бити морално и интелектуално независно од целокупне политичке власти и економске моћи.
2. Поучавање и истраживање на универзитетима мора бити нераздвојно, како њихово спровођење не би заостајало за променљивим потребама и захтевима друштва и напредку у научном сазнању.
3. Слобода у истраживању и обучавању темељно је начело универзитетског живота, те владе и универзитети, свако са своје стране, морају осигурати поштовање тог темељног захтева.

Одбацујући нетолеранцију и задржавајући отвореност за дијалог, универзитет је идеално место сусрета наставника који су способни да пренесу своје знање и који су добро опремљени да га развијају истражива-

њем и иновацијама, и студената који имају право, способност и вољу да своје умове обогате тим знањем.

4. Универзитет је чувар европског хуманистичког наслеђа. Његова стална брига је постизање универзалног знања. Да би испунио свој задатак, он превазилази географске и политичке границе и потврђује животну потребу за различитим културама, њиховим узајамним познавањем и међусобним утицајима.

Средсѝва

Достизање тих циљева поштовањем ових начела захтева ефикасна *средсѝва*, која одговарају постојећим условима.

1. Ради очувања слободе у истраживању и поучавању, одговарајућа оруђа за остварење те слободе морају бити доступна свим члановима универзитетске заједнице.
2. Обнова наставног кадра и уређење њиховог статуса морају следити начело да је истраживање неодвојиво од поучавања.
3. Сваки универзитет мора с дужним поштовањем према посебним околностима осигурати очување слободе својих студената и стварање услова у којима ће моћи стицати културу и обученост, што је његов задатак.
4. Универзитети, нарочито они у Европи, сматрају међусобну размену информација и документација, те честе заједничке пројекте, вежнима за унапређивање сазнања.

Стога, као у најранијим годинама своје историје, универзитети подстичу мобилност наставника и студената. Надаље, општу политику једнаког статуса, титула, испита (без предрасуда према националним дипломама) и доделу стипендија они сматрају значајним за испуњење свог задатка у данашњим условима.

Потписани ректори у име својих универзитета предузеће све што је у њиховој моћи да подстакну сваку државу, као и одговарајуће наднационалне организације, да своју политику устрајно граде у складу са овом *Magna Charta-ом која изражава једногласну, слободно одређену и исказану вољу универзитетима.*

Болоња, 18. септембра 1988. године

Болоњска декларација
(1999)

Прашки коминике
(2001)

Берлински коминике
(2003)

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД

Атина, 20. септембра 2003. године

Напомена: паралелни приказ три текста првих почетних редослед Болоњске декларације, а затим редослед додатних акција из Прашког коминикеа. Берлински коминике је увео нови след акција у односу на релевантне приоритете. Нови след је дао у заградама у насловима у трећој колони.

Болоњска декларација

Захваљујући изузетним достигнућима у последњих неколико година, европски процес интеграције постао је све конкретнија и релевантнија стварност за Заједницу и њене грађане. Очекивано даље проширење уз продубљивање односа са осталим европским земљама, даје и шире димензије тој стварности. У међувремену, сведоци

Прашки коминике

Две године након потписивања Болоњске декларације и три године после Сорбонске декларације, европски министри надлежни за високо образовање, представљајући 32 земље потписнице, срели су се у Прагу, у циљу оцењивања постигнутог напретка и постављања праваца и приоритета за долазеће године овог процеса. Министри

Берлински коминике

Преамбула

Деветнаестог јуна 1999. године, годину дана после Сорбонске декларације, министри надлежни за високо образовање из двадесет девет европских земаља потписали су Болоњску декларацију. Они су се сложили о важним заједничким циљевима за развијање кохерентног и кохезивног Европског просвета високог образовања до

Болоњска декларација

смо пораста свести у великом делу политичке и академске заједнице и јавног мњења о потреби за успостављањем још целовитије и пространије Европе, а нарочито о потреби јачања њених интелектуалних, културних, друштвених, научних и технолошких димензија и ослањању на њих.

Европа знања сада је широко прихваћена као незаменљиви фактор друштвеног и људског раста и неизоставна компонента консолидације и обогаћења европског грађанског права кадрог да грађанима пружи неопходне надлежности за суочавање са изазовима новог миле-

Прашки коминике

су поново исказали приврженост циљу успостављања Европског простора високог образовања до 2010. године. Избор Прага за одржавање састанка симбол је њихове воље да укључе целу Европу у процес ширења Европске уније.

Берлински коминике

2010. године. На првој пратећој конференцији, одржаној у Прагу 19. маја 2001. године, повећали су број циљева и потврдили своју посвећеност успостављању Европског простора високог образовања до 2010. године. Министри одговорни за високо образовање из 33 земље средели су се 19. септембра 2003. године у Берлину, ради оцене постигнутог напретка и ради успостављања приоритета и нових циљева за предстојеће године, са жељом за убрзавањем стварања Европског простора високог образовања. Сложили су се по питању следећих ставова, принципа и приоритета:

нијума, уз свест о заједничким вредностима и припадности истом друштвеном и културном простору.

Врхунска важност образовања и образовне сарадње за развој и јачање стабилних, мирних и демократских друштава доживела је општу потврду, тим више ако се узме у обзир ситуација у Југоисточној Европи.

Сорбонска декларација од 25. маја 1998, заснована на овим разматрањима, ставила је нагласак на централну улогу Универзитета у развоју културних димензија Европе.

Као главни пут унапређења мобилности грађана и способности за запошљавање и развој читавог континента уопште, она је истакла

Болоњска декларација

стварање Европске зоне високог образовања.

Потписујући је или изражавајући своју начелну сагласност, неколико европских земаља прихватило је позив да се посвети остварењу циљева које је декларација истакла. Смер у коме се одвијало неколико реформи система високог образовања, које су у међувремену предузете у Европи, доказао је одлучност многих влада да делују.

Прашки коминике

Берлински коминике

Министри потврђују значај социјалне димензије Болоњског процеса. Потреба за повећањем конкуритивности мора бити усклађена са циљем побољшавања социјалних карактеристика Европског простора високог обра-

зовања, у циљу ојачавања социјалне кохезије и смањења социјалних и полних неједнакости, како на националном, тако и на европском нивоу. У том контексту, министри потврђују свој став да је високо образовање јавно добро и јавна одговорност. Они наглашавају да би у међународној академској сарадњи и размени требало да преовладају академске вредности.

Министри уважавају за кључке Европских савета из Лисабона (2000. године) и Барселоне (2002. године) који су имали за циљ да начине Европу „најконкурентнијом и најдинамичнијом на знању заснованом економијом у свету, која је способна за одрживи економски раст са

Болоњска декларација

Прашки коминике

Берлински коминике

више радних места, бољим пословима и већом социјалном кохезијом“, те да позову на даљу акцију и ближу сарадњу у контексту Болоњског процеса.

Министри су упознати са Извештајем о напретку који је сачинила Група за праћење Болоњског процеса између Прага и Берлина. Такође су упознати са *Trends III* извјештајем који је припремила Европска асоцијација универзитета (EUA), као и са резултатима семинара организованих као део радног програма између Прага и Берлина од стране неколико држава чланица и институција високог образовања, орга-

Министри су подржали извештај „Унапређивање Болоњског процеса“ састављен од радне групе за праћење процеса и сложили се да су циљеви постављени у Болоњској Декларацији широко прихваћени и коришћени као основа за развијање високог образовања од већине потписника, као и универзитета и других инсти-

низација и студената. Министри су се такође упознали са националним извјештајима, који су доказ о значајном напретку оствареном у примени принципа Болоњског процеса. Коначно, упознати су са порукама Европске комисије и Савета Европе и потврдили њихову подршку имплементацији Процеса.

Министри су сагласни да ће бити предузети напори у циљу осигуравања ближих веза између система високог образовања и истраживања у њиховим земљама. Нарастајући Европски простор високог образовања имаће користи од повезивања са Европским истраживачким простором, јачајући на тај начин основе Европе знања. Циљ је

Болоњска декларација

Прашки коминике

туција високог образовања. Министри су се сложили да напори за промовисање мобилности морају бити настављени, како би омогућили студентима, наставницима, истраживачима и административном особљу да имају користи од богатства Европског простора високог образовања, укључујући демократске вредности, различитост култура и језика и различитост система високог образовања.

Министри су запазили да се активностима препорученим у Декларацији које се тичу структуре степена, интензивно и широко бавило у већини земаља. Нарочито

Берлински коминике

очување Европског културног богатства и језичке разноликости, заснованих на њеном наслеђу разноврсних традиција, као и ојачавање њеног потенцијала за иновације и социјални и економски развој кроз побољшану сарадњу између европских институција високог образовања.

Европске институције високог образовања, са своје стране, прихватиле су изазов и преузеле водећу улогу у стварању Европске зоне високог образовања у складу са темељним начелима постављеним болоњском *Magna Chart*-ом универзитета 1998. године. То је од највеће важности с обзиром да независност и аутономија Универзитета обезбеђују конти-

признање одали су напретку постигнутом у раду на осигурању квалитета. Министри су препознали потребу за сарадњом у вези са изазовима који се односе на транснационално образовање. Препознали су и потребу за перспективом доживотног учења у образовању.

Министри су се осврнули на Конвенцију европских институција високог образовања одржану у Саламанки од 29–30. марта, као и на препоруке Конвенције студената Европе, одржане у Гетеборгу од 24–25 марта, и уважили су активно укључивање Европске асоцијације универзитета (EUA) и Националних студенских унија у Европи (ESIB) у Болоњски процес.

Министри препознају фундаменталну улогу коју институције високог образовања и студентске организације имају у развоју Европског простора високог образовања. Они су упознати са поруком Европске асоцијације универзитета (EUA), која је произашла из Конвенције институција високог образовања у Грацу, доприносима Европске асоцијације инсти-

Болоњска декларација

нуирано прилагођавање високог образовања и истраживачког система променљивим потребама, захтевима друштва и усавршавањима научног знања.

Прашки коминике

Даље су похваљене и забележене многе друге иницијативе које ће водити процес. Министри су такође обратили пажњу на конструктивну помоћ Европске комисије.

Берлински коминике

туција високог образовања (EURASHE) и комуникација са ESIB-ом – Националним студентским унијама Европе.

Министри су поздравили интерес који су показале друге регије света за развој Европског простора високог образовања, а нарочито су поздравили присуство представника из европских земаља које још нису учеснице Болоњског процеса, као и оних из Комитета за праћење Заједничког простора за високо брзовање Европске уније, Латинске Америке и Кариба (EULAC), као гостију на овој конференцији.

Кренуло се правим путем ка важном циљу. И поред тога, остварење веће компатибилности и компарабилности система високог образовања захтева континуирани замах да би се у потпуности испунило. Требало би да га подржимо доношењем конкретних мера које би довеле до видљивих помака унапред. Састанак од 18. јуна, на коме су учествовали водећи стручњаци И научници из свих наших земаља, пружио нам је врло корисне сугестије у вези са иниција-

*Даље активности које
праће шест циљева
Болоњског процеса*

(уводни параграф)

Како је назначено у Болоњској декларацији, министри су потврдили да је изградња Европског простора високог образовања услов за побољшавање привлачности и компетитивности институција високог образовања у Европи. Они су подржали идеју да би високо образовање требало посматрати као јавно добро, да јесте и да ће и убудуће остати државна одговорност (прописи, итд...), и да су студенти пуноправни чланови заједнице високог образовања. Са те тачке гле-

*Найредак
(уводни параграф)*

Министри су поздравили разне иницијативе предузете од времена Прашког самита високог образовања у циљу кретања према већој компатибилности и компатибилности, прављења система високог образовања транспарентнијим и повећавања квалитета европског високог образовања на институционалном и националном нивоу. Они цене сарадњу и посвећеност свих партнера – институција високог образовања, студената и других учесника ових остварења.

Болоњска декларација

тивама које би требало предузети.

Нарочито морамо обратити пажњу на повећање међународне конкурентности европског система високог образовања. Виталност и ефикасност сваке цивилизације може се мерити степеном привлачности који њена култура има у односу на друге земље. Треба да се побринемо да европски систем високог образовања на светском нивоу стекне онај степен атрактивности који би био једнак степену атрактивности наших изузетних културних и научних традиција.

Потврђујући нашу подршку општим принципима ко-

Прашки коминике

дишта, министри су коментарисали даљи процес на следећи начин:

Берлински коминике

Министри истичу значај свих елемената Болоњског процеса за успостављање Европског простора високог образовања и наглашавају потребу за интензивирањем напора на институционалном, националном и европском нивоу. Ипак, како би дали Процесу даљи импулс, обавезују се на прелазне приоритете у следеће две године. Они ће ојачати своје напоре да промовишу ефективне системе осигурања квалитета, да успоставе ефективно коришћење система заснованог на два циклуса и да побољшају систем признавања степена и периода студирања.

је је поставила Сорбонска декларација, обавезујемо се на координацију политика наших земаља како би се у кратком року, у сваком случају бар током прве декаде трећег миленијума, остварили следећи циљеви за које сматрамо да су од примарне важности за успостављање Европске зоне високог образовања и промовисање европског система високог образовања широм света:

Усвајање система лако разумљивих и упоредивих академских звања, такође и преко имплементације Додатка дипломи (*Diploma Supplement*), како би се унапре-

*Прихваћање система
лако чииљивих и
ујоредивих сиијена*

Министри су посебно обрабрили универзитете и друге институције високог образовања да у потпуности искористе постојеће национално законодавство и европска

*Признавање сиијена:
прихваћање система
лако чииљивих и
ујоредивих сиијена (5)*

Министри наглашавају значај Лисабонске конвенције о признавању, коју би требало ратификују све земље које учествују у Болоњском

Болоњска декларација

дила способност за запошљавање европских грађана и међународна конкурентност европског система високог образовања.

Прашки коминике

оруђа која имају за циљ да олакшају академско и професионално признавање јединица курсева, степена и других стечених квалификација, тако да грађани могу ефикасно користити своје квалификације, компетенције и вештине у целом Европском простору високог образовања. Министри су тражили од постојећих организација и мрежа какве су NARIC и ENIC да промовишу, на институционалном, националном и европском нивоу, једноставно, ефикасно и фер признавање, које ће одсликати разноликост квалификација о којима је реч.

Берлински коминике

Процесу, и позивају ENIC и NARIC мреже да заједно са компетентним националним властима наставе са применом Конвенције.

Они постављају као задатак да сваки студент који дипломира од 2005. године требало да аутоматски и бесплатно прими Додатак дипломи. Додатак дипломи би требало да буде издаван на широко примењиваном европском језику.

Они апелују на институције и послодавце да у потпуности користе Додатак дипломи, на начин који би користио побољшану транспарентност и флексибилност система степена високог об-

Усвајање система базично заснованог на два главна циклуса школовања, студентском и постдипломском. Приступ другом циклусу захтеваће успешно окончање студија из првог, које трају минимално три године. Звање који се стиче након првог циклуса такође ће, као одговарајући ниво квалификације, бити релевантно на европском тржишту радне снаге.

Прихваћање система који је есенцијално базиран на два главна циклуса

Министри су са задовољством запазили да је циљ структуре степена који је заснован на два главна циклуса, који артикулишу високо образовање на додипломским и дипломским студијама, продискутован и обрађиван. Неке земље су већ прихватиле ову структуру, а неколико других га разматрају са великим занимањем. Важно је напоменути да се у

разовања, повећање могућности запошљавања и олакшавање академског признавања за даље студије.

Структура степена: усвајање система суштински заснованог на два главна циклуса (2)

Министри са задовољством констатују да је сада, у вези са њиховом сагласношћу по питању двоцикличног система из Болоњске декларације, у току свеобухватно реструктурисање Европског простора високог образовања. Сви се министри обавезују на започињање примене система два циклуса до 2005. године.

Болоњска декларација

Други циклус требало би да води магистарском и/или докторском звању као што је то случај у многим европским земљама.

Прашки коминике

многим земљама дипломски и магистарски степени, или упоредиви двоциклусни степени, могу добити на универзитетима, као и на другим институцијама високог образовања Програми који воде према степену могу, и требало би, да имају различите оријентације и различите профиле у циљу прилагођавања различитости индивидуалних, академских и потреба тржишта рада, како је закључено на Хелсиншком семинару о дипломама дипломског нивоа (фебруар 2001. године).

Берлински коминике

Министри подвлаче значај консолидације постигнутог напретка, као и побољшаног разумевања и прихватања нових квалификација кроз ојачавање дијалога унутар институција и између институција и послодаваца.

Министри подстичу државе чланице да елаборирају оквир компарабилних и компетитивних квалификација у смислу оптерећења, нивоа, исхода учења, компетенција и профила. Они такође предузимају обавезу да размотре премошћујући оквир квалификација за Европски простор високог образовања.

Унутар таквих оквира, степени би требало да имају

различно дефинисане исходе. Степени првог и другог циклуса требало би да имају различите оријентације и разне профиле у циљу прилагођавања индивидуалних и академских различитости, те потреба тржишта рада. Степени првог циклуса треба да дају приступ, у смислу Лисабонске конвенције о признавању, програмима другог циклуса. Степени другог циклуса треба да дају приступ докторским студијама.

Министри позивају Групу за праћење да истражи да ли се, и на који начине, краће високо образовање може повезати са оквиром првог циклуса квалификација за Европски простор високог образовања.

Болоњска декларација

Успостављање система бодова – као у ECTS систему – као одговарајућег средства за унапређење најшире могуће мобилности студената. Бодови се такође могу стипендијати у контекстима нижег образовања, укључујући доживотно учење, под условом да га призна универзитет.

Прашки коминике

Успостављање система бодова

Министри су нагласили да је за већу флексибилност у учењу и процесе квалификације потребно усвајање заједничких критеријума за квалификације, подржаних системом бодова какав је ECTS, или неким који је компатибилан са ECTS-ом, и који обезбеђује и функцију преносивости и акумулације. Заједно са међусобно признатим системима осигурања

Берлински коминике

Министри истичу своју посвећеност прављењу високог образовања подједнако приступачним свима, на основу капацитета, свим прикладним средствима.

Успостављање система бодова (4)

Министри истичу важну улогу Европског система преноса бодова (ECTS) у олакшавању студентске мобилности и међународног развоја курикулума. Они запажају да ECTS у све већој мери постаје општа основа за националне системе бодова. Они охрабрују даљи напредак са циљем да ECTS постане не само систем транс-

Унапређење мобилности превазилажењем препрека за ефективну примену слободног кретања са нарочитим обраћањем пажње на:

- за студенте, приступ могућностима за студирање и обуку и сродним службама

квалитета, овакви аранжмани ће студентима олакшати приступ европском тржишту рада и повећати компатибилност, привлачност и компетитивност европског високог образовања.

Општа употреба оваквог бодног система и Допуне дипломе, убрзаће напредак у овом правцу.

Промоција мобилности

Министри су потврдили да је циљ побољшавања мобилности студената, наставника, истраживача и административног особља, како је одређено Болоњском декларацијом, од највећег значаја. Стога, они су потврдили своју посвећеност наставку ук-

фера, већ и акумулациони систем, који ће се конзистентно примењивати онако како се буде развијао у склопу развоја Европског простора високог образовања.

Промоција мобилности (3)

Мобилност студената и академског и административног особља је основа за успостављање Европског простора високог образовања. Министри наглашавају њен значај за академску и културну, као и за политичку, економску и социјалну сфе-

Болоњска декларација

- за наставнике, научне сараднике и административно особље, признавање и валоризацију периода истраживања, предавања и обуке оствареног у европском контексту, без нашошења штете њиховим статутарним правима.

Прашки коминике

лањања свих препрека за слободно кретање студената, наставника, истраживача и административног особља и нагласили друштвену димензију мобилности. Они су нотирали могућности за мобилност које нуде програми Европске заједнице и напредак остварен на том пољу, нпр. у спровођењу Акционог плана за мобилност, који је подржао Европски савет у Ници 2000. године.

Берлински коминике

ру. Закључили су, са задовољством, да се од њиховог последњег састанка мобилност повећала захваљујући такође и значајној подршци програма Европске уније, те се слажу да предузму неопходне кораке у циљу побољшавања квалитета и покривености статистичких података о студентској мобилности.

Они потврђују своју намеру да искористе све могућности да отклоне све преке за мобилност унутар Европског простора високог образовања. Са циљем промовисања студентске мобилности, министри ће предузети све неопходне кораке ра-

Унапређење европске сарадње у области потврда о квалитету у циљу развоја компарабилних критеријума и методологија.

*Промоција европске
сарадње у обезбеђивању
квалиитета*

Министри су препознали виталну улогу коју системи за обезбеђење квалитета имају у обезбеђивању висококвалитетних стандарда и у олакшавању компарабилности квалификација у целој Европи. Они су такође охрабрили ближу сарадњу између мрежа за признавање и за обезбеђење квалитета. Нагласили су потребу блиске европске сарадње и међусобног поверења у прихватању националних система за

ди омогућавања преносивости националних бодова и стипендија.

*Обезбеђивање
квалиитета (1)*

Показало се да је квалитет високог образовања у средишту успостављања Европског простора високог образовања. Министри се обавезују на пружање подршке даљем развоју обезбеђења квалитета на институционалном, националном и европском нивоу. Они истичу потребу за развијањем заједничких критеријума и методологија по питању обезбеђења квалитета.

Болоњска декларација

Прашки коминике

обезбеђење квалитета. Даље, охрабрили су универзитете и друге институције високог образовања да шире примере најбоље праксе и да направе сценарије за међусобно прихватање евалуације и механизма за акредитацију/сертификацију. Министри су позвали универзитете и друге институције високог образовања, националне агенције и Европску мрежу за обезбеђење квалитета у високом образовању (ENQA), у сарадњи са одговарајућим телима из земаља које нису чланице ENQA, да сарађују приликом успостављања заједничког оквира ре-

Берлински коминике

Они такође истичу да је, сагласно принципу институционалне аутономије, примарна одговорност за обезбеђење квалитета у високом образовању на свакој институцији, што омогућава основу за стварну одговорност академског система унутар националног оквира квалитета.

Стога, они се слажу да би национални системи квалитета до 2005. године требало да укључују:

- Дефинисање одговорности укључених тела и институција.
- Евалуацију програма или институција, укључујући и интерну процену, екстерну

ференци и да шире најбољу праксу.

ревизију, учешће студената и објављивање резултата.

- Систем акредитације, сертификације или сличну процедуру.
- Међународно учествовање, сарадњу и умрежавање.

На Европском нивоу, министри позивају ENQA-у кроз њене чланице, у сарадњи са EUA, EURASHE и ESIB-ом, да развију договорен скуп стандарда, процедура и упутстава о обезбеђењу квалитета, да истраже начине обезбеђења адекватног система надзора агенција или тела за обезбеђење квалитета и/или акредитацију, те да, преко Групе за праћење, из-

Болоњска декларација

Унапређење нужно европских димензија у области високог образовања, нарочито с обзиром на развој у складу са наставним планом, међуинституционалну сарадњу, схеме мобилности и интегрисане програме студирања, обуке и истраживања.

Прашки коминике

Промоција европских димензија у високом образовању

У циљу даљег јачања значајних европских димензија високог образовања и запошљавања дипломираних, министри су позвали сектор високог образовања на повећање развијања модула, курсева и курикулума на свим нивоима, са „европским“ садржајем, оријентацијом или организацијом. Ово се нарочито односи на моду-

Берлински коминике

вештавају министре до 2005. године. Дужна пажња биће посвећена експертизама других асоцијација и мрежа за обезбеђење квалитета.

Промоција Европске димензије у високом образовању (7)

Министри запажају да су, пратећи њихов позив из Прага, развијени додатни модули, курсеви и курикулуми са европским садржајем, оријентацијом или организацијом.

Они запажају да иницијативе предузете од стране институција високог образовања у различитим европским земљама да удруже своје

ле, курсеве и степеноване курикулуме који се нуде у партнерству од стране институција из различитих земаља и који воде ка признатом заједничком степену.

академске ресурсе и културне традиције у циљу промовисања развоја интегрисаних програма студија и заједничких степена на првом, другом и трећем нивоу.

Штавише, они истичу неопходност обезбеђивања знатног периода студирања у иностранству у програмима заједничких степена (*joint degrees*), као и одговарајуће омогућавање језичке разноликости и учења језика, како би студенти могли постићи свој пуни потенцијал у смислу европског идентитета, грађанства и могућности запошљавања.

Министри се слажу да се заузму да на националном нивоу отклоне правне преп-

Болоњска декларација

Прашки коминике

Берлински коминике

Даље, министри су нагласили следеће тачке:

Доживотно учење

Доживотно учење је есенцијални елемент Европског простора високог образовања. У будућој Европи, изграђеној на друштву и економији заснованима на знању, стратегије доживотног учења су неопходне у циљу суочавања са изазовима компетитивности и коришћења нових технологија, као и побољшавања друштвене кохе-

реке успостављању и признавању таквих степена и да активно подржавају развој и адекватно обезбеђење квалитета интегрисаног курикулума који води према заједничким степенима.

Доживотно учење (9)

Министри подвлаче значајан допринос високог образовања у реализацији концепта доживотног учења. Они предузимају кораке да устроје споствене националне политике у смислу остварења овог циља и захтевају од институција високог образовања и свих заинтересованих да побољшају могућности за доживотно учење на нивоу високог образовања,

зије, једнаких могућности и квалитета живота.

укључујући и признавање претходног учења. Они наглашавају да таква акција мора бити интегрални део активности високог образовања.

Министри даље позивају оне који раде на оквирима квалификација за Европски простор високог образовања да обухвате широки опсег флексибилних путева учења, могућности и техника и да на одговарајући начин користе ECTS бодове.

Они истичу потребу за побољшавањем могућности за све грађане, у складу са њиховим аспирацијама и способностима, да прате путеве доживотног учења у правцу високог образовања и унутар њега.

Болоњска декларација

Прашки коминике

*Институције високог
образовања и студенци*

Министри су нагласили да је укључивање универзитета и других институција високог образовања и студената као компетентних, активних и конструктивних партнера у успостављању и обликовању Европског простора високог образовања, потребно и добро дошло. Институције су демонстрирале значај који придају стварању компатибилног и ефикасног, али разноликог и прилагодљивог Европског простора високог образовања. Министри су, такође, указали да је квали-

Берлински коминике

*Институције високог
образовања и
студенци (6)*

Министри поздрављају приврженост институција високог образовања и студената Болоњском процесу и препознају чињеницу да је активно учешће свих партнера у Процесу оно што ће осигурати његов дугорочни успех.

Свесни доприноса који јаке институције могу направити у економском и друштвеном развоју, министри прихватају да институције треба да буду ојачане у циљу доношења одлука о њиховој унутрашњој организацији

тет основни услов за поверење, релевантност, мобилност, компатибилност и привlačност Европског простора високог образовања. Министри су изразили своју захвалност доприносима развијању студијских програма који комбинују академски квалитет са релевантношћу у односу на трајне могућности запошљавања и позвали на настављање проактивне улоге институција високог образовања. Министри су потврдили да би студенти требало да учествују и утичу на организацију и садржај образовања на универзитетима и другим институцијама високог образовања. Министри су, такође, реafirмисали потребу узимања у обзир друштвене

и администрацији. Министри даље позивају институције да обезбеде да реформе буду у потпуности интегрисане у главне институционалне функције и процесе.

Министри препознају конструктивно учешће студентских организација у Болоњском процесу и подвлаче неопходност трајног и благовременог укључивања студентата у даље активности.

Студенти су пуноправни партнери у управљању високим образовањем. Министри запажају да су националне законске мере за осигуравање студентског учествовања у великој мери уведене у Европском простору високог образовања. Они такође по-

Болоњска декларација

Прашки коминике
димензије Болоњског процеса, на коју су поново указали студенти.

Берлински коминике
зивају институције и студентске организације да идентификују начине повећања актуелног студентског укључивања у управљање високим образовањем.

Министри истичу потребу за одговарајућим условима за учење и живот за студенте, тако да они могу успешно завршити своје студије унутар одоварајућег временског периода без препрека које су у вези са њиховим социјалним и економским стањем. Они такође наглашавају потребу за компарбилнијим подацима о социјалној и економској ситуацији студената.

*Промовисање
аџрактивности
Европског просџора
високог образовања*

Министри су се сагласили о значају повећања атрактивности европског високог образовања за студенте из Европе и других делова света. Спремност и компарабилност европских високообразовних квалификација у целом свету требало би да се повећа развијањем заједничког оквира квалификација, као и кохерентним механизмима за осигуравање квалитета и за акредитацију / сертификацију, те повећањем активности које се односе на информисање.

*Промовисање
аџрактивности
Европског подручја
високог образовања (8)*

Министри се слажу да атрактивност и отвореност европског високог образовања треба да буде ојачана. Они потврђују сопствену спремност за даље развијање програма стипендија за студенте из трећих земаља.

Министри изјављују да би транснационалне размене у високом образовању требало да буду вођене на основу академског квалитета и академских вредности, и слажу се да раде у том смеру. У свим одговарајућим случајевима требало би укључити

Болоњска декларација

Прашки коминике

Министри су нарочито нагласили да квалитет високог образовања и истраживања јесте, и треба да буде, значајна одредница међународне атрактивности и конкуритивности Европе. Министри су се сложили да би више пажње требало посветити добробити Европског простора високог образовања, са институцијама и програмима са различитим профилима. Они су позвали на повећање сарадње између европских земаља у смислу могућих импликација и перспектива транснационалног образовања.

Берлински коминике

друштвене и економске партнере.

Они охрабрују сарадњу са регионима у другим деловима света отварањем семинара о Болоњи и конференција за представнике тих региона.

Додатне активности

Европски програм високог образовања и Европски програм истраживања – два стуба друштва заснованога на знању (10)

Свесни потребе за промовисањем ближих веза између ЕНЕА и ЕРА у Европи знања, и значаја истраживања као интегралног дела високог образовања у Европи, министри сматрају да је неопходно да се пажња дигне изнад садашњег фокуса на два главна циклуса високог образовања, те да се и докторски ниво укључи у Болоњски процес. Они истичу значај истраживања и истраживачког усавршавања, као и промоцију интердисциплинарности у одржавању и побољшавању квалитета ви-

Болоњска декларација

Прашки коминике

Берлински коминике

соког образовања и повећавању конкурентности европског високог образовања уопште. Министри позивају на повећану мобилност на докторским и постдокторским нивоима и охрабрују институције заинтересоване да повећају своју сарадњу на докторским студијама и усавршавању младих истраживача.

Министри ће предузети неопходне напоре да европске институције високог образовања учине атрактивнијим и ефикаснијим партнерима. Стога Министри траже од институција високог образовања да повећају улогу и релевантност истраживања у технолошкој, друштвеној и културној еволуцији и потребама друштва.

Министри схватају да постоје препереке које коче постизање ових циљева, и да их институције високог образовања не могу решити саме. То захтева јаку подршку, укључујући и финансијску, као и одговарајуће одлуке националних влада и европских тела.

Коначно, министри изјављују да би мрежама на докторском нивоу требало дати подршку ради стимулисања развоја квалитета, како би оне постале једно од обележја Европског простора високог образовања.

Инвенџар

У смислу циљева постављених за 2010. годину, очекује се да ће бити уведене мере

Болоњска декларација

Прашки коминике

Берлински коминике

да би се одржао напредак постигнут Болоњским процесом. Средњорочни инвентарски задатак обезбедио би поздану информацију о томе како Процес заиста напредује и понудио би могућност да се предузму корективне мере ако за њима буде потребе.

Министри су задужили Групу за праћење да организује процес инвентарисања на време за њихов самит 2005. године и предуме припрему детаљних извештаја о напретку и примени прелазних приоритета постављених за следеће две године:

- осигурање квалитета
- двоциклусни систем

Овим се обавезујемо на остварење задатих циљева – у оквиру наших институционалних способности и у потпуности поштујући различитост култура, језика, националних образовних система и аутономије Универзитета – како бисмо

Трајно праћење

Министри су се обавезали да наставе сарадњу засновану на циљевима постављеним Болоњском декларацијом, градећи на сличностима и имајући користи од разлика међу културама, језицима и националним системима,

– признавање степена и периода студирања

Земље учеснице ће, даље, бити спремне да дозволе приступ неопходним информацијама за истраживање високог образовања у односу на циљеве Болоњског процеса. Приступ базама података о текућим истраживањима и резултатима истраживања ће бити олакшан.

Даље праћење

Болоњска декларација

консолидовали Европску зону високог образовања. У ту сврху бавићемо се начинима успостављања сарадње на међувладином нивоу, укључујући и оне европске невладине организације из делокруга високог образовања. Исто тако, очекујемо да Универзитети благовремено и позитивно реагују и дају свој активни допринос успеху нашег настојања.

Прашки коминике

користећи и све могућности међувладиних сарадњи и текућих дијалога са европским универзитетима и другим институцијама високог образовања и студентским организацијама, као и програма Заједнице.

Министри су пожелели добродошлицу новим чланицама које ће се придружити Болоњском процесу након пријава министара који представљају државе за које су програми Европске заједнице *Socrates* и *Leonardo da Vinci*, или *Tempus-Cards*, отворени. Прихватили су апли-

Берлински коминике

Нове чланице

Министри сматрају неопходним прилагођавање клаузуле у Прашком коминикеу о пријавама за чланство на следећи начин:

Земљама потписницама Европске културне конвенције биће дозвољено чланство у Европском простору високог образовања ако из-

кације Хрватске, Кипра и Турске.

разе спремност да следе и примењују циљеве Болоњског процеса у својим системима високог образовања. Њихове пријаве би требало да садрже информације о томе како ће примењивати принципе и циљеве Декларације.

Министри су одлучили да прихвате захтеве за чланство Албаније, Андоре, Босне и Херцеговине, Свете Столице, Русије, Србије и Црне Горе, БЈР Македоније, и да пожеле добродошлицу овим државама као новим члановима, чиме је процес проширен на 40 европских земаља.

Министри прихватају да чланство у Болоњском процесу подразумева суштинске

Болоњска декларација

Уверени да успостављање Европске зоне високог образовања захтева константну подршку, надзор и прилагођавање потребама које се стално развијају, договорили смо се да се опет састанемо кроз две године како бисмо проценили постигнути напредак и нове кораке које ће бити потребно предузети.

Прашки коминике

Министри су одлучили да се нови састанак одржи у другој половини 2003. године у Берлину, у циљу оцењивања напретка и постављања праваца и приоритета за следеће етапе процеса стварања Европског простора високог образовања.

Берлински коминике

промене и реформу за све земље потписнице. Они се слажу да подрже нове земље потписнице у тим променама и реформама, укључујући их у међусобне дискусије и обезбеђујући помоћ, што Болоњски процес и подразумева.

Следећа конференција

Министри су одлучили да следећу конференцију одрже у Бергену (Норвешка) у мају 2005. године.

Они су потврдили потребу за структуром рада на праћењу, која ће се састојати од радне групе за праћење и припремне групе. Група за праћење би требало да буде састављена од представника свих потписница, нових учесница и Европске комисије, и њој би на челу требало да буде земља која у датом тренутку председава Европском унијом. Припремна група треба да буде састављена од представника земаља домаћина претходног и наредног министарског састанка, две државе чланице Европске уније и две државе које нису чланице Европске уније; ова последња 4 представ-

Структура праћења

Министри поверавају примену свих питања која обухвата Коминике, свеукупно управљање Болоњским процесом и припрему наредног министарског састанка Групи за праћење, која ће бити састављена од представника свих чланица Болоњског процеса и Европске комисије, са Саветом Европе, EUA, EURASHE, ESIB и UNESCO-CEPES као консултативним члановима. Овом групом, која би требало да се састаје најмање два пута годишње, председаваће земља која председава Европском унијом, са земљом домаћином наредне министар-

Болоњска декларација

Прашки коминике
 ника изабраће Група за праћење. Земља која председава Европском унијом у датом тренутку и Европска комисија ће такође бити део Припремне групе. Припремном групом ће председавати представник земље која је домаћин наредног министарског састанка.

Европска асоцијација универзитета, Европска асоцијација институција високог образовања (EURASHE), Националне уније студената у Европи и Савет Европе, требало би да буду консултовани у пратећем раду.

Берлински коминике

ке конференције као потпредседником.

Одбор којим ће такође председавати земља која председава Европском унијом надгледаће рад између састака Групе за праћење. Одбор ће бити састављен од председавајућег, наредне земље домаћина као потпредседника, претходног и следећег председавајућег ЕУ, три земље учеснице изабране од стране Групе за праћење на једну годину, Европска Комисије и, као консултативних чланова, Савета Европе, EUA, EURASHE и ESIB-а. Група за праћење, као и Одбор, може сазвати *ad hoc* радне групе када процени да је то неопходно.

Целокупни пропратни рад помагаће Секретаријат, који обезбеђује земља домаћин следеће министарске конференције.

На првом састанку после Берлинске конференције, од Групе за праћење захтева се да даље дефинише одговорности Одбора и задатке Секретаријата.

*Програм рада 2003–2005.
године*

Министри захтевају да Група за праћење координира активности за напредак Болоњског процеса, како је наглашено у темама и акцијама из овог Коминикеа и да извести о њима на време за

Болоњска декларација

Прашки коминике

У циљу даљег спровођења Процеса, министри су охрабрили Групу за праћење да организује семинаре који би истражили следеће области: сарадња у вези са акредитацијом и обезбеђењем квалитета, питања признавања и употреба бодова у Болоњском процесу, развијање заједничких степена, друштвена димензија, са посебним освртом на препреке за мобилност и ширење Болоњског процеса, доживотно учење и учешће студената.

Берлински коминике

следећи министарски саста-
нак 2005. године.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

378.014.3(497.11)

378.4(497.11)(094.5.041)

ВИСОКО образовање у Србији / превод текстова
Мирко Ожеговић ; [уредник Аљоша Мимица]. –
Београд: Алтернативна академска образовна мрежа,
2004 (Београд : Досије). – 316 стр. ; 20 cm

На врху насл. стр.: Министарство просвете и спорта
Републике Србије. – Тираж 1.000. – Стр. 7–17: Реч
министра / Гашо Кнежевић. – Стр. 18–21: Предговор
/ Србијанка Турајлић. – Садржај с насл. стр.: Реформа
[високог образовања у Србији] / Србијанка Турајлић.
Преднацрт Закона / Маргарета Андрејић ... [и др.].

ISBN 86-84151-07-0

а) Универзитети – Реформа – Србија

б) Високошколско образовање – Србија – Законски
прописи

COBISS.SR-ID 111855884